

17758

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՀԱՆԵԱՆ

ԹԱՂՈՒՄԸ ԳԱՆՁ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Ես այս գիրքը գրել է յետոյ, գրիչս չարբեցի բայց դուք
գայն կարդալէ յետոյ, աշներնիդ պիտի արբեք....

1932

ՅՊԱՐԱՆ ԱԶԱՏ - ՊԵՐՈՒԹ

ՅՅ1.99

Կ-18

Երանգի նուիր

դասարանի

«ԵՆԵՂԵԱ ՆԻՍՏՐԵԱՅ» ին.

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՀԱՆԵԱՆ

այլաբայ

Գ. Գ.

29/8/932
տեղի ունի

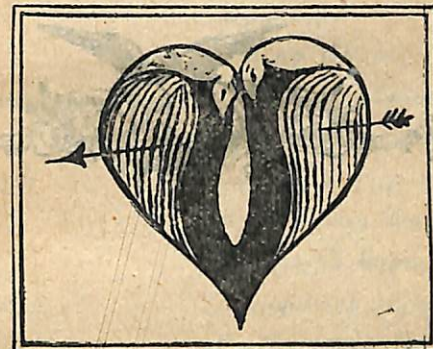
ԹԱՂՈՒԱԾ ԳԱՆՁ

891.99

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

4-18

1007
56495
30495

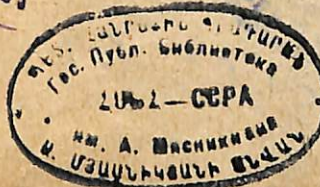

Ես այս գիրքը գրել եմ, գրիչս չսրեցի. բայց դուք
գայն կարդալե՛ք յեռն, աչեքնիդ պիտի սրե՛ք....

2003

1932

ՏՊԱՐԱՆ ԱԶԱՏ - ՊԵՐՈՒԹ

Նուէր, Պաշտելի ծնողացս՝

ԴԱՆԻԷԼ ԵՒ ԽԱԹՈՒՆ ՎԱՀԱՆԵԱՆՆԵՐՈՒ

32230-4-6

15665-58

ԴՈՐԵՈՂ ԱՆՁԵՐ

Տօքթոր
Մուրաւո
Սուլթան
Խաթուն
Վարդերես
Ճամօ
Կոյր
Կաղ
Հաշշաշ
Ոստիկանապետ
Հայկունի
Էֆէնտի
Սահմանապետ
Շէրիֆ
Խարակիւլի
Տիրունի
Շաթրր
Շէյխ Մըսրի
Բ. Ոստիկանապետ
Ալի (պարտատէր)
Գէյխ փէրվանա

Հայ բժիշկ մը 'ի Թիւրքիա
Բժիշկին Որդին
Մուրատին սիրականը
Սուլթանին մայրը
Տօքթորենց, սպասաւորը
Թիւրք կառապան
Պառաւ մը
Երիտասարդ մը,
Արաք Վաճառական,
Բ. Քաղաքի պաշտօնեան.
Որբունի.
Թիւրք Մեծաւոր.
Ֆրանս. սահմանագլխի պետը
Էֆէնտիին պարտիզպանը.
Շէրիֆին կոյր աղջիկը,
Որդեկորոյս մայր մը.
Հաշշաշին եղբայրը.
Եգիպտացի շէյխ.
Ա. Քաղաքի Պաշտօնեան.
Թիւրք խանութպան մը,
Համբաւաւոր Թիւրք շէյխ:

Ոստիկաններ եւ Հոգիւններ:

Ա. ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Տեսիլ Ա.

Տօքթօրենց հիւրանոցը, տօքթօրը իր որդին համբայ
դնելու զբաղած է

Մուրատ. (անհամբեր). Զարմանալի բան, ո՞ւր մնաց
այս կառապանը. չախնամ բռնուեցաւ:

Տօքթօր. Բերանդ խեր բաց: Այգքան հայեր թուր
քիայէն ազատեց, տղաս տանելիք ո՞րը պիտի բռնուի:

Մուրատ. Շատ լաւ, այդ վարդերե՛սը ուր մնաց:

Տօքթօր. Վաղը գացէք: Այսօր Քրիստոսի մատ-
նուած օրն է, յետոյ դուք ալ կր մատնուիք:

Մուրատ. Օրուան բարին ու չարը կ'ըլլա՞յ ինչ սնա-
հաւատ մարդ էք: Տէրտէր ըլլալու էիր տօքթօր եսեղեր

Տօքթօր. Է՛հ, քանի ժամանակ կայ նայէ բան մը
չմոռնաս, իմ խելքս գլուխս չէ, տղաս:

Մուրատ. Ալ քեզ հոս մոռնալէս երթալէս յետոյ,
ինչ պիտի ընեմ, ախ հազար անգամ քեզի ըսի թէ
եկուր միասին երթանք, չես գար, ես ի՞նչ ընեմ:

Տօքթօր. Հապա տո՞ւնը: Ախ դուն չես գիտեր ինչ
է մեր տունը... Հէլէ մէյ մը, ով տանս ճրագը, դուն
գնա կեանքդ ազատէ տէ, ես չի՛նչ կ'ըլլամ թող ըլլամ:

Մուրատ. Չէ, եթէ պիտի լաս, չեմ երթար հա:

Տօքթօր. Դրամ վաստկելու չես երթար որ արգի-
լեմ, կեանքդ ազատելու կ'երթաս:

Մուրատ. (պատուհանէն նայելով) Ահա՛, վարդե-
րեսը զիս կանչելու կուգայ, մնաս բարով պաշտելի
հայրիկս: (անոր ծեռքը կը համբուրէ):

Տօքթօր. Զիս թաղէ յետոյ գնա, ես վրում, ո՞ւր
կ'երթաս Մուրատ, (կուլայ և կը փաթտուի անոր):

Մուրատ. Հայրիկս, հայրիկս, քեզ ո՞ւր ձգեմ եր-
թամ, դուն ազատութենէն աւելի անուշ ես. հայրիկս...

Տեսիլ Բ.

(Նոյնք եւ Վարդերես)

Վարդերես. (զանոնք բաժնեկով) հերիք է տօքթ. տղուն մեղք է. ալ այս երկու օրը լաղնելէն աչքերը կուրցուցիր: (Մուրատ թաշկինակը քթին դէմ կը բռնէ) այդ ի՞նչ է Պր. Մուրատ քիթդ արիւնեցաւ: Տօքթօր, դեղարանը բաց, արիւնը դադրեցնելիք դեղ մը բեր: Կառապանը ըսաւ թէ, դեռ երկու ժամ յետոյ ճամբայ պիտի ելլեն:

Մուրատ. երկու ժամ յետոյ, օ, հօ՛:

Տօքթօր. Կեցէք նայի՛մ այդ դեղէն պատրաստ ունի՞նք: (դուրս կ'երթայ):

Վարդերես. Անցեալ օր տեղ մը աչքիս հանդիպեցաւ բայց ուր էր. (դուրս կ'ելլէ):

Մուրատ. (դիտակով պատուհանէն կը նայի) ախ, ուր ես Սուլթան, սիրականս: (յուզուած կ'երգէ):

Կ'երթամ ահա աչքդ լոյս...

Թող խապար ըլլայ քեզի:

Ամէն մէկ ախ քաշելուս

սրտէս արիւն կը հոսի:

Գացին քթիս արիւնը դադրեցնելիք դեղ բերելու, բայց սրտէս հոսող արիւնը միայն Աստուած կը տեսնէ: (պարտէզին կողմը դառնալով կ'երգէ)

Լո՛ւ է պլպուլ սիրական

բաւ է երգես ու հրճուիս

գիշատ խորունկ վէրքեր կան

մութ ծալքերուն մէջ սրտիս...

Պիտ բաժնուիմ այսօր ես

կարելի է յաւիտեան,

անուշահոտ իմ վարդէս,

սիրած եարէս իմ ճիւղան:

Միթէ երբ որ քեզ բաժնեն կարմրագոյն այդ վարդէդ, պիտ չդադրի՞ս երգելէն ու վիշտդ լաս դառնաղէտ. ուստի ողբա դառնապէս, երգէ տխուր, ցաւալի. մինչեւ սիրտս վերջապէս կրկին գայ եարին հասնի...

Տեսիլ Գ.

Նոյն տօքթօր եւ Վարդերես

Տօքթօր. Սուս, եամբուս, հիմա տաճիկները կրսեն թէ յեղափոխական երգ կերպեն հայերը, չես զիտեր ի՞նչ փափուկ ժամանակի մէջ կը գտնուինք: Մենք մեր շապիկէն կը վախնանք: Քթիդ արիւնը դադրեցա՞ւ մի կորսնցներ դեղը ճամբան կարելի է պէտք կըլլայ: Վարդերես. Երանի քեզի Պրն. Մուրատ, պիտի երթաս ազատուիս ասկէ:

Մուրատ. պատուհանէն նայելով) հայրիկ, հիւանդները լեցուած են քլինիկին դուռը, դուն գնա անոնց հետ զբաղիր որպէսզի երթալս չիմանան: Դեռ շատ ժամանակ կայ երթալուս:

Տօքթօր. Որո՞ւ ձեռք գործ կը բռնէ այլևս: Խելքս գլուխս չէ որ (կ'երթայ):

Մուրատ. Վարդերես, երբ հայրս զիս հարցնէ, ըսէ տեղ մը մնաս բարովի գնաց:

Վարդերես. ախ կիտի քու գօցած տեղդ... Սուլթանական երկրէ ազատուելիք օրդ, օրիորդ Սուլթանէն չես կրնար ազատիլ: Բայց կարծեմ անոնք այդ տունէն ելած են:

Մուրատ. Ինչո՞ւ:

Վարդերես. Մէջտեղը տարածայնութիւն մը կայ թէ արար վաճառականը հայուհի մը առեւանգելով Արաբիա պիտի փախցնէ, ուստի Սուլթանենք կը վախնան այդ միայնակ տանը մէջ ընակիլ և մտադիր են ուրիշ տուն մը վարձել:

Մուրատ. Արդէն ասանկ ժամանակներ սուտին հարիւրը մէկ փարա կըլլայ: Կեցիր վերջին անգամ մըն ալ երթամ անոնց դռնէն անցնիմ և կարօտս առնեմ, թէ և գիտեմ թէ Սուլթանը իմ վրաս անգամ չթաքներ:

Վարդերես. Ի՞նչ կը խօսիք, եթէ ձեզ չսիրէ, զիս ինչու այդքան պիտի յարգէ: Անիկա իր սէրը ձեզի չյայտնելուն պատճառը իր մայրն է, աղջիկը սուղի ծախել կուզէ:

Մուրատ. Հերիք է զիս ծաղրես, դսւն գիտես թէ եթէ անիկա զիս սիրէր... (կերթայ):

Վարդերես. Խեղճ տղայ, քարը առնելով թշնամիի ետէն պտտողի պէս, ասիկա ալ սիրտը առեր սիրականին ետէն կը պտտի:

Տեսիլ Դ.

Նոյն եւ կոյր պառաւ

Կոյր. (դուռը ծեծելով) Վարդերես, դուրպան ուրես:

Վարդերես. Օ՛ հաճի մամա դուն ես, դարմանատուն գնա մօքթօրը հոն է:

Կոյր. Ի՞նչ դարմանատուն է, հոս պիտի կենամ որ աչքս գործողութիւն ընէ:

Վարդերես. Հա, անանկ է նէ ներս հրամէ, մօքթօրը հիմա կուգայ:

Կոյր. Աստուած անոր մէկը հաղար ընէ, Քրիստոսի պէս կոյրերուն աչքը կը բանայ Աստուծով իմ մէկ աչքս ալ պիտի բանայ:

Վարդերես. Հապա մի՞ւսը:

Կոյր. Միւսին տեղ նոր աչքանցնել պիտի տայ տղաս Վարդերես. Ի՞նչ տեսակ աչք, կապո՞յտ, սև ի՞նչ գոյն կոյր. Մարդ, դուն ալ, ինծի համար ամէնը մէկ հաշիւ է, այս տարիքովս այդ թախլիթ աչքով մա՞րդ պիտի հիացնեմ:

Վարդերես. Գնա ներս մամա, հիւանդապահուհին հոն է, տես ի՞նչ կըսէ: (Կոյրը կերթայ): Լաւ եղեր է, հարկաւ օր մը դուն ալ երիտասարդ գեղեցկութեանդ շրջանին այդ աչքերովդ որքա՞ն սիրահարներ հալեր մաշեցուցեր ես:

Տեսիլ Ե.

Տօքթօր. (ներս գալով) Ո՞ւր է Մուրատը:

Վարդերես. Մնաս բարովի գնաց տեղ մը:

Տօքթ. Ես ալ աճապարեցի որ գամ այս մի քանի վայրկեանները միտսին անցնենք: Այդ տաճիկ պարտիզպանն ալ նորէն առուին ջուրը մեր դռան կողմը արծակեր է: Եկուր և համբերէ:

Վարդերես. Զուր չէ քաբ ալ արձակեն լռելու ստիպուած ենք:

Տօքթ. Զիս փնտոող եղա՞ւ:

Վարդերես. Կոյր պառաւը եկած է:

Տօքթ. Եկուր տէ ասանկ օր գործողութիւն ըրէ: Բայց խեղճ կինը հաղար դժուարութիւնով եկած է պարտէզէն մինչև հոս: Ետ զրկել չըլլար այլևս:

Տեսիլ Զ.

Նոյնք եւ ձամօ

ձամօ. (Կառուպանի տարազով ներս կուգայ) Սէլամ ալէյ քում:

Տօքթ. Հաղար բարով ձամօ էֆն, ժամանակն է:

Ճամօ. Կենալիք ատե՞ն է, եալլահ, ո՞ւր է Պրն.
Մուրատը:

Տօքթ. Պատրաստուած է: միայն թէ մնաս բարովի
գացած է տեղ մը:

Ճամօ. Կանչեցէք թող զայ, արդէն զինուոր հաւա-
քելու խնդիր կայ, յետոյ չենք կրնար ճամբայ ելլել:
Վարդերես. Ահա կերթամ կը կանչեմ: (կերթայ)

Տօքթ. Սրտիս մէջ դող մը կայ, չըլլայ թէ ճամ-
բան բռնուիք:

Ճամօ. Աւելորդ կասկածներ են ատոնք, հարիւրա-
ւոր հայեր փախստական տարած եմ:

Տօքթ. Բայց տարածներէդ Հայկունի անունով աղ-
ջիկ մը ֆրանսա անցուցած չես, կ'ըսեն, իրա՞ւ են:

Ճամօ. Ե՛, իմ տղաս դեռ չատ պզտիկ է: Այդ աղ-
ջկան պարտէզը իմ ձեռքս անցնի ըսելով զինքը քովս
պահած եմ: Հիմա էֆէնտիի մը ձեռքն է պարտէզը:

Տօքթ. Ինչպէ՞ս կը յաղդիք ֆրանսական սահմա-
նէն ներս անցնել հայերը:

Ճամօ. Սահմանագլուխին պետը կաշառած ենք:

Տօքթ. Գու՞ն և քու կերած կաթդ: Մէկ հատիկ
զաւակս քեզի ամանաթ:

Ճամօ. Առաջ Աստուած, ամիսէ մը տղուդ նամակը
Հալէպէն կառնես:

Տեսիլ է.

Նոյնք, Վարդերես եւ Մուրատ

Վարդերես. Տօքթօր, գացի որ հոս դռան առջև
կեցեր է:

Տօքթ. Մուրատ, մենք հոս քեզի կ'սպասենք դուն
դուրսէն ներս չե՞ս գար:

Մուրատ. (Պայուսակը ձեռքը կ'առնէ):

Ճամօ. Ձէ, չէ ես կը շալկեմ կը տանիմ (պայուսա-

կը կ'առնէ անկէ): դուն մէկ երկու վայրկեան յետոյ
եկուր ընկերներուդ գտնուած տունը:

Մուրատ. Այս ինչ թոյլ կապած էք: (զմեղիով կը
կտրտէ պայուսակին կապերը):

Տօքթօր. Եավրում, խենթեցա՞ր ինչ ըրիր, տէր
ողորմեա, ինչո՞ւ քակեցիր:

Վարդերես. Անուն հօր և որդւոյ, դեռ ասանկ
կապ ոչ մէկ խենթ կտրտած չէ:

Մուրատ. (ծրարին մէջինները կը պարպէ) Կա՛
սէլա՛մ:

Ճամօ. (զարմացած) Մեղայ տէր Աստուած, ի՞նչ
հով փչեց պարոն Մուրատ նոր բա՞ն մը լսեցիր, ի՞նչ
պատահեցաւ:

Տօքթօր. Եավրում եթէ խենթ ես ամօթ չէ, այս
ինչ տուման է ուրեցիր:

Մուրատ. Տումանն ալ գլխնիդ, թումանն ալ, չեմ
երթար, զօրո՞վ է:

Տօքթ. Ձեռ երթա՞ր. աֆէրիմ պապօս, իշտէ պու:

Ճամօ. Է ասիկա եղա՞ւ պարոն Մուրատ, ըսել է
մենք քու խաղալիքդ ենք:

Տօքթ. Մի զայրանաք ճամօ էֆէնտի, (դրամ կը
սահեցնէ անոր ձեռքը) իբր տուգանք ընդունեցէք ա-

տիկա, ինչ ընեմ, երեսը սև ըլլայ:

Ճամօ. (դրամը գրպանելով) քավիցի, ինչո՞ւ պիտի
բարկանամ: Վերջնական որոշումնիդ յետոյ ինձի ի-

մացուցէք: (կերթայ)

Տօքթ. Տղայ թէ ո՞չ, մեկնումէդ առաջ եկեղեցի
գացիր աղօթելու. և հոն սուրբ կոյսը... սուրբ հոգ-

ւով թեւադրեց որ չճամբորդես:

Մուրատ. Հա, հա կոյսը... թեւադրեց, ես:

Տօքթ. Եւ կամ չար կոյսի մը գործն է ասիկա,
մի ուրանար ըսէ, որովհետեւ կը հասկնամ քար առանց

կարծրութեան բայց երիտասարդ տոանց սիրոյ՝ ոչ:

Վարդերես. Իրաւունք ունիք ըլլալիք բան է, խուճապի ժամանակ չէ, պատերազմի ճակատն անգամ մարդ այդ հիւանդութենէն զերծ չէ. ձմեռը սառ ուտելու կը նմանի, կոճակ անոր կըսեմ որ հրդեհի ժամանակ կը փրթի:

Մուրաւ. Ձեզի պէտք չէ իմ երթալս չերթալս. չատ խօսք չեմ ուզեր:

Տօքթ. Հապա որո՞ւ պէտք է. (աթոռը գետին կը զարնէ) կուզես գնա կուզես մ'երթար, քու ձեռքէդ խենթ ըլլալը բան մը չէ: (կ'երթայ)

Մուրաւ. (կաղալով հօրը գացած կողմը կը յառաջանայ) հիմա խեղճ կնոջ աչքը պիտի կուրցնէ ըսրկու թենէն:

Վարդերես. Վա՛հ, ինչու կը կաղաս Պրն. Մուրաւ:

Մուրաւ. Բնաւ մի հարցնեմ, չունը ոտքս խածաւ:

Վարդերես. Ծօ, իրաւ չունէն խածնուեցար, բայց դուն որ թուրքիոյ ձեռքէն պիտի փախէիր, պարզ շան մը բերանէն ինքզինքդ չկրցա՞ր աղատել:

Մուրաւ. Կրնայի՞ քարոտել, Սուլթանենց չունն էր

Վարդերես. Ահա ահա, ըսել է մարդ իր սիրածին շա՞նն ալ գերի ըլլալու է:

Մուրաւ. Եա ինչ գիտցար, սիրականիս հեծած լո՛ւնն պոչն անգամ կնքահօրս մօրուքին չափ յարգելի է

Վարդերես. Աստուած ուրիշէն ազատէ, պատմէ նա. յինք խածնուիլդ:

Մուրաւ. Քիչ առաջ Սուլթանենց զոնէն վերջին անգամը ըլլալով անցնելու ատենս, քիչ մնաց խելքս թոցնէի, թէև գիտէի թէ այն անգութը զիս չէր սիրեր, բայց սիրողի մը համար իր սիրածէն չսիրուիլը արդելք մը չէ. այդ անսւշադիր վիճակիս մէջ յանկարծ անոնց չունը խածաւ զիս, բայց նոյն պահուն

Սուլթանին թւերուն մէջ գտայ ինքզինքս, զիս առգտելու եկած էր. ներս հրաւիրեցին զիս և Սուլթանը առանց իր մօրը կարգ ձգելու հանեց թաշկինակը և վէրքս պատեց:

Վարդերես. Մանուկ եղած ատենդ իր դայեակ մայրն է պատեր քեզ, հիմա երբ երիտասարդ ես կարգը աղջկանն է:

Մուրաւ. Մտիկ ըրէ. երբ արիւնը վէրքէս կը հոսէր, Աստուած իմ հրաշք տեսայ որ Սուլթանին աչքերէն ալ արցունք կը հոսէր:

Վարդերես. Այլեւ արեւի պէս պայծառ է թէ կը սիրէ ձեզ:

Մուրաւ. Իրաւ ալ, արեւի պէս զիս տաքցնելու ատեն, ինք ալ կայրի եղեր:

Վարդերես. Արդէն ոտքը լայն բացուած հաւու պէս թւերդ շարժեցիր ու նորէն տեղդ մնացիր:

Մուրաւ. Իսկապէս, ես որ գերութեան չղթան վրայէս պիտի նետէի Սուլթանին թաշկինակովը կաշկանդուեցայ. ես որ ծովերէն անդին պիտի երթայի, իմ սիրականիս կաթիլ մ'արցունքին առջև կասեցայ. ես որ տէրութեան մը աչքը կապելով պիտի խոյս տայի, զոյգ մը փայլուն աչքերուն դատապարտուեցայ

Վարդերես. Մուրաւին ջուրը ետ դարձնող սուրբը «գետադարձ» կոչուած է, գետադարձ մըն ալ Սուլթան, որ քեզի պէս Մուրատն ալ իր ճամբէն ետ դարձուց: Եթէ Եւրոպա անցնէիր ապագայ կապահովէիր:

Մուրաւ. Երբ մենք մեր սրտին սիրածը ապահովենք, ամէն ինչ ապահոված կըլլանք:

Վարդերես. (պատուհանէն հեռանալով) խելքդ գլուխդ ժողվէ որ ըսեմ:

Մուրաւ. Մի տրտուար, իմ խելքս գլուխս է. ինչ պիտի ըսես նէ ըսէ:

Վարդերես. Բոլոր ուժերդ հաւաքէ:

Մուրաւտ. Հաւաքեցի, հիմա ուժով ապտակ մը պիտի ուտես:

Վարդերես. Մէկ խօսքով եթէ հիմա թնդանօթ մը արձակուի տեղէդ չե՞ս ցատկեր:

Մուրաւտ. Եթէ ուժմբն ալ պատուհանէն ներս իյնայ նորէն վեր չեմ ցատկեր:

Վարդերես. Ուրեմն քաջասիրտ եղիր Սուլթանը պատին տակ կայներ է:

Մուրաւտ. (պատուհանէն) Ո՞ւր է, ուր է ծօ:

Վարդերես. Հա, հա, հա, տեղէդ չէիր ցատկեր:

Մուրաւտ. Կատակը ձգէ, այդ աղջիկը ինչու հոն կեցեր է:

Վարդերես. Քեզ տեսնելու համար սուտ հիւանդ եղեր տօքթօրի եկեր է: Խեղճ տօքթօրին ալ ուրկէ ուր մտքէն պիտի անցնի որ դեղագիրին մէջ քու անունը գրէ:

Մուրաւտ. Յիմար, դեռ նոր իր քովէն եկայ ինչ չուտ կարօտցաւ զիս:

Վարդերես. Սիրահարներուն մէկ քաղաքէն միւսը երթալը աւելի դիւրին է, քան ինծի պէս սոխի զըլուխներուն մէկ սենեակէն միւսը երթալը:

Մուրաւտ. Դնա իրեն ըսէ թէ տօքթօրը ներսն է, իսկ դուն դուռը կեցիր որ մարդ ներս չմտնէ:

Վարդերես. Աստուած տայ որ ներս հրամէ (դուրս կերթայ):

Մուրաւտ. (սեղանին վրայի ծաղիկները փետրատելով կը թափէ Սուլթանին վրայ) ույ, ույ, վեր նայեցաւ անուշտ, տեսաւ զիս տեսաւ, (սիկառին համար փքանի լուցկի կը վառէ և չվառիր, հուսկ սիկառը անդին նետելով) էհ, մենք միայն մեր սիրածին դէմ ստիպուած ենք օրը հարիւր անգամ մոռ ըլլալու վա-

ռելու: Բայց դուն եթէ չվառեցար ահա ուրիշ մը կը վառեմ, (այրած լուցկին նետելու տեղ սիկառը կը նետէ գետին) տես լուցկիի տեղ սիկառը նետեցի (կը ծխէ) Այս ինչ մտքի պղտորութիւն է, սէ՛ր, դուն իմ մէջս սողոցկեղէդ ի վեր մէջը օձ մտած աղբիւրի կը նմանիմ որ երբեմն պղտոր կը վազէ, երբեմն կը յորդի և երբեմն ալ կը ցամքի. (դռնէն նայելով) Աստուած իմ հիմա պիտի գայ դուռը զարնէ, ի՞նչ ըսեմ, հրամեցէ՞ք... ոչ, ոչ, այդ բառը շատ փոքր է սիրականի մը ուղղուելու համար: Իրաւ որ չեմքին քարը պիտի ճաթի երկու կտոր ըլլայ, նէրա ոտքին իր վրայ կոխելը զգալով:

Տեսիլ Ը.

Մուրաւտ, Սուլթան յետոյ Վարդերես

Սուլթան. (ներս կուգայ խպնելով կը թոթվէ Մուրաւտին ձեռքը) արդեօք կրնա՞մ տօքթօրը տեսնել:

Մուրաւտ. Անշուշտ, հրամեցէ՛ք օրիորդ:

Սուլթան. (ներս կերթայ ոտքի հետքեր գրոյմելով գետնի վրայ)

Մուրաւտ. (հակելով անոր ոտքերուն կողմը ձեռքովը կը չափէ զանոնք) եղնիկի ոտք, եղնիկի. Աստուած իմ, արդեօք ասիկա քալած ատենը լուր ունի՞ ինքն իր գեղեցկութենէն:

Վարդերես. (կուգայ) անուն հօր և որդւոյ, ծօ ատիկա Քրիստոսի ոտքին հե՞տքը եղաւ որ ատանկ կը պաշտես և ճամբուն վրայ դրամ գտնող աղքատի պէս գետին ես ծոքեր:

Մուրաւտ. (դրամ տալով անոր) առ ասիկա և գնա սիկառ առ ծխէ, մի նայիր սիրահարին այրուելուն:

Վարդերես. (դրամը գրպանելով) ոչ խօսեցաւ մարդ որպէս այրն այն... (կերթայ):

Սուլթան, (Մուրատին քով գալով) Դեռ աւարտած չէ գործողութիւնը; (լաթով մը կը սրբէ իր ոտքին հետքերը): Օ՛, բազը թաց էր, սալայատակին վրայ դրոշմուած է ոտքիս հետքը:

Մուրատ, (ինքնիրեն) Գետնին վրայէն դիւրին է ջնջել հետքդ, անկա սրտիս մէջ դրոշմած հետքդ է որ անկարելի է աւրել, (Սուլթանին) ինչ է անհանգստութիւնդ, դեռ քիչ առաջ երբ ձեր տունն էի քան մը չունէիք, եթէ դուք հիւանդ ըլլաք սլլես ամէն մարդ մեռնելու է:

Սուլթան, Կեցիր դու, քիչ առաջ մեր շունը քեզ խածած տոննը ես օգնութեան եկայ, բայց մի քանի վայրկեան առաջ երբ իմ վրաս ալ խումը մը շուներ յարձակեցան դուն օգնութեան չհասար:

Մուրատ, Ի՞նչ, ի՞նչ, ո՞վ յարձակեցաւ վրադ աղջիկ:

Սուլթան, Իբր թէ կառավարական պաշտօնեաներ, որոնք գրիչ տետրակ ձեռքերնին եկան հայերուս առնունքը արծառաղբելու, բայց տեսանք թէ արար վաճառականին ծպտուած ծառաներն են, որոնք զիս փախցնելու եկած էին, բայց շնորհիւ մեր դիպցինք իսկ պողտուքին ձգեցին փախան: Իրէկ ալ նոյն վաճառականը թուղթ մը գոյնզգոյն շաքարի մէջ ոսկի մատանի մը դնելով ինծի զրկած էր:

Մուրատ, Շաքար էր զրկեր:

Սուլթան, Մատանիս նետեցի բերողին ճակտին, իսկ շաքարն ալ փողոցը նետեցի և ըսի գացէք ըսէք իրեն «նէ Շամըն չէքէրի նէ արապըն եիւզի»:

Մուրատ, Հա, հա, հա, պրավօ ամմա ըսեր ես հա: Վայ կիտի շան սուրաթ, երէկ մատանի զրկեց նշանեց այսօր ալ հարս տանելու եկաւ:

Վարդերես, (Դուրսէն) Պարոն Մուրատ սըվոնց խօսք հասկցաւ:

Մուրատ, Կերեւի հիւանդները կը նեղեն Վարդերեսը (սիկառը ձգելով կերթայ):

Սուլթան, (սիկառին ծայրը վերցնելով) Բախտակից ճնք հետդ սիկառ, քեզ վառողը զիս ալ է վառեր: Հարիւր անգամ իր շրթունքին հպեր ես, բայց իմ այտերս դեռ իր շրթունքին կարօտովը կայրին:

Մուրատ, (կուգայ) երէկ կըսէին թէ այդ շունը լաստանաւով մը աղջիկ պիտի փախցնէ եղեր: Հը՞, հիմա կը նայի՞ս թէ քեզ սիրող Մուրատը յանցաւոր չէ: Է, իրաւ ալ մէկու մը սիրածն ալ այդպէս գետի արագութեամբ փախցնելու են որ յաջողին:

Սուլթան, Անունդ Մուրատ է ըսելով վրադ չառք նետ, իմ խօսքս Մուրատ գեռին է, ասկէ յետոյ Մուրատներէն հեռու մնալու է:

Մուրատ, Ձէ, անհոգ եղիր, հառաչող Մուրատին պէս չառաչող Մուրատն ալ սիրով կը համբերէ ոտքերուդ տակ: Բայց լաստանաւով աղջիկ փախցնելն ալ խորհրդաւոր է, չէ՞ որ տիկերուն մէջ օդ կայ ուրեմն աղջիկ ըսածդ ինչ թեթեւ բան է որ օդի վրայ գրած կը փախցնեն: (Տօթթօրին գալը տեսնելով կը փախի):

Տեսիլ Թ.

Սուլթան եւ Տօթթօր

Տօթթ. Լրացաւ գործողութիւնը: Հրամայէք օրդ:

Սուլթան, Աւագակներ յարձակեցան տուններնիս շատ փախցած եմ, տօթթօր, յունկերս կը կթոտին, ճար մը, կաղաչեմ:

Տօթթ, Հրամէ ներս, աթոռին վրայ նստէ, այնպէս խօսէ (ներս կերթան):

Տեսիլ Ժ.

Վարդերես, Սուլթան յետոյ Մուրատ

Վարդերես. (ներս կուգայ) վայ պապա՛ւմ, եթէ տօքթօրը չգար դեռ մինչև կէս գիշեր կը խօսէին, քթի փթի, քթի փթի, օ, այլևս չէր հատներ որ. վայ աղջիկ, քեզ ծնող մայրը քեզի պէս հատ մըն ալ թող ծնէր: Ծամբորդները ճամբայէն ետ կեցնող աղջիկ:

Սուլթան, (կուգայ և Վարդերեսին բարև տալով կերթայ):

Վարդերես. Օ՛, խոնարհութիւն ըրաւ, է, Մուրատն ալ անոնց շանը խոնարհութիւն ըրաւ:

Մուրատ. (աճապարանքով) Սուլթանը դեռ նե՞րսն է:

Վարդերես. Օ, անիկա դեղը առաւ ալ դնաց ու:

Մուրատ. Դուն ինչ էր, քիչ առաջ հիւանդ մօրդ սենեակը կը խնդայիր:

Վարդերես. Խեղճ մօրս իր այս յղութեան չբժան. ներուն մէջ այսքան տառապելուն համար երբ կուլայի խենթ եղբայրս էկեր է թեէս քաշելով կըսէ «մի լար տղաս, մի լար, մայրիկը չի մեռնիր, հէջ մայրիկը կը մեռնի», մի լար տղաս մի լար»:

Մուրատ. (խնդալով) Ի՞նչ ալ զաւակ բսածը ալ ատանկ խենթ ըլլալու է որ կարենայ իր մօրը ցաւերուն դիմանալ:

Վարդերես. Անիծեալ ըլլայ իր բերելիք զաւակը, կրակի ու բոցերու մէջ կայրուի. ջերմութիւն ունի:

Մուրատ. Ուրեմն եթէ այդ ջերմութեան նոպաներուն մէջ յղանայ անպատճառ նորածինը ինծի պէս ջերմ սիրահար մը կըլլայ:

Վարդերես. Կարծես թէ մեր ծնելովը խեղ մը տեսանք, ոչ պատիւնիս մերն է ոչ մալերնիս, ոչխարնիս անգամ լեռը ազատ չկրնար արածիլ:

Մուրատ. Մայրիկդ եթէ տղայ բերէ, ճամբու ծախսը հիմակուրնէ պատրաստեցէք որ թուրքիայէն փախի, իսկ եթէ աղջիկ՝ տղեղ դիմակ մը գնելու էք

ներս համար, որպէսզի կարենայ պաշտպանուիլ թուրքերուն ձեռքէն, որոնք արեան հետ գեղեցիկին ալ մեծ ճաշակը ունին: Լսեցի՞ր արա՞ր վաճառականին քարբարոսութիւնը:

Վարդերես. Չէ՛:

Մուրատ. Հապա՛, Սուլթանը անկէ վախնալով հիւանդացած էր, օր ցերէկով պիտի փախցնէ տանի եղեր: Բայց յանուն Աստուծոյ, (ատրճանակը հանելով) այս կապարը անոր ծոցը պիտի մտնէ այս գիշեր, Սուլթանին փոխարէն, թէև երկրորդ գնդակն ալ իմ ճակտիս պիտի տամ որ թուրքին ձեռքը չիյնամ:

Տեսիլ ԺԱ.

(նոյնք եւ կաղ)

Կաղ. (գուռը կը զարնէ)

Մուրատ. Ես կերթամ, նայիր տես ո՞վ է նոյէն:

Վարդերես. Մեր սենեակը գնա, բարկացիր մօրս, թող գեղը խմէ, ձեր այս գեղարանը չկար այդ գեղէն, չուկայէն բերի հիմակ ալ չիմեր:

Մուրատ. Անհոգ եղէք կը խմցնեմ, իր քէյֆին չեմ ձգեր: (Կ'երթայ)

Տեսիլ ԺԲ.

Վարդերես, տօքթօր, կաղ յետոյ կոյր

Տօքթ. Այս կ'ղէն ալ գալող եղա՞ւ:

Վարդերես. Ընչդ նոր, մէկը գուռը զարկաւ, հրամեցէք:

Կաղ. Բարեւ տօքթօր:

Տօքթ. Օ՛, բայց այդ աչքերու կիւր ներսը պատկած է դեռ աչքը հանգստացնելու համար: Հոգ չէ քեզէ ծուռկիդ վերակապը, հոս կը տայիմ: Առանց անթացուպի չե՞ս կրնար քսել:

Կնդր. (վերակապը քակելով) ոսկորը միացնելէդ իմեր քիչ մը կը քակեմ:

(ԵՐԿԻՍՇԱՐԺ)

Տօքթօր. Հըշ, երկրաշարժ է:

Վարդերես. Վայ մայրիկս: (կը փախի):

Տօքթ. Տղայ Մուրա՛տ, Մուրա՛տ, փախի՛ր, (դուրս)

Կաղ. (վերակապը քաշքշելով կը փախի) Ե՛մ Աստուած:

Կոյր. (ներսէն աղաղակ բառնալով կը վազէ երեսը խաչակնքելով) Տէր մեղայ, տէր ողորմեա, կեցո՛ տէր, կեցո՛ տէր: (խարխաբելով կը փախի)

Տեսիլ ԺԳ.

Մուրաւ առանձին

Մուրաւ (երկրաշարժէն քիչ յետոյ ներս կը վազէ) Ուշ, ինչպէս մեռնիմ. չրլայ յանկարծ նորէն սկսի շարժի և գետինը բացուելով զիս մէջ առնէ և Սուլթանը երկրի վրայ ըլլայ և ես երկրի տակ: Երանի հիմա դռան առջև ըլլայ նորէն (դուրս կը նայի) հա, վերջին անգամ մըն ալ տեսայ անուշ, այլևս կուզէ թող աշխարհս տակնուվրայ ըլլայ: Աչքս Սուլթանը տեսաւ վերջապէս: Վայ ի՞նչ դժուար է եղեր սիրողին մեռնիլ: Բայց, ո՞վ սէր, դու՛ն կուրուծենէն ալ, կաղուծենէն ալ դժուարին ես եղեր: Կոյրը ներսէն վազեց դուրս, կաղր փախաւ, բայց ես. դժբախտ սիրահարս ներս վազեցի որ կարենամ վերջին անգամ մըն ալ սիրականիս կողմը նայիլ, (դիտակով կը նայի) ահա՛. հիմա ալ թատով ջուր առեր երեսը կը լուայ իրենց դռան առջևի ծաղիկներուն վրայ: Օ՛ֆ երանի այդ ծաղիկներուն որ երեսէդ վաղած ջրերէն այտերոյ համը կ'առնեն:

Վարդերես. (դուրսէն) Մուրա՛տ, Պարոն Մուրաւ (կուգայ):

Մուրաւ. Եկուր Վարդերես. նայիմ վախէ՞դ վարդի պէս թոչնե՞ր ես:

Վարդերես. Հայտէ. տտիկա Մուրատներն են որ կը նուաղին: Մուրատին եղերքը լաթ լուանալու գացող կիները վազեցին եկան և կրսնն թէ երկրաշարժի հետեանքով Մուրատին ջուրը նուազեր է:

Մուրաւ. Լաւ է եղեր, հապա Սուլթանը արապիսթան պիտի քչէր տանէր քիչ մնաց:

Տեսիլ ԺԴ.

Նոյնը եւ տօքթօր

Տօքթօր. (ներս գալով) Վայ քու երեսդ սև ըլլայ տղա, ես ալ կ'ըսեմ որ մնաց ասիկա: Վախցա՞ր: Մուրաւ. Ներս վազեցի:

Տօքթօր. Կարծեցիք թէ ես ներսն եմ հէ՞: Մէյ մը ժողովուրդին կողմը գնա լուր մը բեր, ես չեմ հեռանար տունէն, դեռ ես վիրաւորներ պատահեցան, զիս կը փառեն:

Մուրաւ. ես ինչ գիտէի այս երկրին տսանկ կործանիլը որ տուտուտուն ելեր Եւրոպա կը փախէի: (դուրս կերթայ):

Տօքթօր. Վարդերես քալէ, մենք ալ վերի յարկը մէյ մը աչքէ անցնենք նայինք քնա կա՞յ (կերթան):

Տեսիլ ԺԵ.

Խաթուն եւ Սուլթան, Վարդերես. տօքթօր

Խաթուն. (Սուլթանին թեւէն քաշելով ներս կը բերէ կատաղօղէն) տօքթօր, տօքթօր, վայ քու աչքերուդ լուր մարի, ուր ես: (աշխատանոց կը վազէ)

կը վերադառնայ)։ Տօքթօր, Աստուած խելքդ առնէ, աղջիկս թունաւորեր ես, ուր ես։ (դուրս կը վազէ)

Սուլթան. (դէմքը կը կոթնցնէ պատին) Օֆ, ի՞նչ պազ է, այս ինչ շուտ սեցեր են եղունքներս, ինտոր կապուեցեր են մատներս։

Վարդերես. (ներս վազելով) աղջի ինչու կուլաս, Սուլթան։

Սուլթան. Աման եղբայրս, տօքթօրը սխալմամբ ուրիշ դեղ տուած է, տես մատներուս եղունգները ինչպէս սեցեր են։

Խաթուն. (տօքթօրին հեռ ներս կը վազէ) Լաւ կը տեսնե՞ս բռնած գործդ, խելքդ ո՞ւր էք պապոս, վա՛յ Սուլթանս, զաւակս, կարծես երեսը փոշի են քսեր, օղուլ. այս ի՞նչ փորձանք է։ (կուլայ)

Տօքթօր. (կը քննէ Սուլթանին ձեռքերը)։

Սուլթան. (մօրը) է՛ հա, սո՛ւս, ինչ է բոշայի պէս կը ճչես։ Քեզի ո՞վ ըսաւ թէ տօքթօրը սխալ դեղ տուած է ինծի, (գաղտնի դեղը և դեղագիրը տօքթօրին կուտայ)։

Տօքթօր. (զարմանքով դեղը կը գրպանէ. Վարդերես տօքթօրին ականջը բան մը կը փսփսայ) իրաւ։

Խաթուն. Ասոր ճարր նայէ տօքթօր, եթէ ոչ կառավարութեան կը տանիմ գեղը։

Տօքթօր. Քէֆդ ուր կուզէ հոն տար, հայտէ կորսուէ նայիմ։

Խաթուն. Աղջիկ Սուլթան դեղը ինծի տուր։

Սուլթան. Ի՞նչ դեղ է, խենթեցա՞ր։

Խաթուն. Խաճապուռ ըլլաս, կուրանա՞ս, քած, այդ որո՞ւ սիրուն կը մեղքնաս տօքթօրին, սատկելիք ժամդ է հասեր, նորէն աշխատայեթ վազ չես ի գար։

Տօքթ. մի վախնար աղջիկս, դեղ մը կուտամ հիմա կանցնի, (կը տանի զայն)։

Խաթուն. (կը հետեւի անոնց) վայ ինծի, վայ։

Վարդերես. Վա՛յ խեղճ աղջնակ, քու վարդ երեսդ ատանկ տեղունելու տեղ Վարդերեսին գոյնը նետէր։ Ահա Մուրատը եկաւ, Աստուած իմ, պիտի իմանայ փորձանքը։ (Մուրատ կուգայ)։

Մուրատ. ինչո՞ւ կուլաս ծօ, մայրիկիդ վիճակը ծանրացա՞ւ։

Վարդերես. Իցիւ թէ մօրս եկած ըլլար փորձանքը։

Մուրատ. Ծօ՛, հապա ինչ, թէ՞ ոչ հայրիկիս վրտանդ մը կայ։ Այդ ի՞նչ լացի ձայն է ներսը։ (կը վազէ ներս)։

Վարդերես. Տէ գնա՛, Քրիստոս վկայ, հիմա աշխարհ իրար կ'անցնի։

Մուրատ (ներսէն կը պոռայ) Վա՛յ անիծեալ ըլլայ քու տուած դեղդ, ցնդած, ցնդած, խերն անիծեմ քու արնետիդ։

Վարդերես. (ներս վազելով Մուրատը դուրս կը բերէ) Աման ոտքդ պագնիմ, Մուրատ, խնայէ, քու հայրդ է։ Սխալմամբ ըրած է։

Մուրատ. Ձի տեսա՞ր, ինչպէս գունաթափ եղած է խեղճ աղջիկը։ (Ոտքը գետին ծեծելով) Վա՛յ, վայ, Սուլթան, (կատողած) ծղէ զիս Վարդերես, ինչ. ձեռքերս ծալլեմ կենամ երբ անանդին սիրականիս մահուան ճիրաններուն յանձնուած է, ինչպէս համբերեմ։

Վարդերես. Յանցաւորը հայրդ է. ինչպէս պատժես պիտի, տէր Աստուած ողորմեա։

Մուրատ. Հօրն ալ խերը անիծեմ, դեղին ալ դեղարանին ալ։ (կերթայ)

Վարդերես. Տօքթօր. տօքթօ՞ր, վազեցէք. սիրահարը ազատեցէք... յետոյ մահամերձը։ Հիմա փորձանք մը կը հանէ Մուրատը։

Տօքթօր. (Սուլթանին հետ կուգայ) Ո՞ւր է Մու-

բատր բան չկայ բան չկայ, ազատուեցաւ աղջիկը:

Խաթուն. (կուգայ և Մուրատին ետեւէն կը վազէ)
Ո՛ր գնաց քա:

Վարդերես. փտանգը անցուց օրիորդը, եկուր պա-
րոն Մուրատ, (կերթայ):

Մուրատ. (վերադառնալով) քու մէկ եղունգիդ
համար ահա հօրս տունը կրակի տուի: (Դուբար լու-
սավառութիւն և ծուխ):

Վարդերես. (այրած դեղի տուփեր կը բերէ) հէյ,
հասէ ք հասէ ք. դեղարանը կրակի տուած է տղադ:

Տօքթօր. Ծօ՞ երկու թիթեղ իսպիրթօ կայ հոն չըլ-
լայ որ բռնկի:

Խաթուն. (վարդերեսին հետ դուրս կը փոխադրէ
իրերը) Աստուած քեզի խելք տայ օղուի, մեղայ Յի-
սուս Բրիստոս:

Սուլթան, երկու թիթեղ իսպիրթօ ներսը կայ:
(Մուրատին) իսպիրթօ մըն ալ դուն, (կերթայ):

Մուրատ. Աղջիկ դուն մերթար, յանկարգ իսպիրթօ-
ները կը բռնկին: (ինքն ալ ներայ հետ կերթայ):

Վարդերես. (Տօքթօրին թեւէն բռնած ներս կը բե-
րէ զայն:) բան չիկայ, մարեցաւ. մի նեղուիք Տօքթօր
կաղաչեմ:

Տօքթօր. (Ծունկերը ձեռնելով:) վախ, վախ, վախ
բսելէ այնքան, կը սիրե եղեր այս աղջիկը հօա, կեցիր
դուն, Մուրատ, Մուրատ:

Վարդերես. Ըսելէ դեռ այսօր իմացար այս խն-
դիրը:

Տօքթօր. Իմացար որ ձեռքէս ինչ կուգայ օգ-
լում ծովը ինկած չէ որ լողալով երթամ ազատեմ...:
մահուան գատապարտուած չէ որ իր տեղը ես երթամ
մեռնիմ: Աիրահարուած է...: Ես իբրեւ Տօքթօր կարող
եմ կոտորուած թեւերը միացնել... բայց միացած սը-

տերը... անկարող եմ իրարմէ բաժնել: Է՛ ելլամ նըշա-
նեմ, բայց գերութեան շղթային քով նշանի ոսկի մա-
տանի կը վայելէ...:

Վարդերես. հոգ չէ, եթէ կրնաս այս վայրկեանէս
սկսեալ նըշանէ, աղջիկը անտէր է...: Առաւօտուն պի-
տի քաշեն տանին եղեր, մեղքէ, առժամեայ խօսք կը-
տրոււմ մը ըրեք տէ աղջիկան Տէր եղէք, մանաւանդ
Մուրատը ինծի ըսած է եթէ աղջիկը ձեռքէն ելլէ անձ-
նասպան պիտի ըլլայ չե՞ս տեսած, մէջքը միշտ ատրճա-
նակ կը պըտըտընէ:

Տօքթօր. Անձնասպան պիտի ըլլայ, տէր ողորմեայ:

Վարդերես. Տօքթօր Աստուծոյ սիրուն, նշանէ:
(դուրս կերթայ):

Խաթուն. (ներս գալով կը թախանձէ). ներէ, ճա-
հիլ են, խատառ առնեմ տօքթօր: Երիտասարդ ըսուա-
ծը կրսկէ... հարկաւ կը հրգեհէ:

Մուրատ. (Սուլթանին ձեռքէն բռնած ներս կուգան,
բայց ինք ամէնալէն Սուլթանին ետեւ կը պահուբտի):

Սուլթան. (Մուրատին ձեռքէն քաշելով կը տանի
տօքթօրին քով և երկուքը միասին կը ծնրադրեն ա-
նոր առջեւ), կաղաչեմ տօքթօր ներեցէք, չեմ ուզեր
որ իմ պատճառով Ձեր զաւակը անիծէք:

Մուրատ. (հօրը փաթտուելով) ներէ հայրիկ, հրթեհ
ձգեցի որպէսզի յանձաւորը ես ըլլամ և դուք ներողը
որովհետեւ հակառակ պարագային դուք պէտք էր նե-
րում խնդրէիք ինձմէ իմ սիրտս հրդեհած ըլլալուդ հա-
մար...:

Տօքթօր. (Ոտքի կը բարձրացնէ զանոնք, և Խա-
թունին կըսէ). Տիկին դայեակ, դուք երեխայ չատ էք
փաթտեր, սա երկու տիմարներն ալ այսօր քրտով
իրարու կապէ: Մէկ անգամ, մանուկ եղած ատենը ձեռ-
քը կրակին տարած էր մեր այս տղան բայց այսօր ե-

րիտասարդութեանը մէջ ալ ձեռքը հրդեհի զարնելու տխմարութիւնը ըրաւ, բայց կը ներեմ իրեն: Սուլթանն ալ արժանի կը սէպեմ իմ մէկհատիկիս նշանածը ըլլալու, որովհետեւ մինչեւ մահուան դուռը հասնիլը հաւատարիմ զբաղուեցաւ իր սիրոյն; Հայտէ, Տիկին Խաթուն:

Խաթուն. Տօքթօրը չատերու երկու աչքին լոյս է տուէր. ես ալ իմ աղջիկս իր մէկ հատիկին կը շնորհեմ: (կը համբուրէ մուրատին և Սուլթանին երեսները): համայններովս նշանեցի Ձեզ, երբ երկիրը քիչ մը խաղաղի, Սուրբ պսակին ալ արժանի կըլլաք: խառնիդ առնեմ:

Մուրատ. (Սուլթանին հետը կը համբուրեն անոնց ձեռքերը):

Տօքթօր, (կ'ողջագուրէ զանոնք) .Ո՛ր, հօ ի՞նչ կըլլաք որ՞քան արագ կը զարնէ սրտերնիդ: Թմրուկ զարնելու պէտք չիկայ այլևս, նոյն իսկ դրացիներս հիւանդ ալ չըլլայ:

Տեսիլ ԺԶ.

(Նոյնք եւ Վարդերես):

Վարդերես. (ներս կուգայ եւ խաթունին կըսէ). դայեակ խաթուն մայրիկս շատ հիւանդ է: «Տուն երթալէ առաջ թող զիս տեսնէ» ըսաւ:

Խաթուն. Հիմայ, հիմայ. տօքթօր միասին երթանք նոյնք խեղճ կնոջ. թող մեր այս ծաղկած ծառերուն արեւուն ըլլայ: (երեքը միասին կ'երթան):

Մուրատ. (Սուլթանին) Օ՛ր, ի՞նչէ, մայրիկդ գնաց. դուն այլևս մեր տունը պիտի մնաս:

Սուլթան. Հ'ա ե՞ս, խուրպան էս եղեր:

Մուրատ. Դուն ալ ինծի խուրպան էս եղեր:

Սուլթան. (Ձեռքովը կը ծածկէ երեսը յամառութեամբ) Մուրատ Ձեռքդ ամպ էրէր՝ ծածկեր ես:

Արեւ երեսդ աչքերէս.

Երկիրն այսօր շարժեցաւ...

Քար սիրտըդ չեմ կըրնար՝ ես...:

Սուլթան. Ե՛մ, դիմացըս կայներ ես,

«ինչու չես շարժիր» կ'ըսես.

Արեւդմն հոգ չի շարժիր՝

Հովէն հրգօր չեղայ ես...:

Մուրատ. (հիացումով կը բռնէ ներս ձեռքերը). նայի՜մ շատ կապուեցած են եզունդներդ: (կը համբուրէ զանոնք):

Սուլթան. (խրտչելով) ինչու կը համբուրես, չուն:

Մուրատ. Քիչ առաջ երբ Ձեք չունն ալ զիս համբուրեց ես բարկայայ: (ներս երկու ուսերէն բռնած) սուլթան, անուշ, դուն ո՞րու սիրելին ես:

Սուլթան. (հպաքտ) մուրատին սիրելին եմ:

Մուրատ. Հապա ե՞ս:

Սուլթան. Դուն ալ սուլթանին սիրելին ես:

Մուրատ. (կը համբուրէ ներս երկու երեսները).

Սուլթան. (Անդին հրկիւզ զայն) է՛, կեցիր դուն ալ հէրիֆ: (ձեռքը իր կուրծքին կը հպէ) աման Աստուած իմ:

Մուրատ. ինչ է Սուլթանս, ո՞ւր կը ցաւի:

Սուլթան. Ա՛խ, թոյնին հետեանքն է. թոյնը մէջս է դեռ:

Մուրատ. (Համբուրելով) թոյնը մէջդ է որ այսքան անուշ ես, հապա եթէ առանց թոյնի ըլլայիր...:

Սուլթան. (կը նստի) ա՛հ, դու խս սաստիկ կը ցաւի: իմ ամենաանբախտիկ վայրկեաններուս մէջ այսքան ցաւ...:

Մուրատ. (Ոտնածայներ լսելով) բնաւ մի՞ վախճար ահա կուգան, անշուշտ հայրս անոնք են:

Տեսիլ ժը.

Նոյնք, ոստիկաններ, յետոյ վաճառականը

Ոստիկաններ. (ներս խուժելով կը չղթայեն Մուրաւին ձեռքը. (ոմանք ալ սուրով կ'սպտոնան Սուլթանին որ լռէ):

Մուրաւ. Յանունձեր պաշտօնին, ինչ է շուռ կը բռնէք:

Ոստիկան. Շուռ չէ, շուռնէն խաճնուողը կը բռնենք... Ձեզ խաճնող շուռնը կատղած է եղբւր, Հըսկո-ղութեան պիտի ենթարկուիք:

Սուլթան. Ու՛յ, չէ չէ, վալլա՛ի, սուտ են խօսեր, մեր շուռնը եթէ գողութեան կ'երեւի, պատճառը այն է որ Արաբ վաճառականը ասեղ կերցուցած է անոր, որ պէսզի առանց արգելքի Կարենայ պատիւ մեր տան բոլորտիքը: (Վաճառականը կ'երեւի)՝ Ահա իշտէ այս անամօթն է: Առաւօտուն զիս յափշտակել ուզողը, այս է:

Վաճառական. (Ներայ բերանը կը գոյէ). հուսքու թ:

Մուրաւ. (Թուճճարին) Աղքան կը սոսկայի՞ր բազուկներէս որ միտիւր եղբորդ սղորադասներուն զանոնք չղթայել տալէդ յետոյ միայն համարձակեցար տունէս ներս մտնել...:

Ոստիկան. Շատ մի հաջեր, հիմայ բերանդ կը պատռեմ:

Մուրաւ. (Կատաղութեամբ). պատռէ, պատռէ, իրաւունք ունիս, լայնցուր բերանս, որովհետեւ այս փոքր բերանովըս անկարող եմ սրտիս յուզումը արտայայտել...:

Սուլթան. Մուրաւ, միայն մէկ վայրկեան պիտի սիրէիր զիս... ահա կը տանին:

Վաճառական. (Թաշկինակ մը կը թխէ Սուլթանին բերանը եւ դուրս կը տանի). Ըմչի:

Մուրաւ. Տա՛րէք, տա՛րէք—բայց ամէն գայլ իր տարած գառնուկը չի կրնար ուտել: Տէր եթէ սիրական յափշտակող աւագակներ ստեղծեցիր, ինծի պէս սիրահարներն ալ թեւաւոր ստեղծելու էիր..., որպէսզի հիմայ կարենայի թռչիլ եւ հասնիլ սիրականիս ետեւէն... (հրմշտկելով դուրս կը տանին զայն):

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Տեսիլ Ա.

(Հայկուհիենց երբեմնի պարտէզին մէկ ծաղկագեղ անկիւնը, խմտուքի սեղան պատրաստուած է: Ճամօն, կուրծքը փամփուշտներով զարդարած եւ հրացանը ուսը՝ կուգան հայկուհիին հետ):

Հայկուհի. Վա՛յ պէնի, պարտէզ. վա՛յ պէնի, մէհ-խանէ են դարցուցեր, օղիի շիշեր ֆինճաններ, թրմբուկներ...: Գլուխդ հողէն վերցուր տէ նայէ, հայրիկս:

Ճամօ. Նորէն սկսա՞ր, կարծես թէ միայն ձեր պարտէզը գրաւած են թիւրքերը Լաց ու կոծը մէկ գի, յետոյ էֆէնտին զիս յանցաւոր կը հանէ թէ ինչու այս պարտէզին տէրոջ աղջիկը բերի թիւրքիայէն, Տես խնջոյքի պատրաստութիւն կ'ընեն: (կերթայ)

Հայկուհի. (Լայահառաջ կ'երգէ):

Արեւն ինկեր ծօցըդ կ'այրէ,

Ուր՞ է պահապանրդ պարտէզ...:

Աղբիւրներդ ինչո՞ւ կուլան,

Ուր՞ է պահապանրդ պարտէզ...:

Վա՛յ պէնի թող բռնայի ես,

Ձը տեսնէի թիւրքին ձեռք քեզ,

Քու հողիդ ու ջուրիդ դուրպան

Իմ հայրենի գերի պարտէզ...:

(Վարդերը կոտորտելով գետին կը նետէ) Որո՞ւ համար էք

այսպէս կարմիր կանաչ բացուէր, անտէր վարդեր. որ-
պէսզի թիւրքերը իրենց արիւնոտ ձեռքերով բռնեն
ձեզ ու հոտոտեան;

Տեսիլ Բ.

Նոյնք եւ Շէրիֆ

Շէրիֆ. (Կը վա՛զէ կ'ուզայ) Ո՞վ էք: Ինչո՞ւ ծա-
ղիկները կտրեցիք:

Հայկուհի. Քեզի ի՞նչ, քու պապուդ մա՞րն է:

Շէրիֆ. Հապա քու պապու՞դ մայն է:

Հայկուհի. Ես ինչ գիտցար: «Տաղտաքի կէլմիշ
պաղտա՞քի ղովար...»

Տեսիլ Գ.

Նոյնք եւ Ճամօ

Ճամօ. (Շէրիֆին մօտ դալով) Է՛յ, չէրիֆ տեղդ կե-
ցիր: Օրիորդ Հայկուհին այս պարտէզին նախկին տէ-
րոջ աղջիկն է: Անցեալ շաբաթ ալ եկած էր դուն հոս
չէիր:

Շէրիֆ. Ձէ, ճանձ, իրա՞ւ, (Սուլթանին) բարի եկած
էք: Այս կըտըրտած վարդերդ չհաւնեցա՞ր, երթամ ու-
րիշ բերեմ:

Հայկուհի. Քեզի չէ մնացեր. ես կրնամ երթալ
քաղել: (Կերթայ):

Շէրիֆ. Եղբայրս կ'ըսեր նը չէի հաւտար, այսքան
վարդ կտրեց թափեց գետին:

Ճամօ. Վա՛հ, փոթորի՞կ էր ինչ, այսքան ծաղկի
ղուխ թոցուց:

Շէրիֆ. Օ՛, հապա մեր էֆէնտիին ալ խելքը թոցու-
ցեր է չես բեր:

Ճամօ. Այդ ինչ խօսք է:

Շէրիֆ. Անցեալ շաբաթ, եղբայրս կալին խոշոր ծառը

կտրելու ատեն, այ՛ս աղջիկը եկեր ապտակ մը զարնե-
լով արգիլեր է: Էֆէնտին ալ հեռուէն տեսնելով ա-
նանկ խօշին գացած է որ երթող գաղղին կը պատմէ:
Քաջութեան անունին տակ անոր գեղեցկութիւնն է որ
կը գովէ. չ'ելլա՞յ կարգուի հետը:

Ճամօ. Լուէ ծօ յիմար, թիւրքիոյ խորերէն մինջեւ
այս ճէհէնէմին ճօթը բերի զայն, իմ տղուս նշանե-
լու համար:

Շէրիֆ. Ես իմ էֆէնտիին կօշիկ հագնելու ձեւէն կը
գուշակիմ ուր երթալը...:

Ճամօ. Վա՛յ, ինչո՞ւ այս գինովներուն մէջ առի
եկայ աղջիկը, թի՛ւ, թի՛ւ, (գինովի քրքիչներ կը լս-
ուին) է՛յ: Որո՞նք կան:

Շէրիֆ. Օ՛, աղմուկը քիչ առաջ լսեիր: Գացին:
միայն. Քու րմադդ հոս է:

Ճամօ. Իմ մարդս ո՞վ է:

Շէրիֆ. Թիւրքիայէն բերած հայերդ սահմանագծէն
անցնող ֆռանտական սահմանագլխի պետը. խօսք չէ,
գրամ շահեցուց հա՛, քեզի ու էֆէնտիին փաբայի հա-
մար հայ կ'ազատէք...: Ոսկի, ըսածդ վրէժխնդրու-
թենէ ալ անուշ է եղեր:

Ճամօ. Դուն պակա՞ս մնացիր: Հոս բերած փախըս-
տականներուս հետ կուտես կը խմես, երթած ատեննին
ալ այդքան պախչի՞ կառնես:

Շէրիֆ. Ատիկայ, անցեալ շաբաթուայ բերած փա-
խըստականներդ էին որ կերուխուժի ետեւ էին, այս ան-
գամուայ բերած երիտասարդդ շաբաթ մըն է բերա-
նը կերակուր չէ տարած ըսեմ նը սուտ չեմ: Բայց
նշանածին ուր փախցուիլը իմանալէն ի վեր քիչ մը
ինքզինքին հոգ տանիլ սկսած է:

Ճամօ. Լուէ, նշանածը Արապխատան են փախցուցած
ո՞ւրկէ տեղը պիտի իմանայ:

Շէրիֆ. Ոչ, չեն յաջողած: Աղջիկը հիւանդ է եղեր, ուստի եւ եղունգները կապուեցած, ուստի ֆռանսական սահմանագլուխէն ներս ընդունած չեն զայն, տարափոխիկ հիւանդութիւն ունի. բսելով: Մինչդեռ այս երիտասարդը կրէ թէ, «անիկայ փախցուելէն առաջ սխալ դեղ մը խմած էր՝ անոր հետեւանքն է»:

Ճամօ. Զ'ըսես, թոյնը փրկութեան է հասեր խեղճ աղջկան:

Տեսիլ Դ.

Նոյնք խարակիւլի եւ հայկունհի

Խարակիւլի. (խարխափելով կուգայ հօրը մօտ) Պա՛պա, հօրեղբայրս ապտակող աղջիկը նորէն եկած է, հետս խօսեցաւ:

Հայկունհի. ճամօ աղա, այս խեղճ աղջիկը ինչո՞ւ կուրացեր է:

Ճամօ. Հիմայ ատոր ատենը չէ. ես պիտի երթամ այդ պարտնը տեսնեմ:

Շէրիֆ. Խարակիւլի, մօրդ ըո՞է թող պատուէ օրիորդը: (ճամօին հետ կ'երթան):

Խարակիւլի. (Հայկունհիին) գետինը մտնեմ, աչք չունիմ որ երթամ ծաղկե փունջ մը կաղմեմ բերեմ քեզի: Ա՛խ, ինչ դժբախտ եմ ես:

Հայկունհի. Կոյր զաւկէ մը աւելի դժբախտ է՝ իր հօրը տունը օտարին ձեռքը տեսնող զաւակը: Ի՞նչպէս եղաւ որ կուրացար:

Խարակիւլի. Այս տարի, աչքի ցաւ ունեցայ, մօրաքոյրս ձեր այս պարտեզին խօտերէն մէկին հիւթը քամեց աչքերուս. կուրացայ:

Հայկունհի. Վա՛յ, տխուր կնիկ ո՞ւր է, նորէն կուգայ կ'երթա՞յ հոս:

Խարակիւլի. Ի՞նչ, եթէ եւան նորէն դրախտը եր-

թայ. մօրաքոյրս ալ այս պարտեզը կրնայ դալ: Հայրս այդ խոտին հիւթը միշտ քովը կը պահէ, որ եթէ օր մը բռնէ զայն աչքը լեցնէ:

Հայկունհի. Կը յիշեմ, մեր վերի այգիին մէջ խոտաւորած խոտ մը կայ, անոր կաթէն իմ աչքս ալ օր մը լեցուց մայրիկս, երեկուան պէս միտքս է. գլուխս ծունկին վրայ դրած էր՝ լեցուցած ատենը, միւս օրը աչքիս լոյսը բացուեցաւ, ա՛խ, հիմայ նորէն ողջ ըլլար մայրիկս... անգամ մըն ալ գլուխս իր ծունկին վրայ դնէի թող այս անգամ աչքս կուրանար...:

Խարակիւլի. Հա հո՛ւ, դուն մայրիկիդ քամած խոտաւոր կաթը չես մոռցեր... հապա ի՞նչ ըսեմ այն զաւակներուն որ իրենց մայրերէն ծածած կաթը կը մոռնան:

Հայկունհի. Ա՛խ, ծաղկէ ծաղիկ թռչող մեղուի պէս, ծառէ ծառ կը պտտեր խեղ կը հաւաքեր բալասան կը չիներ: Եթէ անիկայ ողջ ըլլար, իրեն ծանօթ բոյսի մը հիւթով աչքդ կը բանար:

Խարակիւլի. Այդ երիտասարդը որ հայրս անոնք քովը գացին կ'ըսէ թէ իր հայրն ալ նշանաւոր ակնաբոյժ է, բայց ես ո՛ւր ան ուր:

Հայկունհի. Այդ պարտնը դեռ չյաջողեցա՞ւ սահմանագծէն անցնիլ:

Խարակիւլի. Անիկայ պիտի երթար իր փախցուած նշանածը փնտռելու բայց անցեալ օր չըջիկ մանրավաճառէ մը լուր առաւ թէ իր նշանածը չեն յաջողած սահմանագծէն անցնել, եւ թէ այս չըջակայ գիւղերէն մէկուն մէջ կը գտնուի: Հայրս խոստացաւ երթալ ազատել զայն, պայմանաւ որ իր հայրն ալ յետոյ իմ աչքս բուժող դեղ մը ղրկէ:

Հայկունհի. Անոր հայրը երբ իմանայ թէ, ճամօն անոնք, իր որդին կողոպտած են ճամբան բերած ատենին. ալ դեղ կը ղրկէ:

նարակիւլի. Եթէ կողպտած էր, ինչպէ՞ս այդքան ծեծ կերաւ չխոստովանեցաւ:

Հայկունի. Էֆէնտին զայն ծեծելու ատեն գինով ըլլալուն՝ թոյլ է ապտակեր:

Նարակիւլի. Տղան էֆէնտինն բողոքելով, 'իզուր տեղը թշնամի ըրաւ զայն իրեն; Հրամայէ երթանք մեր տունը:

Հայկունի. Ձեր տո՞ւնը...: Հիմայ ձեր տո՞ւնը եղաւ հա՞. քալէ, քալէ: (Կ'երթան):

Տեսիլ Ե.

Շէրիֆ եւ Էֆէնտի

Շէրիֆ. (Կուգայ, սեղանը կը կարգադրէ) Թի՛ւ, պարապ տեղը ես այդ աղջկան հետ կռիւի չորոնուեցայ, գոնէ այդ կերպով մագերուն կրնայի դպիլ...: Ինծի պէս ծառաները ասանկ խօսեցնողը, էֆէնտինները կը պապանծեցնէ՛ իր գեղեցկութեամբ «Ի՞նչ գեղեցիկ. ամ բողջ աշխարհը արժող ջալահիր քար է» շան աղջիկը:

Էֆէնտի. (կուգայ) վայ ալլահ պէլանը վերսին, դեռ չլմնցուցի՞ր:

— Ես ալ շուարեցայ էֆէնտինին պիտի հնազանդիմ, թէ՛ խանմին:

— Խա՞նմ:

— Ոչ միայն խանմ այլ խանմ խաթուն. սպասուհի առնել ուզած աղջիկդ, ձամօն այսօր հետը բերած է նորէն:

— Սպասուհի...: Էյլէ ես, սպասուորին ուզածն ալ օգնականուհի մըն է: Ձէ, անիկայ իմ խանմս պիտի ըլլայ բայց այդ ձամօ ըսուածին բերնէն ոսկոր առնելն է դժուարը:

— Արդէն երբ միտքդ իմացուցի իրեն մէջքը կոտ.

րեցաւ, էֆէնտին խօսքէն չ'ելլես ըսի, եթէ ոչ՝ առաջ հողիդ կ'առնէ յետոյ աղջիկը: Անկէ յետոյ պարտեղը պըտըտած ատեննիս երբ չոր խոտ մը խըշըրտար, կը կարծեր թէ իր վրայ յարձակող մը կար: Զենք գործածելուն մի նայիր:

— (Լուցկիի տուփը գրպանէն հանելով) Զէնքը ուսին վրայ կրելով քաջ չ'ըլլար: Լուցկիի տուփիս վրայ ալ կայծակի պատկեր կայ բայց մէջինները լուցկի են...:

— Անցեալ օր զինքը ծեծեցիր, հիմայ չերթայ այդ կեալուսի տղուն փորձանք մը բերէ:

— Չհամարձակիր. միայն չ'ըլլայ թէ աչքը վախցուցիր եւ աղջիկը ետ տարաւ:

— Ո՛չ, ո՛չ, Օրիորդը դեռ քիչ առաջ կոյր աղջկանս հետ կը պտտեր այս տեղերը:

— Հէյ վախ, ինչո՞ւ ինծի չհանդիպեցան, ատանկ պատենութիւն ուր կարելի է գտնել որ գեղեցիկի մը առաջնորդը կոյր ըլլայ...: Միայն զգուշանալու է որ համբոյրին ձայնը կոյրը չ'իմանայ...:

Տեսիլ Զ.

Նոյնք եւ ձամօ

ձամօ. (կուգայ զէնքը վար առնելով, պաղութեամբ կը բարեւէ)

Էֆէնտի. Ինչո՞ւ ատանկ հեռուն կը կենաս. պօշ խաֆա:

ձամօ. (Երեսը մէկ կողմ կը դարձնէ) Թող Հայերը մօտդ դան:

Էֆէնտի. Հայերը քովս բերողը դուն ես որո՞ւ ինչ կ'ըսես: Բայց իմ տունս բերածներդ ապահովութեամբ բերելու ես, եթէ ես ալ պատասխանատու չ'ըլլայի, կողոպտել չէ սպաննելու ալ ըլլայիր՝ ձայն չէի հաներ: Դրամը եւ գոյքերը առած ես ըսելով, պոչը կտրուած օձի պէս կատղեր է: Փռանսային լեզուն գիտէ հիմոյ

երթայ բողոքէ նր ի՞նչ պիտի պատասխանենք:

Ճամօ. (ինքն իր երեսը կ'ապտակէ) Ինծի պէս յիմարին ըսէ որ ողջ առողջ հոս հասցուցի զայն:

Էֆէնտի. Խենթութիւն մի ըներ, ըսածս քաւ օգտիդ ալ համար է; Այս սահմանապետը քանի պաշտօնին վրայ կը գտնուի դրամ շահելնուս նայինք: Ասիկա կողոպտեցիւր վաղը միւս հայերը այլևս չեն վստահիր հետդ ճամբայ ելլելու, դուն կը կորսնցնես, գնա սահմանապետը հրաւիրէ թող գայ այս ծառին շուքը հոն տեղ արեւ եկաւ:

Ճամօ. (բռնա մը ոսկի կը համրէ էֆէնտիին ձեռքը) Երեկ սահմանագլխէն անցնողներուն տուած քառասուն ոսկին է, հիմայ երբ որ գայ իրեն բաժին ընկածը վճարէ;

Էֆէնտի (հեռուն մատնանշելով) նայէ, նայէ, եւրոպացի ըսածդ ինչ զարմանալի է, կեցած է կատուին թռչուն որսալը կը դիտէ; (Շէրիֆին) ծօ, դուն ալ, քանի նամագիս առեանք եկած չէ, գնա սէտճէտէս հոս բեր:

Շէրիֆ. Գլխուս վրայ, թէեւ... ոտքի տակ փռելիք բան է... (Կ'երթայ).

Տեսիլ է.

Էֆէնտի, Ճամօ եւ Սահմանապետ

Սահմանապետ. (Կլկլակը գրկած կուգայ) Օ՛, մօն տիյօ, ի՞նչ ճարպիկ որսորդ է եղեր ձեր կատուն, սպասեց, սպասեց վերջապէս բռնեց թռչունը:

Էֆէնտի. Որչափ որսորդ ըլլայ, նորէն մեր այս ճամօին չի հաւասարիր: Չ'ես տեսներ, զէնքը ուսէն բնաւ վար չ'առնեալ իր գնդակէն երկնից թռչունն անգամ չի կրնար ազատիլ:

Սահմանապետ. Մասնաւոր տաղանդ մ'ո՞ւնի նշանաւորեան մէջ:

Էֆէնտի Հաւատա Բոլոր զինւորներուդ մէջ՝ իրեն նմանը չիկայ: (օղի մը կուտայ պետին); Ա՛ռ, մենք ալ բաժակով որսանք երջանկութիւնը...:

Սահմանապետ. (Կր մերժէ): Աման էֆէնտիմ, սահմանը կանցնի կոր այլեւս:

Էֆէնտի. Հոգ չէ թող հաղար անցնի սահմանը, դուք սահմանապետն էք... աս ալ հայ չեղաւ որ դրամ վճարենք որպէսզի սահմանէն անցնես...:

Սահմանապետ. Այս վերջի մեկնող խումբէն դրամ ա՞ռիք, ձայն մը չեկաւ:

Էֆէնտի. Հիմայ կը լսես ձայնը (ոսկիները կը համրէ անոր ձեռքին մէջ):

Սահմանապետ. Ձեռքիս մէջ լսուած այս հնչիւնները, աւելի անուշ են քան ծառերուն մէջ երգող թռչուններուն ձայնը: Միայն թէ Ճամօն կը խնդայ աւելի բաժին առնողի պէս:

Էֆէնտի. Ձէ, կրօնքս վկայ, մենք ալ այդքան առինք, խարդախութիւն չիկայ եթէ չէք հաւատար նորեկ երիտասարդը թող գայ առածնիս հարցուցէք:

Ճամօ. Այո, այո երթամ այդ մուրտաւը կանչեմ ըստուգեցէք թէ քա՞նի ոսկի կ'ըստանամ իւրաքանչիւր՝ ճամբորդէ: (Կ'երթայ)

Էֆէնտի. Ֆրանսերէն գիտէ, ուզածնուդ պէս հարցուփորձեցէք: Տօքթորի տղայ է, լաւ ալ դեղագործ է.

Սահմանապետ. Ի՞րաւ, օ՛, մեր բանակին ալ արդէն դեղագործ մը պէտք է: Առաջարկեմ նայիմ պիտի ո՞ւզէ գալ:

Էֆէնտի. Այդ խնդիր չէ, միայն դուն ան բռն թէ այդ ըսածս աղջիկան մասին ինչպէս պիտի համոզենք Ճամօն, նորէն հետը բերած է:

Սահմանապետ. Հ'ըմ, եթէ քիչ առաջ ծառին տակ տեսածս աղջիկն է, քեզի համար փոքր է. Բայց հոգ չէ

քու արտերդ մեծեն, հասունցած արտ մը տուր ճամօին, արհա՜ աղջիկը ձեռքէն առ... :

էֆէնտի. Անիկայ թող համոզուի, նոյն իսկ այն վերի փոքրիկ պարտէզը իրեն կուտամ :

Սահմանապետ. Պրավօ, քաղաքագէտ մարդ էք, գիտէք թէ վաղը միւս օր հայերուն կաշուածները տէրերուն վերադարձուելու հրաման մը կ'ելլէ յանկարծ, ատոր համար ձեր գրաւած պարտէզին ժառանգորդունին կ'առնէք որ պարտէզը ձեզի մնայ : (օղի մը կ'երկարէ էֆէնտիին) խմեցէք այդ Օրիորդին կենացը : Ճամօն համոզելը ինծի թող, տես թոչունները հարսնիք են բռններ ծառերուն վրայ :

էֆէնտի. (Թեւերը երկնցնելով դէպի թռչունները) խե՛ր, խե՛ր խե՛ր խապար :

Սահմանապետ. Տես այդ թռչունները ինչպէս տեղերնին փոխեցին... ատիկայ նշանուելու առեն մատանիներնիդ փոխելու աւետիսն է : Հա, հա, հա,

էֆէնտի. Եթէ զիս նշանես, դուն ալ ձեր թագաւորէն ինչալիս, նշան կ'ստանաս :

Տեսիլ Ը.

Նոյնք եւ Ճամօ, յետոյ Շէրիֆ եւ Խարակիւլի

Սահմանապետ. Ճամօն առաւ եկաւ երիտասարդը. տեսնեմ բայց չկարծէք թէ զայն հարցաքննելու կ'երթամ, մեր բանակին մէջ դեղագործութեան պաշտօնը ընդունելու համոզել է նպատակս : (կերթայ)

Ճամօ. (էֆէնտիին քով կուգայ) կրնայ նր թող բողբէ, նայինք ո՞վ կը զղջայ :

էֆէնտի. Եթէ այսօր չը բողբէ, վաղը երբ բանակին մէջ պաշտօնավարելու երթայ, ամէն բան կ'իմացնէ, ա՛խ, ի՞նչ ըսեմ քեզի :

Ճամօ. Հայտէ ըսեմ թէ կողոպտած եմ, երեկ ամբողջ հայ ազգը կողոպտեցինք եւրոպացիին ինչ ըրաւ որ այսօր ինչ պիտի ընէ... :

էֆէնտի. Քիթ քթի տուած կը խօսին ես նայինք (կերթան) :

Շէրիֆ. (կարգ մը սեղանի սպասներ բերելով կը զետեղէ իրենց տեղերը) կերակուրի պնակին տակ ուրիշ պնակ մըն ալ պիտի ըլլայ եղբր, բան դործ չունիս աման կրէ խեղճ Շէրիֆ, չորպային մէջ մտած դգալը մածունին մէջ չի մտներ եղբր... ամմա հայուն արիւնը մտնող տաճիկը եւրոպացուց մէջ կը մտնէ... հա; (Անձեռոցը անդին նետելով) այս ի՞նչ աղտոտ անձեռոց է : (Խորակիւլիին) Աղջիկ դուն քէօռ էս, մա՛յրդ ալ քէօռ է, ինչ է այս անձեռոցին կեղտոտութիւնը, երեկ գործը ի՞նչ էր օր չի լուաց :

Խարակիւլի. (Կուգայ) Երեկ այդ հայ երիտասարդին հագուստները լուաց :

Շէրիֆ. Աղջիկ, իրա՞ւ տէ հիմայ եկուր մի ճաթիր, է րսէ շան կնիկ իրեն ո՞վ ըսաւ որ լուայ : Դրամը ինչպէս պիտի առնէք, կողոպտուած է քովը միլլիմ չկայ :

Խարակիւլի. Օճառը լմնցած էր, մայրս եկաւ իմ ծրարիս մէջի օճառն ալ առաւ տարաւ անոր հագուստին քսեց :

Շէրիֆ. Քսած սապօնուդ փոխարէն ես ալ անոր բերանը գետինը կը քսեմ, եթէ տակաւին բան մը վըճարած չէ (կ'երթան) :

Տեսիլ Թ.

էֆէնտի Ճամօ, յետոյ Սահմանապետը եւ Մուրատ

էֆէնտի. (Ճամօին հետ կուգան) յանցանքը քուկդ է. եթէ ճամբան գլխուն քար մը զարնելիր կորսնցնելիր, այս գլխուցաւութիւնը չէր ըլլար :

Ճամօ. Ծոցին դրամը եւ ծրարին մէջի արժեքաւոր բաները ուղածիս պէս կը նետեմ վրաս, ալ ի՞նչ զարնէի էֆէնտի. Գեղ չունի տեղ է դրեր, բերանդ ոսկոր նետելով ճամբան շարունակեր է:

Սահմանապետ. (Մուրաօին հետ կ'ուզան) Առաջարկած պաշտօնն ընդունեց պարոնը, միայն թէ մինչեւ որ իրեն համար սենեակ պատրաստեն նորէն թող այս գիշեր ալ հոս պառկի:

էֆէնտի. Դուռներնիս բաց է: Մենք արեւելքի ենք:

Ճամօ. Բայց ինք պաշտօն փնտռելու համար եկաւ այս տեղ:

Սահմանապետ. Ըսել կուզես թէ նշանածը փընտռելու եկած է, այո բայց իմ առաջարկս յարգելու պարտաւոր է, որովհետեւ եթէ ես ճամբայ տայի Արարին, իր նշանածը հիմայ դացած, դացած էր: Տարափոխիկ հիւանդութեան մը ենթարկուած կարծեսիկք աղջիկը, Հիմայ ի՞նչ կ'ըսէք. (կը խնդայ) վաղը լուր պիտի դրուկեմ իրենց թէ թող գան ազատ են սահմանէն անցնիլ իսկ նոյն ատեն Պարոն Մուրաօին ալ սահմանապահ զինուորի պաշտօն պիտի տամ... այն ատեն դիտեցէք ՏՐԱՄը. երբ զէնքը ձեռքը՝ սիրահարին առջեւէն սիրականը պիտի բերեն Արապիստան տանելու համար...:

էֆէնտի. Ճիշտը ըսէ հայու տղայ, ի՞նչ պիտի ընես այդ րօպէին:

Մուրաօ. Պիտի կարծեմ թէ այդ րօպէին ես եմ հրամանատարը:

Ճամօ. (կը հազայ հեքնանքով):

էֆէնտի. Ի՞նչ հրամայելու համար:

Մուրաօ. Կրակ:

Սահմանապետ. եթէ ամէն զինուոր, իր հայրենիքին թշնամուոյն դէմ, քեզի պէս իր սիրականին յափշտակիչին դէմ ուխտած գիրքը բռնէ, երանի իւր հայրենիքին...:

Մուրաօ. (նամակ մը էֆէնտիին երկարելով) դրեցի հօրս զրկուելիք նամակը, ինչպէս որ հրամայեցիք:

էֆէնտի. (նամակը ճամօին կը յանձնէ) Առ, բայց դուն այս նամակը ճամբան պիտի պատռես, գիտեմ, վախնալով թէ կողոպտուելուն մասին ականարկութիւն մը ըրած է:

Ճամօ. Վա՛հ, շատ, շատ պիտի դրէ թէ կողոպտեցին զիս եւ ճամօին մաժը կար այդ գործին մէջ՝ թող վախնան, ճամօին մատը իրենց աչքին մէջ ալ կը մտնէ:

Մուրաօ. (կը հազայ հեքնանքով):

էֆէնտի. Բան մը ըսե՛մ, Թրիորդ Հայկուհին կանչէ անգամ մը կարդալ տանք սա նամակը:

Ճամօ. Իրաւ, Հայկուհին բոլորովին մոքէս ելած էր: (կը վազէ):

Սահմանապետ. Քիչ յետոյ ձեռքէդ ալ պիտի ելլես...:

էֆէնտի. Հա՛յ հա՛յ ուզէ, չուզէ:

Մուրաօ. Էյլէ՛ ես, հայը ուզէ չուզէ...:

Սահմանապետ. (նշան կ'ընէ Մուրաօին, որ լու). խոհեմութիւն:

էֆէնտի. (անհանգստութեամբ) Օ՜ֆ, աման ետրապպի:

Սահմանապետ. Վա՛հ, ի՞նչ կ'ըլլաք կոր, էֆէնտի:

էֆէնտի. Երբ կը մտածեմ թէ այդ աղջիկը հիմայ հոս պիտի գայ... էօ՛ֆ, ամա կը մտնի հա՛. (օղի մը կը խմէ). սիրահարութիւն ըսուածն ալ քիչ մը ջերմի կը նմանի եղեր...:

Սահմանապետ. Հիմայ, ծունկերուդ դողալը վնաս չունի միայն թէ, փոքր պարտէզը ճամօին յանձնելիք ատենդ ձեռքդ չի դողդեայ:

էֆէնտի. Հազար հատ պարտէզ խուրպան է եղեր Հայկուհիին: Անոր մաղերը միայն անտառ մը կ'արժեն...: Ես այն մարդն եմ որ «Այդի մը կուտաք ողկոյդ մը խաղող գնելու համար»:

Տեսիլ Ժ.

Նոյնք. Ճամօ եւ Հայկունի

Ճամօ. (Հայկունիին հետ կուգան). կարդացուցի, վնասակար բան մը գրած չէ, եթէ կուզէք թող անգամ մըն ալ հոս կարդայ:

Սահմանապետ. Ուրեմն ալ ի՞նչ հարկ՝ ուրիշին նա՝ մակը կրկին կարդացնել:

Հայկունի. (Մեկնիւ կուզէ):

Էֆէնտի. Մի երթար Հայկունի, աղջիկ ըսածդ խզմէթի կ'ըլլայ. եկուր տէ՛լ (դիտովի ձեւերով) այս կարմիր մորուքին օղի մը հրամացուր:

Ճամօ. (Լեցուն բաժակ մը տնոր ձեռքը տալով կ'ըստիպէ զայն): Եալլահ, Հայկունի, մի ամչնար. ասոնք իմ եղբայրներս են:

Հայկունի. (Առ'ի երկիւղէ, բաժակը կ'երկարէ սահմանապետին):

Սահմանապետ. (կը մերժէ) Ո՛հ, նախ էֆէնտիին տար:

Ճամօ. (կ'սպասեալ). ի՞նչ է քարի պէս կեցած ես, տար էֆէնտիին:

Էֆէնտի. (Կատաւել գինով). Օլան ճամօ խալթ մի ուտեր, անկկայ ինծի օղի տալու պէտք չունի, իր զեղեցկութեամբը, արդէն, զինովցուցած է զիս:

Ճամօ. Իշտէ պու:

Էֆէնտի. Ուլան ճամօ, այս պարտէզին տէրոն պաղ-չեյի պէնտէ Ողջիյի սէնտէ... եկուր համաձայնինք տէ, փոխենք իրարու հետ հայտէ:

Սահմանապետ. Հա՛հ հա՛հ, իրաւ թէ, պախչիյի պէնտէ, աղջիյի սէնտէ հայտէ ճամօ աղա, փոքր պարտէզը պիտի նուիրէ քեզի. հա ըսէ:

ճամօ. Ես որսորդ եմ հիշ ասանկ թռչուն ձեռքէս կը հանեմ:

Մուրաւո. (Ձուր խմելու տանն ձեռքին բաժակը գետին ձգելով կը փշրէ):

Էֆէնտի. Բաժակները կը փշրուին հարսնիքը սկսած է:

Սահմանապետ. Կաղամարն ալ փշրեցէք որ հա՛ րսեմ:

Էֆէնտի. (Պոչոր տուփ մը կը բանայ եւ թուղթ, զրիչ կաղամար կը հանէ մէջէն). պատրաստէ, (կը գրէ եւ թուղթը ճամօին կուտայ):

Սահմանապետ. ճամօ աղա, ի՞նչ ձեւով է գրեր:

ճամօ. Կը հաստատէ թէ փոքր պարտէզը ինծի ծախած է հինգ հարիւր ոսկիի:

Էֆէնտի. Դուռն ալ հոգեզաւակդ ինծի գրէ, ինչո՞ւ կը դեղնիս, գրածդ մահալճիւ չէ:

ճամօ. (Գրելով կը յանձնէ). անցեալ շաբաթ ես

գլխուս գարկեր, այսօր կերթայ աչքիս լոյսը... (Լեցուն բաժակը Հայկունիին տալով). գինի մը տուր որ երիտասարդանայ էֆէնտին յետոյ չ'ըսես թէ ծեր է չեմ առներ...:

Էֆէնտի. Օ՛խ, բեր նայիմ Հայկունի, բայց այս անգամ ոչ միայն բաժակը այլ ձեռքդ ալ հետը ինծի կը նուիրես ըսել է...:

Հայկունի. (Բաժակը քարին կը զարնէ եւ արտասուելով մեկնիւ կուզէ):

ճամօ. (Էֆէնտիին քով կը նստեցնէ զայն): Դրախտով կը գնեն քեզ ալ ի՞նչ:

Հայկունի. Որո՞ւ պարտէզով զիս կը գնէք...:

Էֆէնտի. Ծախու չառի, վաղը միւֆթին պիտի գայ քեզ նուիրէ ինծի:

Հայկունի. (Սարսափելով). Կորսուեցէք, ինչ միւֆթի է, ես իմ Բրիտանոս չեմ ուրանար:

ճամօ. Ուրեմն երթամ հրացանս բերեմ, արձակելով աւետենք ձեր միութիւնը, քաղաքական պսակ կատարենք, ըստ եւրոպացուց: (Կ'երթայ):

էֆէնտի. Արդէն զէնքի հետ խաղալը քեզի համար հարսնիք է:

Տեսիլ ժԱ.

Ներկաները եւ Շէրիֆ

Շէրիֆ. (Սատճէտէն բերելով). Ահա, հոս է Սատճէտէն, Էֆէնտի. (Կ'երթայ):

Էֆէնտի. Ես կը կարծէի թէ սատճէտէն Մուրատին ոտքին տակ է:

Մուրատ. Ի՞նչ բան քեզի այդպէս կարծել կուտար:

Էֆէնտի. Ժամ մըն է նստած ես ձայն չեմ հաներ, կարծես, նամազդ կ'աւրուի:

Մուրատ Ատկէ չի հետեւիր թէ սատճէտէն կամ վագրի մորթը ոտքի տակ է. թէև մի քանի անգամ մըտքէս անցու անոր նման գազան մը ոտքին տակ առնել...:

Էֆէնտի. (Պաշտուքներ լսելով) Շէրիֆն է, նորէն որո՞ւ հետ կը զգուի:

Սահմանապետ. Ճամօ ազաին հետ կը կռուի:

Էֆէնտի. (Երթալու կ'ըլլայ) զէնքս առնելու գնաց, Շէրիֆն ալ ինձմէ արտօնուած չ'ըլլալով կը մերժէ, երթամ նայիմ:

Սահմանապետ. Ես ալ կուգամ:

Էֆէնտի. Գալերնիդ չ'արժեր ատոր համար:

Սահմանապետ. Ոչ, ես արդէն մտադիր էի անգամ մը գալ տեսնել ճամօին տրուած փոքր պարտէզը: (Կ'երթան):

Մուրատ. (Ծառին մէկ վայրահակ ձիւղը կը կոտրէ):

Հայկունի. Ուժդ ծառին վրայ փորձելու տեղ այս գազաններուն վրայ փորձէ:

Մուրատ. Եթէ ազատելիքս միայն դուն ըլլայիր իրաւունք ունենիր փախցուած սիրականս ճամբուս կ'ըստէ: Մի նայիր ասոնկ լուռ կենալուս: Օ՛, իմ Լըռու-

թիւնս...: Երբէք դիտա՞ծ ես բարձրաբերձ զանգա-կատան մը պարզ աշտարակի մը վայել լուռ թիւնը. բայց երբ փրկութեան պատարագի ժամը հասնի...: Իր հընջիւններով քաղաքը կը դղրդէ: Նմանապէս իր քու փրկութեանդ պահը մօտենայ պիտի լսես իմ ձայնս: Սուրթանը իբրեւ իմ նշանածս, իսկ քեզ իբրեւ քոյր պիտի փրկեմ: Ազգի սէրը պատուոյ սէր է:

Հայկունի. Աստուած սրտիդ մուրատը տայ:

Մուրատ. Նմանապէս ձեզի, բայց ի՞նչ է մուրատդ:

Հայկունի. Հայրենական տանս մէջ թշնամուս կի-նը չ'ըլլալ է մուրատս:

Մուրատ. մի վախճար. իմ անուես մուրատ է...:

Ինծի ջուր մը տուր:

Հայկունի. (Բաժակ մը ջուր կուտայ). Կ'այրիս ի՞նչ:

Մուրատ. Աչքիդ հուրով այրածդ, աջիդ ջուրովը մարէ...: (Կը խմէ). Օ՛խ, բոլոր ճամբորդութեանս, հոգնութիւնը մոռցայ:

Հայկունի. տարօրինակ բան, սիրականիդ ետեւէն թափառած ատենդ, հանդիպած գեղեցիկներդ կը փառաբանես:

Մուրատ. Հրեշտակները փառաւորելով՝ աստուած մոռցած չեմ ըլլար:

Հայկունի. Յուսահատական ըողպէներուդ մէջ մտքէդ չ'անցնի՞ր զայն մոռնալ:

Մուրատ. Երբեմն ինծի այնպէս կը թուի թէ զայն մոռցած եմ, բայց այդ զգացումը եօթնապատիկ անգամ կը բոցավառէ անոր սէրը սրտիս մէջ՝ ինչպէս որ գիշերը լապտերս մարելու վայրկեանիս. երբ սենեակս խաւարելու մօտ է, յանկարծ ամպերը կը փայլաթա-կեն եւ ամբողջ աշխարհը կը լուսաւորուի...: (Երկու ձեռքերով երեսը ծածկելով կուլայ):

Հայկունի. Այս ծառին տակ հայրս կը թաղէին ես

այդքան չի լացի, արդէն ինծի ըսին թէ չարաթ մըն է այդպէս արցունք կը ցօղես: մեր պարտէգին մէջ այդքան սուրբ ցօղ դեռ երկինքէն իջած չէ: հերիք է լաս:

Մուրաւո. Եարիս մօտ գինի խմած ատենս ինչպէս որ կաթիլ մը գինի դուրս չէի թափեր, եարէս հեռու լացած պահուս ալ կաթիլ մը արցունք ներսս մնալու չէ..

Հայկունի. Ա՛խ, հիմայ ուր որ չէ կուգան վատերը; Ծնողացս պատկերները և կարգ մը ձեռագիրներ. ծաւփն քովը պահած է եթէ ոչ կը փախչէի, կարծես թէ ծառերը թեւերնին երկընցուցած են իմ կողմս չեն ուղեր որ բաժնուիմ իրենցմէ:

Մուրաւո. Այս բոլոր ճիւղերը եթէ բազուկներ ըլլան նորեն չեն կրնար քեզ հոս բռնել երբ իմ բազուկներս քիչ յետոյ քեզ այս վատերուն քովէն քաշել տանելու ըլլայ: Բոլորն ալ գինով են, քիչ յետոյ կը թրմորին կը պառկին այն ատեն մենք կը նստինք էֆէնտին ձիուն վրայ ու եալլա՛:

Հայկունի. (Ձեռքը գետնին վրայ դնելով). ահա՛, հօրս գերեզմանը վկայ որ կուգամ. (կուլայ):

Մուրաւո. Մի լար, կը վստահիմ ձեզի. արցունքներ կան որոնց անկեղծութիւնը, թագերու վրայ ճառագայթող աղամանդներէն աւելի կը չողայ...:

Հայկունի. Բայց փախչելէ առաջ:

Մուրաւո. Ի՞նչ

Հայկունի. Անցեալ չարաթ, մեր պարտէգի չորս աղբիւրներուն բըզխած գաղտնի ալը, քարտեսով բացատրեցի կը յիշես:

Մուրաւո. Երկու աչքեր. . . կան մտքիս մէջ, ալ ուրիշ ալեր միտքս չեն մնար:

Հայկունի. Այդ կարօտցած աչքերուդ սիրուն, գնալեռան ծօցը մտիր, աղբիւրներուն ջուրերը ուրիշ կողմ դարցուր թող չորնայ այս պարտէզը:

Մուրաւո. Ուրեմն աստուածային պաշտօն մը ունիմ կատարելիք: Սողոմոն իմաստունը կ'ըսէ. «Թագաւորին սիրտը, ջուրի վտակներու պէս է Աստուծոյ ձեռքը զանիկայ որ կողմ ուղէ կը դարցնէ»:

Հայկունի. Դուռն ալ գնա վտակները մեր ուղած կողմը դարցուր:

Մուրաւո. ծնողացդ քրտինքով ոռոգուած ծառերը կուգես չորցնել:

Հայկունի. Դուռն չէի՞ր Սողոմոնէն օրինակի բերողը, Անիկայ է րսողը թէ «տնկելու Ժամանակ, տնկուածը տեղէն խլելու Ժամանակ»;

Մուրաւո. Ահա կուգան էֆէնտին անոնք: Ըսածդ չեմ մոռնար: (Կ'երթայ):

Տեսիլ ԺԲ.

Հայկունի, Սահմանապետ, էֆէնտի. Ճամօ եւ Շէրիֆ

Սահմանապետ. (միւսներուն հետ կուգայ, գինովի շարժումներով). Ձէ, Ճա...մօ... պար...տէ...գին ըսելիք չի՛ր՝ կա՛յ: Մանաւանդ այ...այ...այգիները:

էֆէնտի. Եա՛ մանաւանդ այգիները, որոնց բերքը քեզ այս փառաւոր վիճակին արժանացուց: Եա՛, գի, նին ու օղին իրար կը խառնեն... (չէրիֆին). Ուլա՞ն, չ'ըլլայ թէ գլուխդ տաքցած էր ըսելով թմբուկը տաքցնել մոռցար: Բեր նայիմ (կը պարէ):

Շէրիֆ. (Թմբուկը կը յանձնէ էֆէնտիին):

էֆէնտի. Ուլան ճամօ, խայտառակ, ուլա՛ն. ո՞ւր է գէնքդ, մի քանի գնդակ պարապը արձակէ... մեր միանալը հայտարարէ:

Ճամօ. Կեցցեն նորապսակները,

էֆէնտի. (Ձեռքովը չափ կուտայ). հօ՛փ, հօ՛փ, հօ՛փ:

Ճամօ. (Կը կրակէ). հուռո՛ւ:

էֆէնտի. Հի՛ր, հի՛ր, հի՛ր:

Ճամօ. (Կը կրակէ). հուռնէ՛,
էֆէնտի. (Բուռ մը դրամ Շէրիֆին տալով). Եալ-
լահ, պարի եղանակ մը:

Շէրիֆ. (Կը թմբկահարէ):
էֆէնտի. Ուլան Շէրիֆ, պարէ, վալլահի ճակատդ
ոսկի պիտի չարեմ:

Հայկունի. (Կուլայ եւ հեռանալ կուգէ այն տեղէն):
Ճամօ. Վա՛հ ո՞ւր կ'երթաս աղջիկ, հիմա միասին
պիտի պարենք:

Սահմանապետ. Մի լացնեք, կաղաչեմ, (կը քնանայ):
էֆէնտի. Թող լայ, նոր հարսերը լալով կը պարեն:

(Կըստիպէ որ պարէ):
Հայկունի. (սարսափած). աման ոտքերնիդ պագ-
նեմ, մի ըստիպէք. անկարելի է:

Ճամօ. Է՛, ո՞վ եղար դուն, այսքան մարդոց խօս-
քը ոտքիդ տակ կ'առնես, եալլահ:

Հայկունի. (Լալահառաջ). Ու՛յ, խուրպաննիդ ըլ-
լամ, գթացէք, հայրս այս ծառին տակ թաղուած է,
ի՞նչպէս պարեմ հօրս գերեզմանին վրայ...

էֆէնտի. Սուտ. հապա ինչո՞ւ մինչեւ հիմայ մեզի
չէիր ըսեր:

Հայկունի. Այնպէս լսած էի թէ դուք քրիստոնեա-
ին դիակը պիղծ կը հաշուէք, ուստի կը վախնայի որ
եթէ իմանաք, անոր ածիւնները պարտէզէն դուրս կը
նետեք:

էֆէնտի. Հէլէ, հէլէ, կերած խալթը տես, աղջիկ
ինծի նայէ, ես իշխանութիւն ունիմ ոչ միայն քեզ հօ-
րդ գլխուն վրայ պարել տալու, այլ մայրդ ալ այս ծա-
ռին ճիւղէն կախելով, մօրդ ոտքերուն տակ կը խաղ-
ցնեմ քեզ... (ներա ձեռքէն բռնած հետը կը պարէ):

Շէրիֆ. (Ճամօին հետ կ'երգեն),

Ու՛յ թող լըսեն, թող լըսեն,

Ապագային թող ըսեն.

Թիւրքեր՝ հօր շիրմին վըրայ,
Աղջիկը խաղցուցեր են...:
Ու՛յ թող լըսեն, թող լըսեն
Ապագային թող ըսեն...:

Սահմանապետ. Ըսեք որ ես ալ լըսեմ, ի՞նչ կ'այ:
Հայկունի. լեւէդ յետոյ նորէն պիտի քնանաս: Ի՛ն-
ք ՈՊԱՅԻՆ ԻՆՉԵՐ ՉԼՍԵՑ ՈՒ ՔՆԱՅԱԻ...: (հուազած
կ'իյնայ):

էֆէնտի. (նկենթ կտրած). Ամա՛ն, հասէք տղաք,
(թւին վրայ կը կռթնցնէ ներա գլուխը). Հայկունի,
Հայկունի, աչքդ բաց:

Շէրիֆ. Ապտակ մը գորկ որ սթափի:

էֆէնտի. Դեռ չը համբուրած ապտակե՞մ...:

Շէրիֆ. (Սափօրը կը քննէ). սափօրը ջուր չիկայ:
(վազելով կ'երթայ):

Սահմանապետ. (ներա ձեռքերը տփին մէջ առնե-
լով կը շփէ). բան չիկայ, մի վախնաք, հիմա կ'ըսթափի:

էֆէնտի. չէ նօպան անցած է, բայց դիտմամբ ծայն
չի հաներ. Հայկունի աղջիկս, աչքդ բաց:

Հայկունի. Մէկ անգամ աշխարհ եկայ աչքս բացի
ի՞նչ օր արեւ տեսայ որ նորէն բանամ աչքս. թողէք.
կարծես դերեզմանէս արթնցուցիք գիւ: (Կը նստի):

Տեսիլ ժԳ.

Նոյնը. Ճամօ. Շէրիֆ

Շէրիֆ. (Ահհուն զարմանքով կուգայ եւ պարապ թասը
գետին կը ձգէ) թէօպէ եարապպի Աստուծային պատիժէ
էֆէնտի. Ի՞նչ է ծօ, խենթացա՞ր:

Շէրիֆ. Ոչնի՞շտալը բան մը չէ այս փորձանքին քով:

Ճամօ. (Ձեռքը հայկունիին գլխուն դրած). պար-
տէզին բոլոր աղբիւրները ցամաքեր են:

էֆէնտի. (մատը խածնելով) Եւ: ըսելէ. Հայկու-
հիին խատան իրենք են առեր;

Հայկուհի. (Կուլայ):

էֆէնտի. Աղբիւրները ցամքեցան արցունքներդ դեռ
կը հոսին:

Ճամօ. Բարեկամներ, Աստուած բարկացուցինք:

Շէրիֆ. Զեռքս կատրեր՝ ես այս թմբուկը չի զարնել:

էֆէնտի. Աղբիւրներուն տեղ իմ բերանս չորնար...
որ զակիրն չը հրամայեի հօրը գերեզմանին վրայ պարել:
Սահմանապետ. Ամէն գերեզման իր վրայ քար մը
ունի... զինք անարգողին գլխուն կը զարնէ:

Շէրիֆ. Ամենէն մեծ քարը իմ գլխուս եկաւ:

Սահմանապետ. Ի՞նչու:

Շէրիֆ. Ինչուն ալ խօսք է, վարեցինք ցանեցինք,
ընտանեօք օրնիրուն չարչարուեցանք, կանանչ հասցու-
ցինք. վաղը բոլորը պիտի չորնայ:

Սահմանապետ, Յանաձ դժուարներուդ չորնալու դա-
տապարտուիլը Աստուծոյ պատիժը մի սեպեր. Անիկայ
ղլուխներուն վրէժը դժուարներէն չ'առնէր: Տեղի ունե-
ցածը՝ երկրաշարժին հետեւանքն է. թէև ամիսներ ա-
ռաջ պատեհեցաւ. կամ Ժ՛վ գիտէ, կարելի է այսօր ալ
երկիրը պարեց բայց մենք ալ պար բռնած ըլլալով
չ'իմացանք:

էֆէնտի Այս պարտէզը շատ տեսած է իմ գինի խը-
մել, բայց դասը լաւ առած չէ, փոխանակ ինծի պէս
խմելէն յետոյ պարելու, պարելէն յետոյ խմեց մեր չորս
աղբիւրները:

Սահմանապետ. Երբեմն ալ երկրաշարժերու ատեն,
ընդհակառակը՝ աղբիւր չգտնուած տեղերը նոր աղբիւր-
ներ կը բղխին:

Ճամօ. չ'ըսես, եթէ երկիրը անգամա՛ն ալ շարժե-
ցաւ նը, այն ատեն մեր բերանն ալ ջուր կը տեսնէ:

Սահմանապետ. (հրաժեշտ կուտայ) Այնպէս չէ Օրի-
որդ Հայկուհի:

Հայկուհի. Եթէ հրդեհ ալ ծագի տուններնին նորէն
չեմ ուզեր որ մէկը ջուր զրկէ իրենց...:

Սահմանապետ. Հանդարտէ, ամուսնական ձեռակեր-
պութիւն մըն էր եղածը, տարի մը յետոյ եթէ յօժա-
րիս այն ատեն պիտի կին ըլլաս իրեն: Ծիշտ այսպէս
երդում ըրաւ: Իսկ եթէ մինչև հիմայ լռեցի, մի զար-
մանար, յանձաւոր մարդը չի կրնար ճշմարտութիւնը
խօսիլ...: Եռեսունընեկու ակռայները բերնէն հա-
նել աւելի դիւրիւն է՝ քան թէ տասներեկու պատուի-
րանքները բերանը առնելը...: Ինչպէ՞ս ձեռքս բարձ-
րացնեի ճշմարտութիւնը խօսելու երբ անոր մէջ կա-
շառիքի ոսկիները սեղմած էի: (Կ'երթայ):

էֆէնտի. (Ճամօին). Ուլան Ճամօ, ընկերացի պե-
տին քիչ մը տեղ. գինով է

Ճամօ. Եթէ Մուրաթը բողոքած է հիմայ կը վախ-
նայ թէ ճամբան զինքն ալ կը կողոպտեմ: (Կ'երթայ):

էֆէնտի. (Շէրիֆին). Հիմայ հոս եկուր դուն նա-
յիմ, Շէրիֆ ես ապուշ հէրիֆ ես, քա՛նի հազար անգամ
պատուիրեցի քեզի որ իրթաս աղբիւրի ճամբան մաք-
րես, (կը ծեծէ) մինչև իրիկուն կամ ջուրը կամ ա-
րիւնդ:

Շէրիֆ. Արիւնս ալ ցամքեր է (գտակը գետնէն առ-
նելով կ'երթայ):

էֆէնտի. Հայկուհի խանձ, աղբիւրին ջուրը ցամ-
քեցաւ, չիչէին Օղին ալ չի ցամքեցաւ ես (օղի մը
կը լեցնէ). կուզէ թող հազար աղբիւր ցամքի... երբ
մարդու Սրտին աղբիւրը սիրով կը հորդի երջանկու-
թիւնը հոն է: Կենացդ. (Կը խմէ). եկուր պաշտելիս
(թեւերը անոր ուսերուն վրայ կը տարածէ). եկուր այդ
երեսիդ կարմիր խնծորներէն հատ մը քաղեմ, գիտես

ես ատ երկու խնձորին համար հարիւր խնձորի ծառ նուիրեցի ձամօին, փոքր պարտէզը անոր տալով. (կը համբուրէ):

Հայկունհի. (խրտչելով) էհ, քու ապտէստդ ալ համբոյրն է:

Էֆէնտի. Քսան տարիէ, իւրաքանչիւր նամազիս մէջ «բարեւ ձեզ հրեշտակներ». կ'ըսեմ, ահա այսօր առաջին անգամս է որ հրեշտակը մօտս կը տեսնեմ:

Հայկունհի. Ոչ առաջին պաշտածդ եմ ոչ վերջինը: Բայց ամէն տեսած հուրիիդ հարելով փերիիդ փարելով, չես հասնիր երջանկութեան. Աշխարհի գեղեցիկները չեն հատնիր 'ի դուր տեղը մի հատնիր:

Էֆէնտի. Անօթի թռչուն մը երբ կալը երթայ, ետ կը քաշուի ուտելէ, զգալով թէ այդ ամբողջ դեղը չը պիտի կրնայ հատցնել...

Հայկունհի. Ինչ է նը, հիմայ աղբիւրներու հատնելուն մասին մտածէ:

Էֆէնտի. Թէ, հէ', վաղը Շէյխ Մահմուտը կը կանչեմ կը գուշակէ թէ այս պարտէզին մէջ ո՞ւր տեղ ջուր կը գտնուի. կը հանենք:

Հայկունհի. Շէյխ գետնամուտն ալ գայ գետնին տակ ինչ բլլալը չի գիտնար, ես երթամ աղբիւրին ճամբան բացատրեմ Շէյրիֆին, (Կ'երթայ):

Էֆէնտի. Եթէ բերանդ աղբիւրին մօտեցնես ջուրը քար բլլալու է որ չի վազէ... գայ դէպի շրթունքդ: (նամազ կ'ընէ):

Տեսիլ ԺԴ.

Էֆէնտի եւ Խարակիլլի

Խարակիլլի. (խարխափելով կուգայ). Պապա՞, Օ', հիւրերը ճամբեցնելու են գացեր. (կերակուրի սեղանին կը մօտենայ եւ աման մը ձեռքը առնելով պարապ կը

գտնէ). առաջին աղբիւր ցամքած. (ուրիշ մը նոյնպէս). երկրորդ աղբիւր ցամքած. (երրորդ մը). երրորդ աղբիւր ցամքած. Ահա, վերջապէս. (պատառը ձեռքը առած ցատկոտելով կ'ուտէ). օ՛խ, օ՛խ ազէկ է եղեր աղբիւրները ցամքեր են. այս պարտէզին խոտն էր որ կուրացուց զիս, իշտէ ամբողջ ծառերը պիտի չորնան, (Էֆէնտիին կը բաղխի. կը կարծէ թէ շուէն է). օջ'տ օջ'տ, օջ'տ չաթլիյէճազ շուէն, (կտոր մը հաց շարժելով կը կանչէ). քուչո՛ւ, քուչո՛ւ, քուչու, էյլէ ես ինչու գաս. ՈՍԿՈՒ՝ ՈՒՏԵԼԷՆ կշտացեր ես. (Էֆէնտիին հանդիպելով կը շօշափէ, մորուքէն՝ կը ճանչնայ) Ո՛ւյ անայ: Էֆէնտի. (Կից մը տալով անդին կը հրէ զայն եւ նամազը կը շարունակէ):

Խարակիլլի. Ո՛ւյ, հէկիտի, հէկիտի ինչ խալթ կերայ. Էֆէնտիին մորուքը քաշեցի. հոգ չէ, դուն ալ իմ մազերս շոյեցիր օր մը:

Տեսիլ ԺԵ.

Նոյնք եւ ձամօ

Էֆէնտի. (ձամօին դալը տեսնելով զարմացական արտայայտութիւններ կ'ընէ).

ձամօ. ճամբեցուցի գնաց, դեռ պիտի երթայի չըթողուց: Հայկունհին ո՞ւր է:

Էֆէնտի. (Ձեռքով խմելու ձեւ մը կ'ընէ):

ձամօ. Հա՛, աղբիւրներուն նայելու գնաց: (Աղբիւրին կողմը կը նայի). չէ՛, այդ ձիաւորը ո՞վ էր աղբիւրին առջեւէն անցաւ...

Էֆէնտի. (կը ցնցուի):

Տեսիլ ԺԶ.

Նոյնք եւ Շէրիֆ

Շէրիֆ. (Պոռալէն կուգայ) ամա՛ն Էֆէնտիմ, հա՛սէք հայկունհին ու հայ տղան ձին հեծան փախան (կը մատնանչէ). ահա, իշտէ, իշտէ:

Ճամօ. (զէնքը առնելով). վա՛յ ես ծեր պապուն խերը անիծեմ; (կը վազէ):

Շէրիֆ. Ես հիւսմէթի Մուհամմէ՛դ. բռնեցեք զո՛ղը, զո՛ղը. (կը վազէ):

Էֆէնտի. Ուլան Ճամօ, կրակէ՛ ձին, միայն թէ ձեռքէս չ'ելլէ, Հայկուհիին. (կօշիկները հագնելով). Ուլան Ճամօ՛, Ճամօ՛ զա՛րկ սպաննէ՛; (Զէնքի պայթիւններ կը լսուին). վա՛յ, սպաննեց ձիս, ճամօին գնդակը պարտապը չ'ելլեր: (մազերը քաշելով կը վազէ ոտնոտի):

Խարակիւլի. Հի՛, հի՛, հի՛, քիչ առաջ շալակը եւլայ, ձայն չի հանեց, շուռի տեղ ձեռքեր, բերան չի բացաւ. բայց աղջիկը ձեռքէն կ'երթայ ըմելով, հահ, հահ, հահ. Ուլան կեալուռ օղլի ուր կը փախչիս սաւաօնիս փարան չի տուած: (կ'երթայ. Հեռուէն աղաղակներ կը լսուին):

Տեսիլ ժէ.

Էֆէնտի եւ Շէրիֆ

Շէրիֆ. (Էֆէնտիին թեւէն բռնած կը բերէ). միւրա, ոտքդ պագնիմ, դրացի հովիւները հոս են, յետոյ կ'երթան կը տարածայնեն լացդ. Ամօթ է:

Էֆէնտի. Սո՛ւս, անամօթը դուռն ես, ով դիտէ, ի՞նչ կաշառք առիր օր անմիջապէս լուր չի տուիր, ձին ըսպաննուելէն յետոյ կը կարծես թէ դուռն ողջ պիտի մընա՞, էշ, կեցիր դուռն: Ահա կուգան, վայ, Ճամօ, կոտորի ձեռքդ, մինչև հիմայ սպաննած թռչուններէդ ոչ մէկը արագաթռիչ էր քան իմ ձիս: (կուլայ). ինչո՞ւ սպաննեցիք մուրաւոր, բերէիք որ կտոր կտոր մասնէրնք:

Շէրիֆ, Մուրաւոր չէր, զետին փռուածը ճամօն էր. ես՛, հայերը կաղատէ՞, թող այդպէս գլուխը պատռեն օր հառկնայ: (կը մատնանչէ) եկան, ողջ ըլլան հովիւները, միայն եթէ քիչ մը աւելի շուտ հասնեին. ոչ ձին կ'սպաննուեր ոչ ալ հայկուհին կը փախչեր կ'երթար:

Ահա, բռնեք կը բերեն կոռակոռապ ըլլալիք մուրաւոր որ մորտեց այս երջանիկ օրը:

Տեսիլ ժԸ.

Նոյնք, Ճամօ, Մուրաւ եւ Հովիւներ

Ճամօ. (մի քանի հովիւներու հետ կը բերեն կապեալ Մուրաւոր). Էֆէնտիս, նայէ արիւն թաթաւ վիճակիս, ձիուդ արիւնը չպահանջես այլևս, ինձմէ:

Էֆէնտի. (սեղանին վրայէն ծեռքը անցածները նետելով մուրաւին կողմը). թիւ քեզի, խայտառակ, ո՞վ է լսեր մէկու մը կնիկը իր ծիովը փախցնեն; (չուրջիններուն). կապեցէք ծառին հետ: (կը կապեն). ծօ դուռն թռչուն ըլլաւ այս պարտէզէն թռթ չես կրնար փախցնել. կըկարծես թէ փախչելով աղատուեցա՞ւ ձեռքէս. (հովիւներուն). ուլան ձեզի կ'ըսեմ այս լեռնէրուն եղնիկ աղջիկը գտնող բերողին զէնքս նուէր պիտի տամ: (Դրամ կը բաժնէ). պատուոյ խօսք: (Հովիւները կ'երթան):

Ճամօ. (խոշոր քար մը վերցնելով). թողէք, ջախջախեմ այդ ծառին պլուած օծը:

Էֆէնտի, Ոչ, սատկեցնել չըլլար, ֆրանսական բանակին պաշտօնեայ կը հաշուընդի անանկ հնարք մը գտնենք պատժելու օր յետոյ տալիք պատաւխան մը գտնենք:

Ճամօ. իրեն պառկած սենեակը ծաղող հրդեհին զոհ գնաց կ'ըսենք, տէ քարիւղ լեցնենք վրան. լուցկիով վառենք: այն ատեն որ կողմ կ'ուզէ թող փախչի:

Շէրիֆ. Ոչ, քարիւղին հօտը կ'ելլէ. իմ քովս ուրիշ խտրի հիւթ մը կայ. պահեցի, պահեցի իրեն խամէթ եղաւ: Ինծի կաշառք է կերցուցեր կ'ըսեք ուրեմն պատիժով մը պէտք է փոխարինեմ իրեն. աղջիկաս աչքը կուրացնող հիւթը լեցնենք ասոր աչքը կուրաց-

նենք, այն ատեն թող երթայ կոյր աչքով փնտռէ իր սիրականը:

Էֆէնտի. Հը՛մ ո՞ճ էս, կ'ըսեինք, այս օր թոյնիդ աղ-դեցութիւնը փորձէ նայինք, չուտ ըրէ, սիրահարի մը համար տակէ աւելի պատիժ երեւակայելը անկարելի է...:

Շէրիֆ. Կնիկս հազուատներդ լուաց. չէ՛ ճերմկեր ըսիր, ես ալ այսօր աչքդ լուամ նայիմ ինչ պիտի ըսես... (Կը վազէ):

Ճամօ. Այդ ջուրով կը կուրացնենք, վաղն ալ հար-դընողին կըսենք թէ աչքը սև ջուր է իջեր կուրացեր է:

Մուրաւ. Անունդ ճամ է... բայց սիրտդ քար է եղեր, Աստուծմէ վախցիր:

Ճամօ. Ոսկիները կողոպտած տտենս էֆէնտիէն վախցա՞յ օր այս օր աչքերուդ լոյսը կողոպտած ատե-նս. Աստուծմէ վախնամ:

Մուրաւ. Էֆէնտի «պղտիկին կողմէն յանձանք, մե-ծին կողմէն ներում» գթա, երիտասարդ եմ:

Էֆէնտի. Օձերն ալ երբ նեղը իյնան լեզունին դուրս կը հանեն քեզի պէս: Սատանան անգամ չի փորձեր աղօթքի կեցողը դուն՝ փորձանք բերիր գլխուս. Անանկ պիտի լացնեմ քեզ որ ձայնդ մինչև ձիուս սպաննու-ած, տեղը երթայ:

Մուրաւ. Էֆէնտի հօրդ մօրդ խերունըլլայ ներէ ինծի

Էֆէնտի. Բառերդ կրակ ըլլան կապուած ծառդ ալ բոցավառեն նորէն չի փարատիր երեսիս մռայլը...: Քիչ առաջ հերոսութիւն կ'ընէիր հիմայ ինչո՞ւ կը քծնիս:

Մուրաւ. մահուան վտանքին առջեւ հասարակ մահ-կանացուները կը քծնին իրենց կեանքէն պիտի զրկուին ըսելով, բայց ես սիրահարս անկէ որ պիտի բաժնուիմ կեանքէս աւելի թանկագին է...:

Ճամօ. (կ'ապտակէ զայն). հապա զիս ինչո՞ւ բաժ-նեցիր անկէ որ մինչև այս երկիրը բերել հասցնելս,

գլխուս մազերուն չափ դրամ ծախսեցի: Արիւնդ պիղծ է որ խմեմ սիրտս պաղի:

Մուրաւ. Աղբիւր գտնուած ատեն հայուն արիւնը խմած է ձեր ազգը... այսօր երբ աղբիւրները ցամ-քեր են, ծարաւ էք ի՞նչ ըսեմ:

Էֆէնտի. Ի՛նչ կ'ըսես, ըսէ, դատապարտեալները ա-զատ են իրենց վերջին խօսքը ըսելու:

Շէրիֆ. (թոյնը բերելով կը բռնէ մուրատին քթին դէմ). Է՛հ, պարոն դեղագործ, կարծիքդ ի՛նչ է այս դե-ղի մասին:

Ճամօ. (թոյնը անոր ձեռքէն քաշելով). Կեցիր թող խօսքը լմնցնէ:

Մուրաւ. Կ'աղաչեմ ձեզի, իմ կուրանալովս ի՞նչ պի տի չահիք: Իսկ եթէ ներէք ինծի, երկու աչքիս փոխարէն չորս աղբիւրները կը վերադարձնեմ ձեզի: Ակին տեղը միայն ես գիտեմ:

Էֆէնտի. Վա՛յ քեզի գթացողին խերն անիծեմ, ըսելէ, աղբիւրները դո՞ւն էս ցամքեցուցեր: Շատ աղեկ, ուրեմն «ակն ընդ ական». մենք ալ քու երկու աչքերուդ ակերը պիտի ցամքեցնենք:

Շէրիֆ. Ամբողջ աշխատանքս փճացնե՞լ ուզեցիր (մուրատին աչքը կը փեշխէ): Լեցուր ճամօ, միւսլիման չես, եթէ ձեռքդ դողայ:

Էֆէնտի. համբերեցէք, ըսելիք ունիմ իրեն, աղբիւր-ներուն տեղը պիտի ըսե՞ս թէ ոչ:

Մուրաւ. Այո՛, եթէ չկուրացնէք զիս, հակառակ պարագային պէտք է որ աչքիս ամէն մէկ թարթիճին տեղ ծառ մը չորնայ:

Էֆէնտի. Բաց ի այդ կապուած ծառէդ որ արցունք-ներովդ ջրեցիր:

Շէրիֆ. (Ճամօին հետ կը փորձեն դեղը մուրատին աչքը լեցնել). Կեցէք, երկինք կը նայի, Աստուծոյ ա-ղօթք պիտի ընես ի՞նչ:

Մուրաւո. Այս կապեալ վիճակիս մէջ ահ ու դողով՝ աղօթեցի Աստուծոյ բայց միայն... ծառը զգաց դողս ու շարժեցաւ:

Էֆէնտի. Ուրեմն պատիժդ քիչ մը ևս յետածդելէ նպատակդ: Ի՞նչու իրկինք կը նայիս:

Մուրաւո. Կուրանալէս 'առաջ սիրականիս երեսը տեսնել կը փափաքեմ, բայց եթէ անիկայ հոս չէ, սա ծառին ճիւղը դէմէս անդին տարէք ետրիս տեղ Արեւուն երեսը նայիմ...:

Էֆէնտի. (ճիւղը կը քաշէ անդին). Աչքդ թոյն կը լեցնենք բերանդ սէր կը բղխի:

Մուրաւո. Աչքս թոյն լեցնել չէ նոյն իսկ վրաս հող լեցուցած ատեննին սէր պիտի արտայայտէ շրթունքս...: Աշխարհը սև կաթսայ մըն է: Եթէ մէկ բըռնուելիք Անկ մը ունի ան ալ սէրն է...: Կեանքը ՄՈՒԹ ՊԱՅՔՍՐ մըն է ուր սուրերուն իրարու զարնուած ատեն ցայտող ԼՈՅՍն է ՍԷՐ Ը...:

Ճամօ. Ցայտող լոյսն է ձերը, ձերը (թոյնը կը մօտեցնէ Անոր աչքին):

Մուրաւո. Վա՛յ մայրիկս, աման ոտքերնիդ պագնիմ, մեղքեցէք Աստուծոյ սիրուն. էֆէնտի՛, էֆէնտի՛, (հիւթը կը լեցնեն աչքին մէջ). Վա՛յ մայրիկս, ես ալ դըրախտին մէջ զրկուեցայ Աստուծոյ երեսը տեսնելէ...:

Ճամօ. Եա՞, զլուխս կը պատռես հա՞, կեալուռ օղի: Մուրաւո. Գազաններ, գազաններ, ՄԱՐԴԱՇՈՒՆՆԵՐ: Էֆէնտի. (պատառաքաղ մը աչքին դէմ կը շարժէ). Օ՛, Արևը պատէր է:

Շէրիֆ. Ծօ քէօռ խնդիր... քէօռ աղջիկս քեզի տամ կ'առնեմ:

Տեսիլ ԺԹ.

Նոյնը եւ Խարակիւլի
Խարակիւլի. (Պոռալէն կուգայ). հէ՛յ, վազեցէք,

վազեցէք, հովիւները հայկունհին ոտքերուն հետքը նշմարած են այգիին մէջ: (խուճապով կը վազեն):

Մուրաւո. Հովիւները կաքաւ ի հետք ալ շատ կը տեսնեն բայց ի՞նչ օգուտ: (Կը չարչարուի). հայկունհի, աչքս արժեցիր, ուրեմն նայուածքիս պէս սլօցիր աներկիւղ եւ եղիր աչքիս պէս անարատ: Կուլամ, բայց ձեռքս կապուած է, Սուլթան ո՞ւր ես, եկուր արցունքըս սրբէ, ես չեմ կրնար գալ ձիս սպաննեցին: Ա՛խ, ձի, քու տեղդ ես սպանուէի, մետաքսէ բաշդ պարզեցիր օղին մէջ իբրեւ մեր՝ ազատութեան գրօշը, բայց բրաւաւորին գնդակը փոշիին մէջ թաթաւեց զայն: Վիրաւոր վիճակիդ մէջ երբ դեռ յառաջանալ կ'ուզէիր, արիւնովդ կարմրած սմբակներովդ ԱՐԻՒՆՈՎ. ԴՐՈՇՄԵՑԻՐ այս ԵՐԿԻՒՆ ՀՈՂԸ...: Աւա՛ղ, քիչ յետոյ ո՞վ գիտէ որմէկ ձորի մէջ պիտի նետեն դիակդ, ուր, վաղը գիշակեր թռչունները պիտի գան աչքերդ փորեն, բայց ես քեզմէ աւելի դժբաղդ եմ, իմ աչքերս դեռ իմ ողջութեանս փճացուցին գիշատիչները...:

Տեսիլ Ի.

Նոյնը, էֆէնտի, Ճամօ եւ Շէրիֆ

Էֆէնտի. (վերադառնալով կ'ըսէ մուրաւոյն) ես իմ աչքիս լոյսը չի գտայ. գնա նայինք դուն քու աչքերուդ լոյսը պիտի գտնե՞ս: (չուրջիններուն) արձակեցէք:

Ճամօ. (Շէրիֆին հետ կ'արձակեն մուրաւոյ). հայկունհին հիմա ֆրանսացւոց քով փախաւ քեզի կ'ըսպասէ, կոյր դե:

Մուրաւո. (խարխափելով կը յառաջանայ). Արդէն թիւրքին ձեռքէն միայն խաւարել կուգայ...:

Էֆէնտի. Ո՞վ կ'ըսէ, (ձեռքը կը բարձրացնէ). հիմայ անանկ կ'ապտակեմ քեզ որ կայծ կը ցատքէ երեսէդ եւ կը համոզուիս թէ լոյս ալ կ'եղլէ մեր ձեռքէն:

(ոտքի հարուած մը իջեցնելով անոր կռնակին)։ տէ, հիմա գնա տէ այդ կոյր աչքերովդ փնտոէ կորսուած սիրականդ...

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Տեսիլ Ա.

(Արարական ճաշակով կահաւորուած ննջարան մը։ Շքեղ մահճակալին մօտ դրուած սեղանին վրայ կան փոսկրաֆ մը եւ մի քանի դեղի շիշեր։ Շաթրը կըլ-կըլակ քաշելով կը խօսակցի Տիրուհիին հետ)։

Շաթր. Եղբայրս հայ աղջիկ մը փախցուցեր բերեր է. քու կորսնցուցած աղջիկդ ալ եթէ այս շրջակայ գիւղերուն մէջ գտնեմ ինծի կնութեան կուտաս։

Տիրուհի. Կարգուած մարդ ես (ձեռքով կը զարնէ անոր կռնակին)։ ձգէ այդ կատակը։ Է՞օֆ, կռնակիդ փոշիին նայէ։

Շաթր. Փոշին այն ատեն եկաւ մեր գլխուն օր եղբայրս այդ ցաւագար աղջիկը բերաւ պէլա ըրաւ գլուխ-նուս. Բարձերը չկան, կռնակս պատին քսուեցաւ։

Տիրուհի. Հիւանդի սենեակ է, բարձերը քիչ մը արեւուն դէմ հանցի։ (մահճակալին վրայի բարձը կը բերէ)։ Աո, Սուլթանին բարձին կոթնիր։

Շաթր. (Սոսկումով)։ ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ. խեղճ ես, այդ ախտաւորին բարձը տեղը դիր, գէշ ցաւ է, եթէ ոչ ֆրանսացին ի՞նչու իր սահմանէն ներս չընդունիր։

Տիրուհի. Իբր թէ թունաւոր դեղով մը այդպէս եղած է (օճառ կը փնտոէ)։

Շաթր. Սուտ է, ո՞վ գիտէ ինչ մորթային ախտ է։ Լուրջ դարմանում կուզէ, բայց այս մօտերը բժիշկ հա-զուադիւտ է. միայն այդ շէյխը որ հիմա հոս տիտի

գայ գիւղական դարմանումներով բժշկութիւններ կը կատարէ։

Տիրուհի. (Ձեռքերը լուալով)։ բարձին դայայ, օճառով լուացուիմ որ ձեռքս մաքրուի։ (Ոտնաձայներ)։ մէկը կուգայ, կարելի է շէյխնէ սուլթանին գեղը կը բերէ

Շաթր. Ոչ Հաշշալ եղբայրս է որսէն եկաւ, փախցուցած աղջիկը չի բժշկուեցաւ օր ամուսնանայ հետը, ան-համբերութենէն խենթ կ'ըլլայ, ատոր համար ամէն օր որսի կը դրկեմ օր քիչ մը մոռնայ, բայց ճի կ'ընէ կը դառնայ կուգայ։

Տեսիլ Բ.

Նոյնը եւ հաշշալ

Հաշշալ. (Ներս գալով գէնքը եւ որսերը վար դնելով լուացուիլ կ'ուզէ) ձեռքերս արիւնոտ են լուացուիմ ջուր կա՞յ մուշուղը։

Տիրուհի. (Օճառը անոր կ'երկարէ)։ հրամմէ։

Հաշշալ. Ո՛ր, եթէ օճառը ձեռքէդ առնեմ՝ կսկիծը տիրտս կ'ըլլայ։

Տիրուհի. (Ձեռքէն կը ձգէ գետին)։ եհ, հապախեղճ մօր մը ձեռքէն իր մէկ հատիկ աղջիկը առած ատենդ ինչո՞ւ սիրտդ չի կսկծաց։

Հաշշալ. (Կը լուացուի)։ հասկցանք, Հիմայ պարտեղը գնայ, նայիր Սուլթանին պառկած տեղը արեւ ին-կած չ'ըլլայ, ըսէ իրեն համար կաքաւ եմ որսացեր, դուն ալ չուտ եփէ դանոնք, կէսօր եղաւ (Սուլթանին մահճակալին վրայի անձեռոցով սրբել կ'ուզէ ձեռքը)։

Շաթր. Տէ հիմայ եթէ խօսիմ կ'ըսես եղբայրս ամէն բանի կը խօսի, այդ ախտաւոր աղջիկան անձեռոցով ի՞նչու կը սրբուիս։

Հաշշալ. (Կը տարածուի Սուլթանին անկողնին վըրայ)։ տխմարներ, կարելի բան է մարդ իր սիրականէն սրդոխի։ (Կը քնանայ)։

Շաթր. (Զարմացական արտայայտութիւններ կընէ՝ անոր հոն պառկելուն համար). Դուն արդէն կեանքէդ վազ ես անցեր, սակայն, կեանքը կարճ է զայն բոլորովին սիրոյ յատկացնելը շուայութիւն է: Բայց քեզի նման երիտասարդներ կան որոնք այնպիսի դիրք մը կը բռնեն սիրոյ հանդէպ, որ անիկայ իրենց կեանքը յաւիտենական կը ցոռցնէ: Ինչպէս մանուկ եղած աստեանին արեւ հարիւր մեդր երկար կը ցոռցնէր իրենց հոտակը՝ շուքերնին տանիքէ տանիք երկարելով...

Տիրուհի. (Հաշտալը մատնանշելով կուլայ). Այս տեսարանին սիրտ չի դիմանար:

Տեսիլ Գ.

Նոյնք եւ Սուլթան

Սուլթան. (Կուգայ՝ բայց հաշտալը տեսածին պէս լուր կը քաշուի):

Շաթր. վա՛հ, ինչո՞ւ կը փախչիս, Սուլթան ալ այսօր քան ալ չի ըլլար, մեզք է տղուն տես անիկայ քու սիրուդ, ժանտախտէդ անգամ չի փախչիր. անկողնիդ մէջ է պառկէր, դուն իրմէ կը փախչիս, տաճիկը ախտէն աւելի՞ պժգալի է:

Սուլթան. (Կուգայ կը նստի Տիրուհիին քով). Տիրին Տիրուհի տէր եղիր ինծի:

Տիրուհի. Հանդարտէ աղջիկս (կը համբուրէ) պարտէզը զո՞վ էր, լաւ քնացա՞ր:

Սուլթան. Պարտէզին մէջ քունս չեկաւ, վախցայ թէ օձ մը կուգայ կը մտնէ անկողնիս մէջ:

Շաթր. Այդ քարը եղբօրս էր: Քու լեզուդ ասդն տելու է:

Սուլթան. Եւ՛, դնդերանկարիչ էֆէնտի, ասդնտել տորուած ես, երեկ ատո՞ր համար կ'ըստիպէիր ճակարկ վրայ ասեղով նկարել:

Շաթր. Եկուր, ճակատդ երեսդ նախենք տէ վրադ քիչ մը արաբի շնորհք գայ երեքտրականութեամբ կը նկարեմ վայրկեանագէս կը լրանայ (մեքենան ձեռքը կ'առնէ):

Սուլթան. (Թեք սոթտելով). դէմքիս վրայ անկարելի է, բայց թեխ վրայ վնաս չունի:

Շաթր. (մօտելները կը ցոռցնէ). սա խորհրդա նշաններէն որ մէկը կուգես որ նկարեմ:

Սուլթան. (Թեխ վրայ բան մը կը գրէ). Այս գրածս նկարէ, իմ ծաղիկս ալ ան է... երազս ալ ան է, կեանքիս խորհրդանշանն ալ ան է...

Տիրուհի. Աղջիկ հայ չե՞ս, խաչ մը գծէիր թեկդ վրայ:

Սուլթան. Իմ թեւ խաչին վրայ է... մայրիկս:

Շաթր. (կը նկարէ) հայերէն ի՞նչու գրեցիր, գոնէ Ֆրանսերէն գրէիր:

Սուլթան. Ֆրանսական սահմանադրին մօտ կը գրես նուրիք ըսելով. ֆրանսոցի եղանք: Օ՛ֆ, աման մայրիկս, է՞օֆ կարծես կրակ կայ մարմնոյս վրայ:

Հաշտալ. (կարթննայ) Այդ մարմնոյդ կրակով դեռ ինծի պէս չատեր պիտ այրես (մահճակալէն իջնելով). Անուշ, ահա արաբական սոփորութիւնը մարմնոյդ մէջ թախանցեց, Արաբին սէրը, նայինք, երբ պիտի թափանցէ սրտիդ:

Սուլթան. Ըսելէ այդ խեղճով. գլուխդ թափանցեցիր անկողնիս մէջ. չ'արթննալիք:

Հաշտալ. Եթանի չ'արթննալի, երազիս մէջ տեսայ օր ատողջացած էիր, կ'ամուսնանայինք:

Սուլթան. (Ատիկայ դեռ շատ պիտի երազես: Ձերպզդ տասը տարիէն կատարի):

Հաշտալ. Ըստ հայկական տոմարին. այո՛, բայց Արաբական տոմարին նայելով երազս քմէկ օրէն կատարի:

Շաթր. Ես հարսը զարդարեցի հարսնիքը սկսած կը սեպուի:

Սուլթան. Եղունգներու կապոյտն ալ հարսանեկան հինայ չի սեպեք...

Հաշշաշ. Է՛, կը բաւէ այդ եղունգներդ աչքերնիս խոթես, հիւանդութեան անկողինդ պարիսպ մը ըրած ապստանած ես մէջը, (Տիրուհին) ճիշտը ըսէ խանմ, այս աղջիկան դէմքին վրայ հիւանդութեան նշոյլ մը կա՞յ: Սէ մազերուն ներքեւ փալիւղդ աչքերը կարծես անտառին խորէն դուրս նայող եղնիկներ են:

Սուլթան. «Անիծեալ ըլլայ ան որ եղնիկին նշան կ'առնէ». բռնած է:

Տիրուհի. Աման, Հաշշաշ էֆէնտի, անոր ըսածին մի նայիր, ինչ աչքերդ կարմրեցողի անցեալ օրուան պէս (սիկար մը կուտայ). հրամմէ սիկար մը ծխէ օր բարկութիւնդ անցնի: (Սուլթանին) լուցկին տար:

Սուլթան. (Հաշշաշին սիկարը կը վառէ). ծխէ, «մուսխդ ելլայ»:

Հաշշաշ. Օ՛խ, եթէ դուն իմ սիկարս վառես՝ այդ սիկարին միայն ծուխը չէ այլ կրակն ալ պէտք է ներս քաշեմ:

Սուլթան. Մուխը կրնա՞ս ներս քաշել:

Հաշշաշ. Դուն օր ծուխը ներսս հասնելուն չես հաւատար. կրակդ... սրտիս հասնիլը ինչպէ՞ս հաւատար - ցընեմ քեզի:

Շաթր. Լաւ կը լսե՞ս, Տիրուհի խանմ, այս տղան ցաւի պիտի գայ եթէ այսպէս շարունակուի, այսօր սուտին վերջնէ, դուն հագուստները փորձէ, ես ու եղբայրըս երթանք, խորհրդակցինք թէ որմէկ խոճա պիտի գայ ամուսնութիւնը կնքէ: Իրեն շրթունքը հիւանդ եմ կ'ըսէ բայց երեսր առողջ եմ կ'աղաղակէ: Հիմայ իր բժիշկ Շէյխն այ երբ գայ հաստատէ թէ առողջացած է. խնդիրը կը վերջանայ: Այլևս պոռալ կանչել չէ եթէ իրեն հետ այդ սպաննուած կաքաւներն ալ

գարգնձեն որոշումնիս որոշում է: (Եղբօրը հետ դուրս կ'երթան).

Տիրուհի. «Սորհօրդ մարդկանց կամք Աստուծոյ»: Զեռքդ ծոցդ մի դնէր ձագս:

Սուլթան. Զեռքերս ծոցս մնացեր են, եթէ արծակուած տեսնէք զիտցէք թէ արցունքս սրբելու համար է... (կուլայ):

Տիրուհի. Մի լար խառատ առնեմ:

Սուլթան. Ինտո՞ր չի լա՞մ, սէ ուրուրէն փախցուած հաւու ձագն անգամ կը ճչէ: Ա՛խ, մեզ անտէր թողողները եօթնապատիկ աւելի դժբախտ ըլլան:

Տիրուհի. Մեզի այնքան դժբաղդութիւն տրուած է որ այլևս թիւրքին տալիք դժբաղդութիւն չէ մնացեր. մազերս ճերմկեցողի մէկ անգամ՝ դժբախտ ըլլալը տեսայ թիւրքերուն, ան ալ, տղաքներէս մէկը իր բընական մահով մեռած էր... չգտան օր սպաննէին, այդ է: (հարսանեկան հագուստը կը հագցնէ):

Սուլթան. Հագուստ չէ ոտքս հալխա ալ անցնեն նորէն պիտի փախչիմ երթամ:

Տիրուհի. Արաքական տարազով աւելի դիւրին կըրնաս փախչիլ:

Սուլթան. Իրեկ ոտքդ ինկայ օր փախուստի միջոց մը գտնես, ու՞ր է, կը կորստուիմ:

Տիրուհի. Մէկ փրկութեան ճամբայ կայ. սա կլկըլակին պարունակած ջուրը խմէ, այնպէս կը դժգունիս եւ հիւանդազին երևայթ մը կ'առնես օր տեսնողը կ'ըսէ հիմայ պիտի մեռնիս... Զինուորական բանակ մը պատերազմի ճակատ մեկնած պահուն զինուոր մը սրճարանէն կլկլակ մը յափշտակելով մէջի ջուրը կը խմէ, քիչ յետոյ բոլոր բժիշկները խաբուելով թէ մահացու հիւանդ է հիւանդանոց կը փոխադրեն զայն:

Սուլթան. (Զայն գրկելով). Անունդ սիրեմ մայրի-

կըս, այս ինչ հիանալի հնարք է; (կլկլակը բերնին մօտեցնելով)։ Խմելէս յետոյ ետ կը տանին զիս մօտակայ քաղաքի բժշկին մօտ. անկէ կը փախչիմ կ'երթամ հայրենիք։ (կը խմէ)։

Տեսիլ Դ.

Նոյնք եւ Հաշշաշ

Հաշշաշ. (Գաղտուկ կուգայ կը բռնէ ներս թւէն)։

Սուլթան։

Սուլթան. (կը սոսկայ)։ Էօֆ, անպնկ վախցայ օր։

Տիրուհի. Ույ անո՛, մէկէնիմէկ վախցուցիր, դեր դեղին կտրեցաւ աղջիկը։

Հաշշաշ. Արդէն իր ուղագն ալ գեղնիլ է. վա՛յ ինչա՞տ աղջիկ, այս ըրածըդ ինքնասպանութեան արարերէն է։

Սուլթան. Արաբին կինը ըլլալէն աղէկ է...։

Հաշշաշ. Երանի թէ սիրոյ հանդէպ անտարբեր գըտնուող բոլոր գեղեցիկները այս ջուրէն խմէին։ Բայց դուն արիւնս ալ խմես, նորէն կը սիրեմ քեզ։

Սուլթան. Սէ՛ր...։ Սիրոյ թելագրութեամբ, հիւանդութեանս մէջ գերի վարեցիր զիս։

Հաշշաշ. Սիրահար մը իր արարքներէն այնքան տեղեկութիւն չ'ունի, յաճախ. որքան պատի ժամացոյց մը իր համարժ Ժամերէն...։ Սիրոյ լոյսէն չլացած էի այդ օրը։

Սուլթան. Սիրոյ լո՛յս...։ Երեք լոյս անբնական կը թուի ինծի, թիւրքիոյ վրայ ծագող Արեւուն լոյսը։ Օձ ին բերանը չողացող ջափահիրին լոյսը։ Ոճբագործին սրտին մէջ սիրոյ լոյսը...։

Տիրուհի. Ըսէ, ըսէ, մէյմըն ալ սէֆքիեաթէն յետոյ ողջ մնացող հայ մայրերուն աչքերուն լոյսը...։

Հաշշաշ. Հարսանեկան հանդերձներով զարդարեցիր

այս աղջիկը, թէ ոչ պատերազմական գրահներով։ Վիզըս առջեւն եմ ծոեր նորէն չի խղճար։ Այսքան խոնարհութիւն մարա Սուլթանին անգամ չեմ ըներ...։

Սուլթան. Միւտիւր եղբայրդ եթէ իրր թրքական պաշտօնեայ վրէժխնդրութեամբ մասնակցեցաւ կոտորածին դուն աղամանդներ իւրացնելու շահախնդրութեամբ. որքան վիզդ ծոես այնքան որոյ կ'երեւի հոն ցեղիս անմեղ արիւնը...։

Հաշշաշ. Դահիճն անգամ իր առջեւը խոնարհող վրդին դիտողութիւն չ'ըներ, ասիկայ հաստ է դժուար կը կտրուի րսելով. սէրս ի՞նչպէս բացատրեմ։

Սուլթան. Զիս սիրելովդ կը նմանիս այն մագործին որ սպանդանոցէն վերագարծին ճամբուն վրայ գեղեցիկ գառնուկ մը կը շոյէ իր կարմրած ձեռքերովը։

Հաշշաշ. (Շէյխին ձայնը լսելով)։ միւժտէս ի՞նչ Տիրուհի խանձ, Շէյխը եկաւ։

Տիրուհի. Միւժտէն այն ատեն հախ պիտի ընես եթէ կարենայ գուշակել գաւկիս տեղը։

Հաշշաշ. Ես հարկ եղածը կը խօսիմ, միայն թէ սա աղջիկան խօսք մը հասկցուր, (կ'երթայ)։

Տիրուհի. Նախ դուն հասկցուր ինծի թէ ի՞նչ կերպով գուշակութիւն կ'ընէ Շէյխը։

Սուլթան. Հիբնոթիզմ'ի միջոցաւ, այսինքն, յարմար մարդ մը քնացնելէ յետոյ անոր ինչ որ հարցնէ պատասխանը կ'ընդունի։ Իմ հիւանդութեանս դարմանը գտնելու համար իր աղջիկը քնացուց եւ անկէ հասկըցաւ։

Տիրուհի. Ըսելէ ի՛՛ չաղաս ալ այդ հիբնոթիզմով պիտի գտնէ հա՛։

Սուլթան. Հա՛հ, հա՛հ հա՛հ, հիբնոթիթ չէ մամա, հիբնոթիզմ, հիբնոթիզմ։

Տիրուհի. Հիբնոթիթ, է՛ մի խնդար բերանդ դոցէ

հիմայ Շէյխը կուգայ, մանաւանդ ֆիստանիդ թեւ վար քաշէ. եթէ Շէյխը գայ այդ ձիւնի պէս ճերմակ բազուկներդ տեսնէ կրօնքէն կելլէ: (Կերթայ):

Սուլթան. (Թեւին վրայի գրութիւնը կը համբուրէ): Ո՛ւշ, ասիկայ որո՞ւ անունէ: Անունդ սիրեմ Մուրատ, Մուրատ, կսկծուկէս անունդ թեւս վրայ գրեցի: Բայց ի՞նչ օգուտ, երբ Աստուած քեզ իմ ճակատս գրած չէ...:

Տեսիլ Ե.

Նոյնք եւ Շէյխը

Շէյխ. (Նախորդներուն հետ ներս գալով). սէլամն ալէյքում եա՛ սուլթան:

Հաշաշ. սուլթան. առողջանալդ շէյխ պապահին կը պարտիս, ձեռքը համբուրէ:

Սուլթան. (Շէյխին ձեռքը կը համբուրէ)

Տիրուհի. (Նմանապէս):

Շէյխ. Ձրլլա՞յ, ասիկա սուլթանին մայրն է:

Հաշաշ. Ձէ, խեղճ կինը, մահը աչքին առեր՝ կորսընցուցած աղջիկը փնտռելու է եկեր այս կողմերը, լսած ըլլալով թէ հայ աղջիկ մը կայ հոս ելեր վազեր է: Խնդրեմ, երթամ աղջիկդ բերեմ քնացուր խեղճ կնոջ զաւկին ուր գտնուիլը հարցուր:

Շէյխ. Ո՛հ, անկարելի է, աղջիկս այսօր հինգ անգամէն աւելի քնացուցի, շատ հոգնած է, վաղը. Հաղը, ինչա՛լլահ:

Տիրուհի. Եթէ զաւակս պիտի կրնամ տեսնել, զիս քնացուր. այս քանի ամիս է աչքըս քուն մտած չէ:

Շէյխ. Դուք սրտցաւ մայր մեծ, սրտի ցաւ ունեցողները վտանգաւոր է քնացնել:

Սուլթան. Հապա սրտի կարօտ ունեցողները...: Վրտանքը արգելք չ'ըլլար անոնց: (Աթոռին վրայ նըստելով). Ձիս քնացուր մայրիկս տեսնեմ, ոտքդ պագնիմ Շէյխ պապա:

Հաշաշ. Իմ երեսս մի նայիր, եթէ վնաս մը չի պատահիր քնացուր:

Շէյխ. Անհոգ եղիր, եւ շուտ պիտի քնանայ քանի որ այսքան փափաք ունի. ուրեմն, աղջիկս (ներս երկու ձեռքերը ափին մէջ առնելով, փորձը կ'ըսկսի). շիտակ աչքիս մէջ նայիր, միտքդ միայն քնանալու գաղափարին վրայ կեդրոնացուր, ամբողջ աշխարհը մոռցիր

Սուլթան, Մուրատն ալ...: Ո՛ւշ, սիրտս կը դողայ այդ ի՞նչ նայուածք է:

Շաթր Աղջիկ, հէջ կատու չե՞ս տեսեր, մութին մէջէն աչքերը փայլեցնող:

Շէյխ. Այս գեղեցիկին երեսը նայողին պապուն ալ հայհոյէք աչքը անդին չի դարձներ (Սուլթանին). Պոռն քնացած ես. քու աչքերդ յոգնած են: Աչքերդ ծանրացած են: Անոնք կը գոցուին: Քու ունիս: քնացա՛ր:

Շաթր. Հարկաւ կը քնանայ դիմացը կայնող խօսողը ծեր ըլլայ նր. ...:

Շէյխ. Սուլթան այս տիկինին անունը ի՞նչ է:

Սուլթան. Տիրուհի:

Շէյխ. Քիչ յետոյ երբ արթննաս գայն հարազատ մայրդ կարծելով պիտի ողջագուրես: Ա՛յո: Շատ աղեկ:

Հաշաշ. Աման էֆէնտիմ, եթէ այդպէս բան կայ, զիս ալ իր Մուրատ անունով նշանածը թող կարծէ...:

Շէյխ. Սուլթան, կը հրամայեմ քեզի, արթննալէդ յետոյ Հաշաշ էֆէնտին ալ քու նշանածդ Մուրատը կարծելով պիտի համբուրես:

Հաշաշ. (Խնուող եղած կը ցատկոտէ). վայ քու մօրուքիդ ղուրպան (մօրուքը կը համբուրէ). շէյխ պապա, տէ հա լոյս մը հանես:

Շէյխ. (Ձեռքը իրարու զարնելով). արթնցիր սուլթան եւ կատարէ հրամաններս:

Սուլթան. (Արթննալէ յետոյ կը փաթտուի Տիրուհիին

վիզը (Ուլ, մայրիկս, գալած ճամբաներուդ մեռնիմ, ե՞րբ եկար)։

Տիրուհի. Վա՛յ, քօռնամ, օղո՛ւլ, օղո՛ւլ։

Սուլթան. (Հաշշաշին). Մութա՛տ...։ Եկեր ես ձայն չես հաներ հսօ՛, անգուլթ... (զայն գրկել կուզէ)։

Տիրուհի. (կ'արգիլէ). հը՛շ, աղջիկ, ո՛ւր է մութա՛տը, խենթ ես ինչ ես։

Հաշշաշ. Տէ՛, ցնդած, քեզի ի՞նչ, եթէ ուզեմ ոտքս ալ համբուրել կուտամ։

Տիրուհի. Արդէն քեզ համբուրելու համար մարդ կամ խենթ ըլլալու է կամ քնացած։

Շաթր. Սո՛ւս հերիք առաջ երթաս, եթէ ձեռք ունիս գնա քու աղջիկադ բերանը բռնէ օր խալխը չը համբուրէ։ (Դուրս կը հրէ զայն)։

Հաշշաշ. Վա՛յ շան կնիկ ինտոր չի թողեց օր համբուրէ։

Շաթր. Արթնցուր չէյիս, հերիք է, գլուխնին ուտէ։

Հաշշաշ. չէ, չէ, ի՞նչ կ'ըսէք, դեռ կանուխ է։ Սուլթան դուն ինծմէ անգուլթ ես, մօտեցիր։

Շէյխ. Հոգնեցաւ պէտք է, արթնցնեմ։ Սուլթան արթնցիր եւ մոռցիր պատահածը։

Սուլթան. (կ'արթննայ եւ աչքերը ճմռելով չորս կողմ կը նայի). Ո՛ւր է եա, ինչո՞ւ չտեսայ մայրիկս։

Շէյխ. Երազի պէս տեսար մոռցար, մէկ անգամէն չ'ըլլար, ուրիշ օր մը երբ նորէն քնացնեմ քեզ, տեսածներդ պիտի յիշես։ Երթամ, ուշացայ. (Երթալու կ'ըլլայ)։

Սուլթան. ինչո՞ւ, կլկակ քաշե՞լը կարօտցար, երթամ խոհանոցէն կրակ մը բերեմ կլկակիդ, բայց չաթր աղա նորէն կինդ չբարկանայ թէ «օճախը մարեցիր մէկ կրակ պիտի առնես ըսելով»։ Դուն գնա բեր։

Շաթր. Ես չէյիսին հետ խօսելիք ունիմ, հաշշաշ գնա

առանց օճախը խառնելու կրակ մը փախցուր։

Հաշշաշ. Լոյս մը փախցուցի... ի՞նչ խէյր տեսայ օր կրակ մը փախցնեմ։

Շաթր. Ես կ'երթամ, բայց, գողցուածներուն մասին հարցուր չէյիսին։ (Կերթայ)։

Շէյխ. Ի՞նչ ըսէլ կուզէ։

Հաշշաշ. Էֆէնտիմ, հին սպասուհին եղբօրս տիկնոջ զարդեղէնները գողցեր է, եւ զանոնք այս մօտերը տեղ մը թաղելէ յետոյ փախեր է։ Ուր տեղ թաղուած ըլլալը կրնա՞ս գուշակել։

Շէյխ. Օ, հօ, դեռ անցեալ տարի մէկ տան մը մէջ դրամ թաղուած ըլլալը դուշակեցի, ցոյց տուածս գետինը փորեցին՝ գտան, բայց, կառավարութիւնը իմանալով եկաւ գրաւեց։

Շաթր. (Ներս գալով). եզրա՛յր, գլուխը, վիրակապով պատած մէկը անձամբ տեսնուիլ կ'ուզէ հետդ։

Շէյխ. Գլուխը սարուղ փաթած մէկը, խօճա՞ն։

Սուլթան. Ո՛ւլ, ի՞նչ խօճա է, խելքերնիդ տուն կանչեցէք, (դուրս կերթայ)։

Հաշշաշ. Սխալ մի հասկնար, չէյիս, սարուխով չէ վիրակապով փաթտուած ըսաւ, թի՛ւ, սուլթանն ալ վախցաւ թէ խօճան եկած է մեզ ամուսնացնելու, գնա անձամբ պատրաստէ կլկակդ, այլեւ անոր ձեռքը չի բռներ վախուն։

Շէյխ. սուլթան խանմ Սարուղ չէ, ուրիշ կապ է եղեր, ներթուրթիւն, ո՛ւր գացիր. (կ'երթայ)։

Հաշշաշ. (Եղբօրը). ներս դրկէ նայինք ով է։ Այդ պառաւը, այլեւ, աչքիս չերեւնայ, հա՛։

Շաթր. Կինս ըսաւ թող կենայ կերակուր ուտէ յետոյ երթայ. ձայն չի հանեցի. Այդ հիւրն ալ շատ չը նստեցնես, չէյիսը քանի հոս է, ուր թաղուած ըլլալը գուշակել տանք։ (կ'երթայ)։

Հաշշաշ. (Ֆոնօկրաֆին վրայ նուազել կուտայ Արա-
բական սիրերգ մը)։

Տեսիլ 2.

Հաշշաշ եւ Ճամօ

Ճամօ. (Գլուխը վիրակապով մը պատած, ներս կ'ու-
գայ)։ Սապահըլ խէյր։

Հաշշաշ. (երգը դադրեցնելով)։ Ալլահ սապահ քում
ըլ խէյր։ Զի ճանչցայ։

Ճամօ. Ես եկայ երգը դադրեցուցիր, քիչ յետոյ այն-
պիսի մարդիք պիտի գան որ սէրդ պիտի դադրեցնես։

Հաշշաշ. Բացատրէ, միայն թէ, երգս դադրեցուցի
ասեղը վերցնելով... բայց ո՞վ կրնայ նետը խել սըր-
տէն, ո՞վ կրնայ դադրեցնել սէրը։

Ճամօ. Լաւ նշանառու եմ, բայց այդ նետը իմ գիտ-
ցածներուս չի նմանիր։ Ինչ է նը, ժամանակ չկորսըն-
ցընենք, ես եկած եմ, հա՛, ինչ պիտի րսէի, այսինքն։

Հաշշաշ. Պարզ խօսէ, գլուխդ պլլուած վիրակապին
պէս օլորապտոյտ կը խօսիս։

Ճամօ. Կնիկիդ էրիկը հոս եկած է։

Հաշշաշ. (Ոտքի կը ցատկէ)։ Ինչ ծաղրածու խօս-
ուածք, ի՞նչ մահացու խօսք։

Ճամօ. Քովդ գտնուած Հայ աղջկան, նշանածը
հոս եկած է։

Հաշշաշ. Մուրատը, անկարելի է, հայոց արգիլուած
է այս կողմերը գալ չէ։

Ճամօ. Փախտական եկած է. բայց, անհող եղիր,
ակռաները քաշուած օձ դարձեր է։

Հաշշաշ. Ի՞նչպէս։

Ճամօ. Երկու աչքերը կուրացած են։

Հաշշաշ. Վա՛հ, ինչո՞ւ, նշանածին ետեւ լալէն։

Ճամօ. Թերեւս, միայն թէ, կոյր է ըսելով, չկարծես

թէ տունդ դտնել անկարող է։ Ֆրանսական սահմանա-
պետին պէս կռնակ ունի. զոր տեղւոյս կառավարութե-
ան դիմած է անոր նշանածը ձեռքէդ խլելու համար։
Այնպէս կարգադրուած է որ քիչ յետոյ, ժամը տասնը-
մէկին, Մուրատը հոս պիտի բերեն, աղջկը ձեր եր-
կուքէն որ մէկը նախընտրէ անոր պիտի յանձնեն
պաշտօնապէս։

Հաշշաշ. (Բռունցքը բարձրացնելով) սահմանապետ
չէ՛ հրեշտակապետըն ալ եթէ գայ, նորէն հրեշտակս
ձեռքէս չի կրնար առնել։ (Բռու մը դրամ կ'ուտայ)։
ասիկայ հէջ, դեռ մեծ նուէրը յետոյ պիտի ընդունիս։

Ճամօ. (Ժպտելով) ամա՛ն, այս ի՞նչ ըրիք։

Հաշշաշ. Հը՛, ինչպէս փայլեցաւ երեսդ, տեսա՞ր մի։

Ճամօ... Հարկա՛ւ, երկինքէն իջած անձրեւին առա-
տութեան համեմատութեամբ կը փայլի գետնի քարե-
րուն երեսը... Մնաք բարով։ Ժամը տասնըմէկ ին ը-
սի, մի մոռնաք։ (Կ'երթայ)։

Հաշշաշ. Ինչապո՞ւք Մուրատ, ինչապո՞ւք, մեր
կառավարութիւնը չէր բաւեր օտար տէրութիւն մըն
ալ դատախազ ըրած է դէմս։ Սուլթա՛ն, Սուլթա՛ն, վա՛յ
հապիպի... քեզ ինձմէ բաժնեւոր համար կոյր բախ-
տը... պաշտօնապէս տունս պիտի գայ. (ծուկերուն
կը զարնէ)։

Տեսիլ 3.

Նոյնը եւ Շաթր

Շաթր. (Ներս գալով) Ծուկերուդ ինչու կը զար-
նես, նամազ ըրիր փոշտեցա՞ն...

Հաշշաշ. Նամազին ալ խերն անիծեմ, բանին ալ,
գլխարկ գնած օրս, զիս գլխատելու պիտի գան։

Շաթր. Գիտեմ, մտիկ կ'ընէի դուրսը։ Քեզի պէս
անգլուխները ինչո՞ւ կը վախնան գլխատուելէ։ Մահ-

ուան դուռն էր հասեր, աշխարհքին դրամը ծախսեցինք բժշկեցինք՝ պիտի գան տանեն:

Հաշշաշ. Սուս, դրամի խօսք չ'ընես, ֆրանսացին լորտ է դրամը կուտայ աղջիկը կ'առնէ կ'երթայ:

Շաթր. Ուզենք չուզենք. հապա ի՞նչ կը կարծես թէ աղջիկը քեզի պիտի հաւնի, միւսը մէրժէ՞, այդ խելքո՞վ, ամէն օր ժամերով թուալէթիդ կը նայիս հայելիդ առջեւ:

Հաշշաշ. Հարկաւ. արեւուն սիրահարը լուսնին չափ գեղեցիկ ըլլալու է...:

Շաթր. Կեցիր նայինք, ժամը տասներմէկին որո՞ւ պիտի ըլլայ այդ արեւը:

Հաշշաշ. Անցեալ օր բազուկէս արիւն առնելու ատեն թեա կապեցին, հիմայ առանց ձեռքերս կապելու, Սուլթանը պիտի առնեն տանի՞ն. (կը պտրտի):

Շաթր. Շէյխը չի գացա՞, մէյ մը խնդիրը իրեն հաղորդենք կառավարութեան մէջ ծանօթներ ունի, նայինք ինչ խորհուրդ կուտայ. (դուրս կ'երթայ):

Հաշշաշ. Ես տակաւին եռեսուն տարեկան եմ՝ մինչդեռ զիս չը սիրողը սիրելի քառասուն տարուայ խենդի գործ է: Օրինակի համար՝ օր մը շուկային մէջ գեղեցիկ մը հետապնդելէ դադրեցայ միայն այն ատեն երբ անիկայ դանակ ծախողին խանութը մըտաւ...:

Տեսիլ Ը.

Նոյնք, Շէյխը, Շաթր

Շէյխ. (Շաթրին հետ ներս գալով) Այս ի՞նչ է կը պատմէ եղբայրդ, անհաւատալի բան:

Հաշշաշ. Սարսափելի բան, կոյր մը գայ աչքիս լոյսը առնէ երթայ:

Շէյխ. Կ. Պոլիսն ալ Սուլթանէն զրկողը կոյր մը չէ՞:

Շաթր. Չըլլայ թէ այդ աղջիկն դուռին ետեւէն մտիկ ընէ (կերթայ)

Հաշշաշ. Ճար մը, ճամբայ մը չէյիս, տես ինչպէս վիզս ծռեր եմ դէմդ, եթէ օղիիդ շիշը ըլլար ծռողը անտարբեր պիտի գտնուե՞իր...:

Շէյխ. Ձեռքէս եկածը չպիտի խնայեմ, եթէ վստահ ըլլամ ձեռքէդ ելածին

Հաշշաշ. Այսօր եթէ դրամ չ'ելլէ ձեռքէս ո՞ր մէկ օր պիտի ելլէ. (դրամ կուտայ):

— Է՛հ, ոսկին տասներկու ըլլալէն յետոյ ժամը տասներմէկէն մի վախնար: Ըսելէ կառավարութիւնը աղջիկան կամքին պիտի ձգէ նախընտրութիւնը, հա՞:

Հաշշաշ. Այո՛, բայց աղջիկը, ինծի պէս հազար Հաշշաշ անոր քէօռ աչքին դուրպան կ'ընէ:

— Ըի՛նքս գլուխս մի հաներ, եղբայր, ես անոր կը զարմանամ օր, կրօնաւորէ մը աւելի կոյրին կը հաւատաս...:

Հաշշաշ. Դուք կը քարոզէք թէ ճէննէթին մէջ՝ իւրաքանչիւրիս, քառասուն հիւրիններ պիտի տրուին, ճար մը ըրէ, տանս հիւրը ձեռքէս չ'առնեն, միւս բոլոր հիւրիւները քեզի:

— Դուռն ատիկայ ինծի ձգէ, միայն թէ, ամէն ջանք թափէ որպէսզի Սուլթանը նորէն համոզուի մաքնիսական քունի ենթարկուելու:

Տեսիլ Թ.

Նոյնք շաթր եւ Սուլթան

Շաթր. (Սուլթանին կարգիյէ ներս մտնել). եղբայր այս աղջիկը կը կարծէ թէ չէյիս հրաշք կը գործէ նորէն:

Սուլթան. Աշխարհի հրաշքը սէրն է: Սիրելի մայրիկս ցոյց տուէք նորէն:

Շէյխ. Նշանածդ տեսնել կուզես, մայրիկդ ալ մահանա: (Կը հիբնօսացնէ զայն) Ձեռքերդ յոգնած են, քուն նա: (Կը հիբնօսացնէ զայն) Եւ աչքերդ բաց պահես, քնացար: ունիս: Անկարելի է որ աչքերդ բաց պահես, քնացար:

Քննացար: շատ հանգիստ քուռնի մէջ ես: Սուլթան,
քնացար:

Սուլթան. Այո:

Շաթր. Հիմայ ժամը տասնըմէկ կ'ըլլայ, հանգիստ
քնանալու ժամանակ է: (Կ'երթայ):

Հաշշաշ. Յետոյ կը հասկնաս, դուրսը կեցիր, չ'ըլ-
լայ թէ յանկարծ գան:

Շէյխ. (Թաշկինակով ներա աչքը կապելէ յետոյ ե-
տին կը կենայ.) Սուլթան, ձեռքս ո՞ւր է:

Սուլթան. Ի՞նչ քիչ վրայ է:

Շէյխ. (Աւել մը ցոյց տալով) հապա. աւելը ո՞ւր է:

Սուլթան. Դէմքիդ վրայ է:

Հաշշաշ. Հա՛հ, հա՛հ, հա՛հ, վարձքդ առի՞ր չէյիս պապա:

Շէյխ. (Աւելը ներա ձեռքը տալով). Առ այս գեղե-
ցիկ նուագարանը և նուագէ:

Սուլթան. Օ՛, այս ի՞նչ հիանալի սազ է (նուագելու
ձեւեր կընէ):

Հաշշաշ. (կը պարէ). հո՛յ, հո՛յ, հո՛յ, էֆէրիմ Սուլ-
թան, ձեռքիդ մատաղ, չալէ:

Շէյխ. Ի՞նչ էր այս աղջիկան նշանածին անունը:

Հաշշաշ. Մուրատ, այժմ երկու աչքերէն զրկուած:

Շէյխ. Սուլթան, հիմա պիտի հրամայեմ որ աչքդ
բանաս, բայց ժամը տասնըմէկին ատենները, քու նը-
շանածդ Մուրատը որ հիմայ երկու աչքերէն զրկուած է
հանգիստ կեցիր, անկարող ես արթննալ: Այո, երբ նը-
շանածդ կառավարական պաշտօնեաներու ընկերակցութե-
ամբ քեզ առնելու դայ, այս հիբնոսական վիճակդ
պիտի վերստանաս, նոյն պահուն ես այս սոլապին
մէջ պահուրտած տէղէս ինչ մտաւոր թելաթրուծիւն-
ներ որ օւղղեմ քեզի նոյնութեամբ պիտի խօսիս անոնց.
թութակի պէս: Ի՞նչու կը դողդողաս, քեզի կը հրամա-
յեմ, պիտի հնազանդի՞ս ըսածներուս, հա՞:

Սուլթան. (Ահուդողով). Ա՛յո:

Շէյխ. շատ լաւ: Նոյն իսկ Հաշշաշ էֆէնտին քեզ
ծեծելով վռնտելու ալ ըլլայ, նորէն չպիտի ուղես
բաժնուիլ իրմէ, բացարձակապէս պիտի մերժես Մու-
րատը, այն ամէն անարական խօսքերով զոր այն վայր-
կեանին պիտի թելադրեմ քեզի հետուէն: Պիտի հընա-
զանդի՞ս:

Սուլթան. (Դողդողալով կը խոնարհեցնէ գլուխը) Այո:

Հաշշաշ. Հիմայ այդ «Այո» ըսողը Սուլթանն էր:
Է՛հ, այլես, խուլ ալ ըլլամ հոգս չէ:

Տեսիլ ժ.

Նոյնք եւ շաթր

Շաթր. (Տականուկրայ եղած ներս կը վազէ). Եկան,
արթնցուցէք, շուտ. տուններնիս պաշարուած է:

Հաշշաշ. Աման արթնցուր, շո՛ւտ, շո՛ւտ (դէպի պա-
տուհանը կը վազէ), եկան:

Շէյխ. Զայն արթնցնելէս յետոյ, ես այս սոլապին
մէջ պիտի պահուրտիմ, որպէսզի կառավարեմ աղջիկս
լեզուն, իսկ դուք չ'ըլլայ թէ անոնց ներկայութեան,
շատ իմ կողմս նայիք: Սուլթան, բաց աչքերդ (կը
փչէ ներս երեսին). ելիր:

Սուլթան. (կը կայնի եւ երազամօլի մը քալուած-
քով կը շրջի). վա՛յ ծունկերս:

Հաշշաշ. Եղբայր, ձեռքէն բռնէ տար ներս. երբ
կանչէն, կը բերես:

Շաթր. Եկուր երթանք երեսդ լուա որ քունդ
փախչի (կը տանի դայն):

Շէյխ. (Դուռին զարնուիլը լսելով) հաշշաշ մի վախ-
նար, ի՞նչ այդպէս գեղնեցար կը դողդողաս, ես հոս եմ:
(կը պահուրտի):

Հաշշաշ. (Կրկին, դուռին զարնուիլը լսելով).
Փառտալ:

Տեսիլ ժԱ.

Նոյնք, Բ. Ոստիկանապետ, Սահմանապետ և Մուրաւ

Բ. Ոստիկանապետ. (միւսներուն հետ ներս գալով)
մարհապա. եւ. . . :

Հաշշաշ. մարհապետէն ֆատտալու (Աթոռ կը հրամցնէ)

Բ. Ոստիկանապետ. Հարսը առնելու եկողները չեն
նստիր, ոտքի վրայ կը դառնան;

Սահմանապետ. Հարսը զարդարելու մի հոգնիք,
փեսանիս կոյր է:

Հաշշաշ. միւսներուն առնէ համր... կարծեմ;

Բ. Ոստիկանապետ. (Կապտակէ զայն). համր ալ ըլ-
լայ իր դատը պիտի չահի:

Հաշշաշ. Ուրեմն, դատս կորսնցնելէս յետոյ իրա-
ւունք ունիք պատժելու զիս:

Բ. Ոստիկանապետ. Լո՛ւէ, աքսորի ատեն հայոց ապ-
րանքները կողոպտեցիր հերիք չէ. հիմայ ալ՝ զաւակ-
ները կը յափշտակես. ո՞վ ըսաւ ձեզի թէ անիշխանու-
թիւն կը տիրէ մեր հայրենիքին մէջ: Յանձանքը ձեր
հոս մուտքը արտօնողներունն է:

Հաշշաշ. Էֆէնտի, աղջիկը ինք սիրահարեցաւ ինծի
փախաւ հետս, ես ի՞նչ յանձանք ունիմ:

Մուրաւ. (Յարձակում գործելով) ի՞նչ, ի՞նչ, երե-
սըդ ալ ոտքիդ գոյնէն է ինչ պիտի ըլլայ:

Սահմանապետ. (Ոստիկանապետին հետ կը զսպէն
զայն):

Մուրաւ. Լո՛ւէ, լո՛ւէ, քու ամէն մէկ խօսքդ,
մարդասպանութիւն է: Աղջիկը քեզի սիրահարուած է՞ր.
սիրահարին բերանը թաշկինակ կը խօթեն թէ ո՞չաքար:

Հաշշաշ. Հէլլէ, հէլլէ, Անշուշտ հիմայ ալ բերնին
մէջ թաշկինակ չիկայ եւ, թող գայ հոս պաշտօնապէս
խօստովանի թէ ես զինքը առեանգած եմ, թէ ո՞չ ինք

իր յօժար կամքովը փախած է հետս:

Մուրաւ. Այդպիսի սուտ մը չի կրնար խօսիլ նոյն
իսկ Սուլթանին կօշիկը հագնող մը եթէ գայ:

Սահմանապետ. (Ոստիկանապետին). լաւագոյն կեր-
պը աղջիկը հոս կանչելնիս է:

Բ. Ոստիկանապետ. (Հաշշաշին) հոս կանչե Օրիորդը:
Հաշշաշ. Ծառայ եմ. (Կ'երթայ):

Սահմանապետ. Թերեւս հիմայ նեմերհէմութիւն
կը պահէ աղջիկը:

Մուրաւ. Փառտօն մօնսինէօռ, նշանածս դեռ ա-
մուսնացած չէ այս Արաբին հետ որ նեմերհէմութիւն
պահէ. տակաւին իմ հոգիս ողջ է:

Բ. Ոստիկանապետ. Լո՛ւէ, աղջիկը ազատ է ձեզմէ
ուէ մէկը նախընտրելու:

Մուրաւ. Շատ լաւ. միայն թէ զգուշութիւն ը-
րէք, երբ կուրանալս տեսնէ անձնասպան կ'ըլլայ:
(Կ'արտասուէ):

Տեսիլ ժԲ.

Նոյնք, Հաշշաշ եւ Սուլթան

Հաշշաշ. (Սուլթանին հետ կուգան ներս). հիւանդ
է պառկած տեղէն հանեցի բերի:

Բ. Ոստիկանապետ. Անանկ կերեւի Օրիորդ, այս
կուրացած նշանածդ քեզ տանիլ կուզէ, կ'երթան:

Սուլթան. Եթէ կուրացեր է թող կուրանոց երթայ,
իրեն հիւանդապահ ըլլալու նպատակ չունիմ:

Մուրաւ. Ի՞նչ է կը լսեմ, աստուածները կը հայ-
հոյներ եղբւր թէ ո՞չ երազ է. (խաչ կը հանէ):

Սահմանապետ. Աղջիկս, չ'ըլլայ թէ արաբէն վախ-
նալուդ համար այդպէս կը խօսի:

Սուլթան. Երբ կառավարութեան ներկայացուցիչը
իմ կամքին ձգած է խնդիրը, ոչ մէկէն վախ չունիմ,

գիտ վրէժը լուծելու համար: չըլլայ թէ նախանձիս ե-
կեղեցւոյ մոմերուն, որովհետեւ կը տեսնեմ թէ քիչ մը
շատ կը միաս... Ո՛հ, ո՛հ, հոս ալ փրկիչ մը կայ...:
Իմ տղաս անպաշտպան կոյսի մը փրկիչը ըլլալուն հա-
մար չէ՞ր որ իր երկու աչքերէն զրկեցին:

Տեսիլ Բ.

Նոյնք եւ Վարդերես

Վարդերես. (Ներս կուգայ զարմացած) տէր ողոր-
մեա՛յ, այս ի՞նչ է, նորէն անքո՞ւն լուսացցիք:

Տօքթոր. Երբ մարդու մը բախտը քնանայ, ինք
արթուն կենալու է: Ես՝ իբրեւ հայր, Աստուծոյ չափ սէր
ունիմ գաւկիս հանդէպ, բայց անոր պէս ճշդիցի լոյսը:
Հրամայելու զօրութիւն չունիմ: Որպէսզի վայրկեա-
նապէս լուսաւորեմ գաւկիս կոյր աչքերը: Դիւրին
բան է՞ր այս դեղը գտնել:

Վարդերես. (հրճուանքով). իրա՞ւ, դեղը լրացա՛ւ:
Ա՛խ, եթէ Մուրատին աչքերը բացուին ես ալ ժամուն
դուռը պիտի բանամ եօթը մոմ վառեմ տաճառին մէջ:

Տօքթոր. (Ոտքի կենալով քալել կուզէ բայց գետին
կը գլորի). Ամա՛ն հասիր վարդերես:

Վարդերես (Աթոռին վրայ փոխադրելով զայն. ձեռ-
քերը կը չփէ). երկու անգամ եղաւ ասանկ ուժաթափ
կ'ըլլաս, ինչ պիտի ըլլայ անօթի անջուր, օրերով ան-
քուն: (Դեղին շիշը կը բերէ). վա՛յ, դեղդ հատեր է:
Դրամ ալ չիկայ որ գնենք:

Տօքթոր. Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ, կուզէ թող ստակիմ, պարտ-
քով բերած դրամդ ինծի համար մի ծախսեր Մուրա-
տին սնունդին հոգ տանելու ենք այս օրերս, աչքիլոյս
ըսուածը մարդուս սնունդէն կախում ունի: Բանտէն
ազատուեցայ օր մըն ալ պարտքէն կ'ազատիմ:

Վարդերես. Դեղը գտնելէդ լուր ո՞ւնի, Մուրատը:

Տօքթոր. Բնաւ:

Վարդերես. Երթամ միւսեւէ տամ, ամա՛ն այս ի՞նչ
մեծ աւետիս է (կ'երթայ):

Տօքթոր. (Մուրատին նկարը համբուրելով). Մու-
րատը, այդ ճէյրանի աչքերուդ միայն պատկերը մնաց,
ը՛հ- (կուլայ): վա՛յ, ես չմեռնիմ օր դուն կոյր ըլլաս:
Ծովուն յատակը իջնելով մարգարիտ փնտռողներուն
պէս, ծով նեղութեան մէջ սուգուեցայ եւ վերջապէս գը-
տայ աշխարհի բոլոր մարգարիտներէն թանկագին աչ-
քերուդ լոյսին դեղը: (Պատուհանը կը գոցէ):

Տեսիլ Գ.

Նոյնք Մուրատ եւ Վարդերես

Մուրատ. (Աչքերը կ'ապած կուգայ, վարդերեսին
առաջնորդութեամբ): Պա՛պա:

Տօքթոր. Բախտաւոր ես զսւակս, աշխարհի վրայ
մարդ միայն երկու աչք կ'ընդունի իր ծնողքէն, այս
օր երկու աչք նորէն շնորհած պիտի ըլլամ քեզի:

Մուրատ. Նախկիններու պէս գինով չ'ըլլան...:

Տօքթոր. Այ՛ո, եւ ոչ ալ լալկան: Երեկ չկարդա՞ցի
«ընդ երեկոյս հանգիցէն լալիք, առաւօտու եղիցի ու-
րախութիւն»:

Մուրատ. Ետ կարդացիր, «Տէր բանայ զաչս կու-
րաց եւ կանգնէ ըզզլորեալս Տէր»: Բայդ երանի, կա-
րենայի ըսել «Սպասեցին աչք իմ փրկութեան քո Տէր»:

Տօքթոր. Վա՛յ կիտի, ըսելէ չե՞ս հաւատար, հոգինե-
րուն աչքը բանալ... իմ արհեստիս սահմանէն դուրս
է, բայց, այս դեղով քաջայայտ եմ թէ պիտի աչքերդ
բանամ մինչեւ վաղը, ես Բրիստոս չեմ որ կաւը քսա-
ծիս պէս կարենամ կոյրին աչքը բանալ:

Վարդերես. վարագոյրները ինչո՞ւ գոցեր ես բանա՞մ:

Տօքթոր. Ո՛հ, դիտմամբ գոցեցի, որպէսզի, զօրաւոր

լոյսը չը հանդիպի Մուրատին աչքերուն և բոլոր աշխատութիւննս պարապը հանէ: (Մուրատը պառկեցը ներով, դեղը անոր աչքերուն մէջ մը լեցնէ): Այս դեղը խիստ ցաւ պիտի տայ աչքերուդ, բայց, ցաւ ու նեղութիւն. յաճախ, աղբիւրն են լոյսի...:

Մուրատ. Վա՛յ, մայրիկս, հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ, կրակ, կրակ:

Վարդերես. Հապա՛, չես գիտե՞ր, մութ տեղը կրակ կը վառեն լոյս առաջ բերելու համար:

Մուրատ. վախցար թէ լեցնելդ կարգիլեմ. դեղը աճապարանքով լեցուցիր աչքս, չ'սպասեցիր տեսներինք թէ միւս լեցուցած դեղդ արդիւնք մը ունեցած է, թէ և ճառագայթ մը նշմարեցի բացած առնելդ:

Տօթթոր. վաղը Արեն ալ պիտի կրնաս տեսնել եթէ անխոհեմութիւն չ'ընես, փափուկ տեսողութիւնդ զօրաւոր լոյսի, դէմ բանալու:

Վարդերես. (Պատուհանէն նայելով) Տօթթոր, գնա, հիւանդը բերին:

Տօթթոր. Շատ տկար կզգամ ինքզինքս, բայց կատուութիւն ունինք. (կ'երթայ):

Մուրատ. Վարդերես, եթէ հայրս չ'ըլլար, անկարելի է որ մէկը քու աչքերդ բժշկէր: Եթէ հայր կը ճանչնաս զայն, եղբայր եղած կըլլանք, մի խաբեր զիս, երթալէս յետոյ ի՞նչ եղաւ:

Վարդերես. Երթալէս յետոյ, օր մը, հայրդ ջղայնացած, պոռաց փօլիս միւստիւրիին, թէ «Աւազակ եղբայրդ տանս պատիւը գողցաւ»: Միւստիւրն ալ առոր վրէժը լուծեց, տարաձայնելով թէ, Տօթթորը, հիւանդանոցին թիւրք հիւանդները կը թունաւորէ: Այլևս հարկ կա՞յ ըսելու, թէ չարչարեցին, ծեծեցին, բանտարկեցին եւ տանը բոլոր կահ կարասիները իրբեւ տուգանք գրաւեցին: Թէ և իր նախկին բարեկամ այ-

ճաղդ զինուորական բժշկապետի մը շնորհիւ ազատեցաւ բանտէն, բայց հիմայ գերիէ նիւթական ծանր նեղութեան մը:

Մուրատ. Եւ տակաւին, աչքերս բա՞նալ կուզէք, որպէսզի տանս գոցուած դո՛ւռը տեսնեմ:

Վարդերես. Սէրը բռնակալ է կ'ըսէիր, չէի հաւատար, իրաւ ալ բռնակալի պէս անցած տեղերը սուգ ու աւեր սփռեց:

Մուրատ. Ի՞նչ, «անցած տեղերէն»... սէրը կ'անցնի՞...:

Վարդերես. Ձեռքդ դրամ չանցնի՞ նը սէրն ալ կ'անցնի կեանքդ ալ: տես, Տիկին խաթունը դրամ պարտք ընելով, Սուլթանը հոս բերել խոստացող ջորեպաններուն է վճարեր, հիմայ պարտքը կուզէն, հոս եկէր էր կուլար ըսի թէ Պարոն մուրատին քով ալ չիկայ:

Մուրատ. Աչքերս ասանկ կոյր մնան եթէ սխալ կ'ըսեմ, այս մի քանի զուրուշով, հայրիկիս զօրացուցիչ դեղ պիտի գնէի, բայց (դրամը կուտայ). առ սիրականիս համար թող ծախսուի: Հեռագրատակս ալ բեր:

Վարդերես. (Հեռագրատակը պատուհանէն առնելով կը յանձնէ) հրամմեցէք:

Մուրատ. (Կուլայ ու կը համբուրէ դիտակը). Ա՛խ, տարէք դիտակս ալ ծախեցէք, տուէք դրամը: Ի՞նչ պիտի ընեմ մնայ, Սուլթանին կո՞ղմը պիտի նայի՞մ...: Որոշումս չես կրնար փոխել, գնա ժամանակ մի կորսընցընեմ:

Վարդերես. Եթէ քիչ մըն ալ՝ ըսպասեմ ոսկի ակոսդ ալ պիտի հանես տաս... (Կ'երթայ):

Մուրատ. Սի՛րտ, սի՛րտ, պայթիր, ամօթ է...: Այս ի՞նչ զգայական անդամալուծութիւն է: Դեռ ժամանակ կայ յուզուելու...: Անկարելիոր դժբախտութիւնե՞ր են, հօր մը տառապանքը և հայրենական օճախի մը աւերումը... իր զսուկին պատճառով: Սիրոյ բռնակա-

լուծեան ենթարկուելէդ ի վեր, ընդարձակ սահմանիդ մէջ, ոչ մէկ տարբեր զգացում զլուխ բարձրացնելու իրաւունք չունի: Վա՛յ, այն մարդուն որ իր դիմացը ունի այնպիսի դէմք մը... զոր իր ծնողքին երեսն անգամ իր աչքերէն կը ծածկէ,...

Տեսիլ Դ.

Նոյնք եւ Պարտատէր

Պարտատէր. (գինով վիճակի մէջ ներս կուգայ) Է՛յ, ո՛ւր ես, Վարդերես ես ի՞նչ քարուքացախ ես:

Մուրաւ. (Ոտքի կենալով). ո՛վ էք, ի՞նչ համարձակութեամբ առանց դուռը զարնելու ներս կը մտնէք:

Պարտատէր. Պարտքերնիդ չէք վճարեր, դրամիս համար օրական քառասուն հեղ տուներնիդ գալու կըստիպէք զիս, ամէն գալուս դո՛ւռը պիտի զարնեմ, չէ այս անգամ որոյած եմ պապուղ խաֆային զարնել:

Մուրաւ. (Չայն բռնելու աշխատելով). վա՛յ, կոյր տեսար զիս հա՞, դուն աւելի տկար ես հաւատքով կոյր ըլլալուդ համար: Լսած ես թէ հայրենիքը պաշտպանելու գացող զինուորները տկար կը ձեւանան ե իբրեւ ցաւագար կը խուսափին պատերազմէն, բայց երբ խնդիրը հօր մը պաշտպանութեան վրայ է, կոյր չէ անդամալոյժ ալ ըլլամ չչիւրիկ թէսկէրէ՞ս չեմ ուզեր:

Պարտատէր. Բէ՛ռ աչքդ աղեկ բաց, դրամը քթէդ կը հանեմ:

Մուրաւ. խայտառակ, դուն ինծի դրամ տուա՞ծ ես:

Պարտատէր. Հօրդ պատիւը պաշտպանել գիտես, պարտքը վճարել չե՞ս գետեր վալլահի ճագէտդ վրայէդ կը հանեմ ինծի Ալի կ'ըսեն:

Մուրաւ. Այլիս ալ խերը անիծեմ Մուսթաֆային ալ: (կը վռնտէ):

Պարտատէր. (բորբոքած) Է՛, է՛, տեղդ կեցիր, կէս

մարդ, յետոյ արիւնդ կը թափեմ, կ'ելլեն լման մարդ կը հաշուեն վրաս: Դրամիս հաշիւը տես, չուտ:

Մուրաւ. (կը բռնէ գայն). քա՞նի դրուշ է ընդամէնը: (բռնեցքովը զայն հարուածելով). առ քեզի մէկ... երկուք... քէթէք:

Պարտատէր. վայ պապո՛, վայ պապո՛, հէ՛յ, հիւմմէթի Մուհամմէտ օգնութի՛ւն (դուրս կը փախչի):

Տեսիլ Ծ.

Նոյնք եւ Տօքթոր

Տօքթոր. (Պարտատէրը ներս բերեցով). Տէր ողորմօա, ի՞նչ կը պոռաս կը կանչես, փորձանքի մէջ պիտի ձգես մեզ:

Մուրաւ. տէ հա՛ խայտառակ մարդ, ի՞նչ կը քծնիս, Մուհամմէտըդ չէ՞ թող կնիկն ալ գայ:

Պարտատէր. Ատանկ, հա՞. (տօքթորին գլխարկը կը հափշտակէ):

Տօքթոր. Ծօ՛, ծօ՛, ձգէ գլխարկս, ո՛ւր կըտանիս:

Մուրաւ. (Չայն գետին պառկեցնելով կը սկսի զըլուխը քաշել). գլխարկի դէմ, զլուխդ պիտի քաշեմ:

Պարտատէր. Թօպ՛ա, Թօպ՛ա, զլուխս թող քառասուն դրուշը ձեզի:

Տօքթոր. (Մուրաւին) հանդարտ կեցիր, աչքիդ վիճակը նայէր մէյմը:

Պարտատէր. Ուզես չուզես հիւմայ կառավարութիւն պիտի գաս:

Տօքթոր. Բալէ նայիմ, ո՛ւր է տուած ստացազիրս: (Կ'երթան):

Մուրաւ. Ա՛խ, անուշիկ հայրիկս, քու մեղքէդ ի նչ պէս պիտի ազատիմ: այս էտի տարոքդ քեզ կառավարութիւն տանի՞ն զլխարկդ զլիսէդ փախցնեն, Աստուած կ'ըսէ: «Պատուէ քու հայրդ ու մայրդ որ քու օրերդ երկար ըլլան». ըստ ես ընդ հակառակը երբ հօ.

ըրս պատիւը գետին ձգեցի... պէտք է իմ օրերս կարճ
ըլլան: (օծիքին տակէն թոյնի դեղահատ մը առնելով)
հազարաւորներ բժշկեցի շինած դեղերովս, թոյնին ար-
ժանի եղայ ես: Ո՛հ, չ'ըլլար, անձնասպանները դժողք
կ'երթան: (կը մտածէ). սակայն, դժողքն անգամ իր
բոլոր արհաւիրքներով անկարող է զիս իմ որոշումէս
ետ կեցնել. (թոյնը շրթունքին մօտեցնելով). ներէ
Աստուած, եթէ կարելի է ներել իր ալեւոր ծնողքը
տարապեցնող զաւկին մեղքը: Մնաս ըարող պաշտելի
հայրիկս և դուն թշնամի սիրականս, Սուլթան:

Տեսիլ 2.

Նոյնք եւ Վարդերես

Վարդերես: (ցնծութեամբ կը պոռայ դուրսէն). Պա-
րոն Մուրաւ, միւստէս ի՞նչ է; Պարոն Մուրաւ,
(ներս կուգայ) Օրիորդ Սուլթանը եկաւ:

Մուրաւ. (թոյնը պահելով, վեր կը ցատկէ). Սուլ-
թան...: Ես պատրաստուած էի դժողք երթալու Արքա-
յութիւն՝ ինծի եկաւ...: Վարդերես, ճիշտը խօսէ, սրբ-
տին հետ կատակ չ'ըլլար: Այդ ըսած ջորեպաններդ
բերած են:

Վարդերես. Այո՛, ահա մօրը հետ հոս կունան:
(Ոտնաձայներ կը լսուին):

Տեսիլ 3.

Նոյնք եւ Խաթուն

Խաթուն. (ներս վազելով). հիմա տեսա՞ր որ սուտ
եա, Մուրաւ, հէ՛յ, ես չ'ըսի՞ թէ, անկարելի է որ աղ-
ջիկս ուրանայ իր սիրականը: Հապա ինչո՞ւ եկաւ. (դէ-
պի դուռը նայելով). աղջիկ ինչո՞ւ կը պահուըտիս,
ուշանայ:

Մուրաւ. կուրանալէս յետո՞յ ալ դեռ երեսը կը
պահէ...:

Վարդերես. Ըրած անգթութիւնը յիշելով կ'ամբը-
նայ. հը՛մ (կերթայ):

Մուրաւ. (դէպի դուռը երթալ կուգէ). եկու՛ր սի-
րելիս, ներած եմ քեզի:

Խաթուն. Զէ, խուրպան կեցիր, ես կերթամ կը
կանչեմ. (կերթայ):

Մուրաւ. Ո՛վ անիմանալի օրէնք սրտի. քիչ առաջ
դժողգի արհաւիրքն անգամ չգօրեց ետ կեցնել զիս մահ-
ուան որոշումէս, բայց սիրականիս ոտնաձայնը լսածին
պէս՝ անհետացաւ մահը դիմացէս...: (սենեակը կը
յարդարէ):

Տեսիլ 4.

Նոյնք, Սուլթան, Խաթուն եւ Վարդերես,

Սուլթան. (ներս գալով կը փաթտուի Մուրաւին
ծունկերուն). մուրաւ, մուրաւ, շունդ ըլլամ, ճշմա-
րիտ, ես անմեղ եմ, ներէ:

Մուրաւ. (Ոտքի կը կայնեցնէ զայն և գրկելով կը
համբուրէ):

Սուլթան. Ահա՛, նորէն սկսա՛ր...:

Մուրաւ. կարելի բան, կոյր մը պաղարիւնութե-
ամբ դիմաւորէ իր աչքին լոյսը...:

Սուլթան. (Հալահառաջ): քա իրա՞ւ բոլորովին կո՞ւ-
րացեր ես:

Մուրաւ. Այնչափ կուրացեր եմ որ քեզ ալ խաւար
կը տեսնեմ...: (կուլայ):

Սուլթան. կարելի բան է՞ ծովին վրայ կափարիչ
դրուի...:

Մուրաւ. Գիշերը իբրեւ կափարիչ ծածկեր էր սիր-
աբ. լուսինի պէս եկար լուսաւորեցիր, (ներս գլուխը
տըս. լուսինի սեղմած). լաց կուրծքիս վրայ սիրտս ծով է
կուրծքին սեղմած. լաց կուրծքիս վրայ սիրտս ծով է
արցունքըդ յակինթ, կուրծքս մատանի է գլուխդ էլ-
մաս...:

Վարդերես. (ներս գալով խաթունին հետ) եղբայրս քար չենք, կզգանք թէ կաթսայի պէս եռ կուգայ սիրտդ բայց հայրկերդ չ'ըսա՞ւ թէ չը պիտի յուզուիս:

Մուրատ. կրակը դուք բերիք քովս, եռալուս կը զարմանաք (աչքերը բանալ կուզէ):

Վարդերես. Ամա՛ն, ի՞նչ կընես, աչքերդ մի բանար, Տօքթորը ըսա՞ւ թէ վնաս է:

Մուրատ. սիրտս անանկ կ'եռայ օր աչքիս վրայ կափարիչ կրնա՞յ մնալ, կուզէ թող կուրանամ, պիտի բանամ. (աչքերուն ծածկոցը կը վերցնէ):

Խաթուն. Համբերէ եավրուս, հայրդ երբ որ հըրամայէ այն ատեն քաց:

Մուրատ. (խելայեղօրէն) Ո՛ւյ, փառք քեզ Աստուած, լո՛յս, լո՛յս, ա՛հ, կը տեսնեմ... Սուլթա՛ն (գրկելով կը համբուրէ). Սուլթա՛ն նորէն տեսայ քեզ:

Սուլթան. (Ծնրադրելով գետինը կը համբուրէ). փառք քեզ Տէր:

Խաթուն. (մուրատը համբուրելով) աչքդ լոյս եավրո՛ւս (կը խաչակնքէ) փառք Աստուծոյ:

Վարդերես. (մուրատը գրկելով) նշանածիդ ոտքը օղուրլի է եղեր, տեսա՞ր մի:

Մուրատ. (Սուլթանին բազուկին վերակապը տեսնելով) վա՛յ. թեղ ինչո՞ւ կապեր ես աղջիկ, կոտորած է. եա ինչպէ՞ս փախար եկար:

Սուլթան. ձամբան ջորիէն ինկայ տեղէն ելաւ, սէրը առանց թելի ալ կը թռչի:

Տեսիլ թ.

Նոյնք եւ Տօքթոր

Վարդերես. (Դրնէն դուրս նայելով) Ահա, տօքթորը եկաւ, Թ', հարսըցուին գալն է իմացէր, տեսեք ինչպէս երիտասարդի պէս կը քալէ:

Տօքթոր. (Ծնչասպառ ներս գալով) Ո՛ւր է (սուլթանին ձեռքը թօթուելով). վա՛յ գետնամուտ, ե՛րբ եկար, կեցցես կտրիճ աղջիկս:

Սուլթան. (Անոր ձեռքը կը համբուրէ):

Տօքթոր. Այս վերջին փախստականները տանող խաթըրճի՞ն բերաւ:

Խաթուն. Հապա, ո՞վ ումէտ կ'ըներ քի պիտի կաննայ փախցնել բերել:

Վարդերես. տօքթոր միւթտէս ի՞նչ, մուրատին աչքը բացուեցաւ, սուլթանը տեսածին պէս:

Տօքթոր. Ամա՛ն իրա՞ւ կը տեսնէք մուրա՛տ, (սուլթանը ցոյց տալով). այս ո՞վ է:

Մուրատ. տեսանելի հրեշտակ մը, մէկ թեւ կոտրած:

Տօքթոր. փառք տէրոջ, միայն թէ ձագոս, մինչեւ վաղը այս ատենս պէտք չէ բանայիր ա՛խ, ի՞նչ ան. համբեր տղայ ես, չես գիտեր թէ որքան վնաս պիտի ըլլայ աչքիդ: (սուլթանին) ի՞նչ կ'ըսէ. աղջիկ, իրա՞ւ թեղ կոտրած է: (թեւը կը քննէ):

Խաթուն ձամբան ինկած ատեն, թեւը ցաւցեր է հոգ չէ կեսրտայրը տօքթոր է:

Տօքթոր. Ուռեր է քիչ մը, վարդերես, ամա՛ն նով մը ջուր բեր լուանք թեւը նայինք, քրտինքը վերայէն երթալէն յետոյ նորէն մորթը կը փայլի՞:

Վարդերես. (հրամանը կատարելու կ'երթայ):

Տօքթոր: Է՛, պատմէ, ինտո՞ր յաջողեցար փախչիլ: Հաշշաշը ո՛ւր էր:

Սուլթան. Հարսնիքի վերաբերեալ գնումներ ընելու համար քաղաք դացած էր:

Խաթուն. Օ՛, հապա փախցնող բերող խաթըրճին, քեզմէ ինչ պախչիչներ կ'ակնկալէ:

Մուրատ. հալալ, է իրեն, ջորեպան ըլլալէն 'ի վեր ոչ Պաղտատէն ոչ Շամէն դեռ այս բերած էակին նման

թանկագին ԳՈՆԶ փոխադրած չէ:

Վարդերես (Ջուրը կը ներկայացնէ տօքթորին):

Տօքթոր. (կը լուայ սուլթանին բազուկը). սո՛ւս, եթէ լաս, աւելի ուժով կը լուամ:

Սուլթան. վա՛յ, մայրիկս, ո՛ւս, ո՛ւս թեւ:

Մուրատ. (սիրտը չի դիմանալով նշանածին չարչարանքին, բռունցքը կը բարձրացնէ հօրը գլխուն զարնելու ձեւով, իբրեւ կատակ):

Տօքթոր. (տղուն բռունցքը նշմարելով). ծօ, վա՛յ պօշ խաֆա: (Ջուրը կուտայ մուրատին), տար թափէ կը բաւէ. է՛ր, սուլթան, ցաւեցա՛ւ:

Մուրատ. (Գաղտնի կերպով լուացուք ջուրը կը խմէ):

Վարդերես. (մուրատին ըրածը տեսնելով) Ծօ, ծօ, ծօ, խմեց լմնցուց, վա՛յ զարմանալի տղայ, ջրօրհնենք է՛ս այսօր...:

Տօքթոր. Ջուրը թափե՛ց, է, զաւակս. վարդերեսը թող տանէր, քու աչքիդ վիճակը տես (կը կապէ աչքերը). առանց հրամանիս եթէ բանաս ծեծ կայ:

Մուրատ. սուլթան մինչև աչքիս կապը քակելու եկուր քէնոտինք:

Սուլթան. արդէն, քէնոտած եմ, լուր ունեցիր, եա՛, հաշաշենց տունը եկած օրդ, բարկութեանդ ատեն մեր կատղած շանը նմանցուցած ես զիս, կ'ըսէն:

Մուրատ. կրա՛ն...: Ինչու դուն հոն չե՛իր:

Սուլթան. հոն էի ու հոն չէի, կաթնաղբիւրի փերիին պէս:

Տօքթոր. այդ ի՞նչ հանելուկ է:

Սուլթան. երկար վէպ է, միայն շիտակը ըսէ մուրատ, իմ այդ օրուայ արարքս, մտքիդ հետ ինչպէ՞ս հաշտեցուցիր:

Մուրատ. այնպէս ենթադրեցի թէ դուք այն գեղեցիկ վարդն էիք զոր արմատին ներքեւ օձ մը կը ծած-

կէ եղէր որ յանկարծ թունաւոր լեզուն ցոյց տուաւ այդ օրը...:

Սուլթան. Թձ ըսի՞ք, դուք օձահմայ Շէյխ տեսած ունի՞ք:

Մուրատ. մի քանի տարի առաջ տեսայ շէյխ մը, խոշոր օձ մը ձեռքը բռնած կը պտըտէր եթէ ուզեր օձը կը թմրեր եթէ ուզեր զլուխը կը ցցեր:

Սուլթան. վա՛յ ինձ, զիս թմրեցնողն ալ... նման շէյխ մըն էր, որ այնքան լեզուս երկնցուց որ քեզի դէմ մեղանջեցի. անգիտակից վեճակի մէջ:

Խաթուն. կախարդած են եղեր չաղաս:

Տօքթոր. սարսափելի բան, ի՞նչ միջոցով:

Մուրատ. քիչ կախարդիչ էիր անգամ մըն ալ շէյխե՛րը կ'սխարդեցի՞ն:

Սուլթան. ա՛խ. ես փափաքեցայ որ քնացնէ:

Խաթուն. Անուշիկս, զիս տեսնելու յոյսով ուզած է որ քնացնեն զինքը:

Մուրատ. Աման ճանմ, հիբնոսացող մը այդքան ալ խելքէն, կրօնքէն կ'ելլէ՞. վարդերես, գնա շէյխ փէրվանան. հոս կանչէ, Պուլի ըրած չ'ըլլան:

Վարդերես. Աստուած տայ տունը ըլլայ. (կ'երթայ)

Տօքթոր. հիբնոսացուցած են ճանմ. խնդիրը պարզ է: մաքնիսական քունի ենթարկուող մը երբ կարելի է հրաժարեցնել, օղիէն, սիկարէն, գինիէն... ի՞նչու չը հրաժարեցուի նաև սիրականէն. զարմանալու ոչինչ կայ հոս:

Մուրատ. Ուրեմն շէյխը եկածին պէս, պիտի ըսեմ որ քնացնէ քեզ:

Սուլթան. մըեա՛, ինչո՞ւ:

Մուրատ. Որպէսզի թելադրէ քեզի օր բնաւ չի նշմարես կուրուծիւնս, մանաւանդ աղքատութիւնս, այլ տեսնես վիճակս ինչպէս որ ձէր երբեմնս:

Սուլթան. Աչքերուդ լոյսը կորսնցուցած ալ ըլլաս՝
ոտքէդ մինչեւ գլուխդ լոյս ես ինծի համար. ըսէլէ, աս-
կէ առաջ հարստութեանդ համար է՞ր որ կը սիրեսի քեզ:

Մուրաւ. Աղքատ ըլլալիս սիրել, աստուած ըլլալ և
դժողքը աւելի կը նմանի...: Սուլթանին սէրայ պէտք է:

Սուլթան. մայրիկ, ոսկեղէն զարդերս ծախենք տօք-
թորին պարտքը վճարենք:

Խաթուն. հա, հո՛ւ, մենք պարտքի տակ ինկած չե՛նք,
աշխրքին փարան տուի քեզ բերողին:

Մուրաւ. Հայրի՛կ:

Տօքթոր. Հրամմէ, տղա՛ս:

Մուրաւ. (կը խօհնայ):

Տօքթոր. Ի՞նչ ունիս զաւակս, ինչո՞ւ լռեցիր:

Մուրաւ. հայրիկ, իմ լեզուս պապանծի, պապանծի:

Տօքթոր. Տէր ողորմեայ:

Մուրաւ. Եկուր ինծի մտիկ րէ՛ սա մեր տունը
ծախենք:

Խաթուն. վա՛յ կիտի վայ:

Տօքթոր. «դժուարինս խնդրեցեր, Որդեակ...»:

Մուրաւ. Ի՞նչ օգուտ, նեղ սրտով, լայն տունի
մէջ բնակել:

Տօքթոր. նեղ սիրտ մը կրնայ լայն գաղտնիք մը
ունենալ: Հայրս ինծի կտակած է թէ այս տունը եթէ
փլի, հաւնոցին մէջ բնակէ, զայն մի ծախեր,

Խաթուն. է, ատոր հանելուկն ինչ է:

Տօքթոր. Հանուելիքը մեծ բան է... բայց ուր
թաղուած ըլլալը չենք գիտեր:

Մուրաւ. Մեծ հա՞յրս թաղած է, մասնաւոր յիշա-
տակարան մը կա՞յ այդ մասին:

Տօքթոր. Թաղուածը հազար տարուայ հնութիւն է:
Երկատակարանը կորսնցուցինք: Որ կ'ըսէր թէ, հին
ատեն եկեղեցի է եղեր այս տեղ, և հոս թաղուածը

եկեղեցւոյ դանձն է: Մեր պարտէզին սպիտակ քարայ-
րին մէջ ըլլալու է:

Սուլթան. Թաղուած գա՛նձ:

Խաթուն. Ե՛, տեսար ինչ հարուստ ճեհէզ պիտի
առնես:

Մուրաւ. Ծշմարիտ, աչքս ասանկ չըլլար, ահա, հի-
մայ քարայրը փորելու կը վազէի:

Խաթուն. Հա, հո՛ւ. գանձը փորելով կը հանուի:
Զայն թաղողները շէյխերուն միջոցաւ կը կախարդեն.
գանձը թաղուած հողը, որպէսզի ոչ ոք չի կրնայ փո-
րել հանել:

Տօքթոր. Իսկ եթէ այդ գետինը կախարդողէն ա-
ւելի զօրաւոր կախարդ մը գայ և սեհիրը պատթալ ը-
նէ, գանձը ինքն իրէն հողին երեսը կելլէ:

Խաթուն. Որովհետեւ գանձը պահպանող ոգիները
կը փախչին:

Մուրաւ. Ալ դայեակի մը ի՞նչ ըսեմ, երբ հօրս պէս
գիտուն տօքթոր մը աներեւոյթ ոգիներու հաւատք
կ'ընծայէ:

Տօքթոր. Ձե՛ս գիտեր օր տօքթորներուն ամբողջ
գործը անտեսանելի միջոցներու հետ է:

Սուլթան. Զիս քնացնող շէյխը, գետնին տակ ինչ
թաղուած ըլլալն ալ կրնար գուշակել:

Մուրաւ. շէյխ փերվանային չի հասնիր, հիմայ կու-
գայ կը տեսնես:

Խաթուն. Բա, Տօքթոր, ինտո՞ր մինչեւ հիմայ
մուրաւին չէիր յայտներ այդ գաղտնիքը:

Տօքթոր. Այդ պարագային, կամովին, բախտախնդ-
րութեան մղած պիտի ըլլայի զաւակս: Այդ գանձը իր
տէրերուն խէյր ըրած չէ, մեզի խէյր պիտի ըլլայ: Ո-
գիներու պահպանութիւնը վայելող գանձ մը հետապըս-
դելը կեանքի հետ խաղալ է:

Տեսիլ ժ.

Նոյնք, Վարդերես եւ Շէյխ փէրվանայ

Վարդերես. (չէյխը ներս կ'առաջնորդէ). հրաման-
ցէք չէյխ պապա:

Շէյխ. (ներս գալով կը բարեւէ) սէլամն ալէյքում:
էյ, տեսա՞ր Տիկին խաթուն, անցեալ օր բախտդ նա-
յել տուած ատենդ չ'ըսի՞ թէ կորուստդ պիտի գտնես:
Վարդերեսին ըսածին նայելով մուրատին աչքերն ալ
բացուեւր են; տեսա՞ք Աստուծոյ ողորմութիւնը;

Մուրատ. Հապս չէյխերուն անիրաւութիւնը...

Շէյխ. Հա, իրաւունք ունիս, վարդերեսը պատմեց,
չօճուիւր կախարդած են:

Մուրատ. Բայց, չէյխ պապա, հիշնոսացած մէկը
այդքան ալ կամազուրկ կը դառնա՞յ.

Շէյխ. Թէօպէ', Թէօպէ', նոյն իսկ, ենթակային եթէ
ըսուի թէ չուն է կը հաջէ.

Տօթթոր. ինչ որ է, հիմայ խիստ շահեկան նիւթի
մը մասին պիտի խորհրդակցինք հետդ.

Մուրատ. մենք մեր գաղտնիքը չէյխին յայտնելէ
առաջ, կատարեալ համոզուած ըլլալու ենք թէ ինք լաւ
գուշակող մըն է, յետոյ, ուրկէ՞ սորուած է.

Շէյխ. ինծի գուշակելու իշխանութիւն տուող չէյ-
խին, հրամանն էր թէ, քարայրի մը խորը բորբոսակ
գիծ մը քաշելով մէջ տեղը պիտի նստէի և որոշեալ ա-
ղօթք մը պիտի կարդայի եօթը ժամ, այդ պահուն, չոր
ոգիները ամէն միջոց 'ի գործ պիտի դնէին զիս վախ-
ցընելով, գծէն դուրս փախցնելու, բայց եթէ ես քա-
ջութեամբ շարունակէի աղօթքս մինչեւ որոշեալ ժամը
գուշակ մը պիտի դառնայի. աղօթած ատենս անգամ-
մը աչքիս անանկ երեւցաւ թէ ահագին լեռը վրաս կը
կործանէր... բայց՝ փափաքս լեռնէն մեծ ըլլալով համ-

բերեցի, թէ և ոտքերս կապած էի:

Տօթթոր. Հ'ր, ոտքերդ կապած ես եղեր, ես գի-
տեմ օր չես փախէր:

Սուլթան. Հա՛հ, հա՛հ, հա՛հ, յետո՞յ:

Շէյխ. յետոյ, այն օրէն սկսեալ շար ոգի մը իմ հը-
րամանիս գերի եղաւ, ուզած պահուս, կը ներկայանայ
դիմացս և հարցումներուս կը պատասխանէ:

Մուրատ. Ուրեմն, կանչէ հարցուր, նայինք թէ
մեր պարտէզի սպիտակ քարայրին մէջ ԹԱՂՈՒԱՄ ԳԱՆՁ
կա՞յ: Թէ և աստիկայ հաստատող, յիշատակարանը կոր-
սուած է:

Շէյխ. Օ՛, ի՞նչ կըսէք, չուտ այդ քարայրէն ափ մը
հող բերէք ինծի:

Վարդերես. չատ աղէկ. (դուրս կը վազէ):

Շէյխ. իսպիտակ սաւան մը փռեցէք գետինը:

Սուլթան. (կը փռէ սաւանը):

Շէյխ. (կ'որ գիծ մը կը քաշէ փռուածին վրայ).
կ'որ գիծը քաշեցինք: (չըջանակին մէջ կը նստի). հի-
մայ մէկդ եկէք ոտքերս լաւ մը կապեցէք:

Խաթուն. Ու, անա՛յ, (կապ մը կուտայ մուրատին).
կապէ, մինչեւ օր չ'ուշակէ, չարձակենք:

Մուրատ. (կը կապէ չէյխին ոտքերը). դուք Տէր-
տէր չատ էք կապեր:

Շէյխ. հիմայ կատարեալ լռութիւն պահեցէք, երբ
հողը բերէ, լեցուցէք աջ ձեռքիս մէջ, ոգին ինչ որ ին-
ծի խօսի, կ'ըսեմ, գրեցէք:

Վարդերես. (հողը կը բերէ). ճիշտ քարայրին մէջ
տեղէն բերի:

Տօթթոր. (լռութիւն կը պատուիրէ. իսկ հողը կը
լեցնէ չէյխին ձեռքին մէջ):

Շէյխ. (կախարդական ձեւերով կ'արտասանէ հե-
տեւայ աղօթքը):

տակին. սոյն տեղը նստած է մուրատը, ճակատը կրթ-
թընցուցած կանաչ տերեւներուն: Տօթթորը եւ վարդե-
րեսը գործաւորի տարազ հագած ըլլալով իրենց հա-
գուստները զետեղած են պատերուն վրայ: Պատին
տակ կուժ մը ջուր կը տեսնուի թասով ծածկուած):

Տօթթոր. ճրագը պիտի մարի, եթէ հովը ասանկ շա-
րունակուի...:

Մուրատ. վառեցաւ մինչեւ արեւուն հասնիր... հոգ
չէ թէ մարի...:

Վարդերես. Պարոն Մուրատ: Սպիտակ հողէն յետոյ
սկսաւ աւ հող կ'ելլէ...:

Մուրատ. վախճամ թէ սխալ տեղ կը փորէք, դան-
ծը ծածկողները գոյնզգոյն հող չը լեզուցին վրան, եա':

Խաթուն. մարդոց սատանկութիւնը, կարելի է, մին-
մինչեւ գետին տակ է թափանցէր. դիտմամբ գոյնզ-
գոյն հողով ծածկէր են որ փնտռողները դադրին փորելէ:

Տօթթոր. եթէ հողերը գոյնզգոյն են, իրար չեն
բռներ. շուտ կը փլչին:

Վարդերես. Անտիաբան հողեղէններուն պէս...:

Խաթուն. Եաման, օղուլ, պատը խախտու է նը,
վազ անցիր, փործանք մը չի հանես:

Մուրատ. չէյիւր բսաւ մէկ մեղրէն աւելի մի փո-
րէք: դեռ շատ մնաց:

Վարդերես. Ասոր բաժն աղօթքը միշտ կը կրկնեմ
ինչո՞ւ պիտի վախնամ: «Համբարծէք իշխանք զգրուես
ձեր 'ի վեր. համբարծցին դրունք յաւիտենից եւ մտցէ
թագաւոր փառաց...»:

Մուրատ. (Բախելու ատեն կուժին դպրելով թասը
կը գլտորէ քարերուն վրայ):

Վարդերես. (Լեղապատառ դուրս կը իսխչի փոսէն
վա՛յ մայրիկս. (կը նստի բարի չը վրայ. բոլոր մարմ
նովը դող ելած):

Տօթթոր, ի՞նչ է ծօ՞, վրա՞դ պիտի փլէ՛ր:
Վարդերես. կացինին ծայրը խաղանին դպաւ, ի՞նչ,
թա՛նկ... ձայն մը ելաւ:

Տօթթոր. իրա՞ւ կ'ըսէս (դէպի փոսը վազելով կը քննէ)
Մուրատ. (փոսին կողմը դիմելով). խաղանը տեղէն
վերցնելը ինձի:

Տօթթոր. (փոսէն դուրս ելլելով). վա՛յ պօշ խա-
ֆա, դար, ինկած թասին ծայրը լսեցիր:

Մուրատ. ելիր փորէ վարդերես, այս անգամ ալ
ոսկրին ձայնը պիտի լսես:

Վարդերես. Անպատճառ, ատիկայ, չար ոգիներուն
ձայնն էր լսեցի:

Խաթուն. (խոչակնքելով). է, օղուլ, մէկ ձեռքով
փորէ. մէկ ձեռքով խաչ հանէ:

Մուրատ. վայ մոխէննէթ քեզի (երթալով կը փորէ)
Փրկութիւննիս ասկէ կախում ունի:

Խաթուն. (Տօթթորէն յետոյ սուրճը վարդերեսին
տալով (առ սուրճ մը խմէ օր վախդ փախի: (ժամուն
զանդակին ձայնը կը լսուի). Օրհնեալ է Աստուած:

Մուրատ. Թերեւս, քիչ առաջ լսած ձայնդ, եկեղեց-
ւոյ զանգակին ծայնն էր:

Տօթթոր. Աստուանց բարի լուսուն դէմ, չար ոգի-
ները կը հեռանան: չե՞ս լսեր ժամուն մէջ կը կարդան.
«'ի ծագել նշուիրց ողորմութեան քո... հալածին
դեք... Փախնու խաւարն... գնաց զիշերն... տա-
րագրի տաղնապն... ՉԲԱՆԱՆ, ՉԱՆԻՔՆ...» եւ տակա-
ւին դեւերէն կը վախնա՞ս:

Վարդերես. Աղօթքի զօրութեամբ ոչ մէկ բանէ
չեմ վախնար: (կերգէ) «Առաւօտ լուսոյ արեգակն ար-
դար. առ իս լոյս ծագեա...»:

Տօթթոր. Ապրիս տեա՞ր, մի. (կերգէ) «գանձգ ո-
ղորմութեան ԳԱՆՁԻԴ ԾԱԾԿԵԼՈՅ գտող զիս արա...»:

նաթուղ. աստիկայ ճիշտ մեղի համար է գրեր. Շը-
նորհային. (Ձեռագրարձ). «Գանձ ողորմութեան, ԳԱՆ-
ՁԻԴ ԾԱԾԿԵԼՈՑ գտող զիս արա»;

Վարդերես. (սուրճին գաւաթը խաթունին տալով).
ամէնքս ալ գաւաթնիս դարցուցինք օր բախտերնիս
գուլակես. բայց, ինձմէ պիտի սկսիս:

Նաթուղ. Սո՛ւս, ինչո՞ւ մատնեցիր սուրճի նայիլս.
բայց իշտէ պիտի նայիմ, մինչև հիմայ երկինք նայելու.
բարի պաշտութեանս համար Աստուած ինչ տուաւ նրա.
մարդիկ թող առնէն ձեռքէս՝ ֆինճան նայելու սընա-
պաշտութեանս համար. (վարդերեսին) զլխուդ վրայ
մեծ խամէթ մը կայ, այնքան պիտի ուրախանաս օր,
անունդ Զուարդերես ի պիտի փոխես:

Տօթթոր. (իր ֆինճանը տալով). ա՛ռ, խնամիս,
մարդարէ ես եղեր լուր չունիմ:

Նաթուղ. (տօթթորին) ինտոր որ դուն կոյրերուն
աչքն ես բացեր. Աստուած ալ քու կոյր ճակատագիրդ
լոյսի պիտի փոխէ: Նախանձելի փառք կըսպասէ քեզի:

Մուրատ. (իր ֆինճանը տալով) նայէ, վախճամ իմ
բախտս ալ ինձի պէս կոյր է...:

Նաթուղ. (խելայեղ ուրախութեամբ). Ո՛ւյ, անու-
նըդ սիրեմ, նայիր, ձեռքդ ոսկի բանալի մը կայ... ա-
մէն բախտի դուռ պիտի բացուի առջևդ: Գլխուդ վը-
րայ արծիւ մըն է կեցեր:

Մուրատ. Աղէկ նայիր չ'ըլլայ թէ պայխուչ է...:

Նաթուղ. (սուրճի սպասները հաւաքելով). երթամ,
Սուլթանը արթնցածին պէս տեսնէ օր հոն չեմ կր վա-
ղէ. «Ես ալ պիտի գամ փորեմ» ըսաւ, չ'թողուցի (կերթայ)

Մուրատ. (դէպի փոսին կողմը կ'երթայ):

Վարդերես. (հողը դուրս նետած ատեն, մուրատին
զլխուն վրայ կը լեցնէ):

Մուրատ. վա՛յ սէրսէմ:

Վարդերես ի՞նչ եղաւ, Պարոն Մուրատ:

Մուրատ. Աղուին քոքը եղաւ, հողը գլխուս վրայ
լեցուցիր:

Վարդերես (վազելով կը թոթուէ անոր վրայի հո-
ղերը) վա՛յ, պէնրմ պաշմայ կէլէ:

Մուրատ. Աստուէն կանուխ հողը գլխունս եկաւ
նայինք...:

Վարդերես. Ասիկայ կը նշանակէ թէ, գանձը գրտ-
նելով այնքան հարուստ պիտի ըլլաս որ, ամուսնութե-
անդ օրը, երբ Օրիորդ Սուլթանին հետ թեւ թեւի մի-
ադուցած, եկեղեցիէն տուն վերադառնաք, ասանկ նորէն
թին ձեռքս ձեր տանիքէն վար, այսպէս հողը գլխուդ
նետածիս պէս, ոսկի և մարգարիտ պիտի ցանէմ նորա-
պրտակ ամուսնեկող գլխուն...: (կը փորէ):

Մուրատ. Այդ կարգի երեւակայութիւններով այն-
քան բորբոքած է ուղեղս երեկունէ 'ի վեր օր, գի-
շերը մինչև յոյս պարտէզին մէջ պտըտեցայ անքուն:

Վարդերես. մուրա՛տ, արձանագրութիւն մը գրտ-
նուցաւ: (քար մը կը ներկայացնէ):

Մուրատ. (քարը շոշափելով) հայերէն գրեր կա՞ն վրան:

Վարդերես. բանալիի նկար մը քանդակուած է վրան:

Մուրատ. Տէ՛ հա՛, բանալին գտանք, ըսելէ, միայն
դուռը բանալը մնաց: (Աչքին վրայի կապը կը վերցը-
նէ, հետաքրքրութենէն):

Վարդերես. Ծօ մի բանար, երէկ չէ՛ր օր քակեցիր,
Տօթթորը բարկացաւ:

Մուրատ. (Ծուռկին զարնելով. յուսահատ կ'իյնայ
քարի մը վրայ). վա՛յ կիտի վա՛յ. նորէն վարագոյր է
իջեր աչքերուս վրայ:

Տեսիլ Բ.

Նոյնք եւ Տօթթոր

Տօթթոր. (Երես գալով) հոգեւոր վարդերես, քիչ-

մըն ալ ես աշխատիմ;

Վարդերես. շաբաթուայ մը աշխատութիւնդ պարապը ելած է լուր չունիս:

Տօքթոր. ի՞նչ կ'ըսէ (մուրատին) նորէն բացի՞ր, խաղդ աչքիդ հետ է, նշանածիդ հետ գնա խաղցիր: Նորէն տուժան է իջէր:

Մուրատ. Այո, հրաժանութեան՝ մը պէս, փայլեցաւ ու չիջաւ:

Վարդերես, Սա անիծեալ քարին վրայ բանալիի պատկեր մը կայ, տեսնելու համար բացաւ: Է, ասոր աչքը ալ ասա՞նկ պիտի մնա՞յ:

Տօքթոր. Պիտի ըսպասենք օր աչքին վրայ իջած փէրտէն լաւ մը թանձրանայ օր մէկ անգամէն գործողութիւն ընեմ, բացուի, յմնայ, (տղուն աչքը կը կապէ) իսկ այս քարին վրայի պատկերը ո՞վ ըսաւ թէ բանալի է, ծառի մը արմատին հետքն է պարզապէս:

Մուրատ. Որոշ խորհրդանշան մըն է. քիչ յետոյ չէյիսր պիտի գայ, կը բացատրէ:

Տօքթոր. վա՛յ այս քարերուն էն խոշորը չէյիսիդ գլխուն գայ: բան մը չի գիտեր:

Վարդերես. Գիտուն մը ըլլալուդ համար, պարտաւոր եմ ըսածներուդ հաւատալ. բայց չէյիսին մասին կազմած գաղաքարդ սխալ է. անծամբ ականատես եղած եմ, իր հրաշագործութիւններուն: Բոպիկ ոտքերով ԿՐԱԿ ին վրայ կը կոխէ...: Զեռքերովը ԿՐԱԿԸ ԿԸ ԲԻՆԷ...:

Տօքթոր. Այդ չէ. րօտի թէ, գիտուն մը ըլլալու՝ պարտաւոր ես ըսածիս հաւատալ, սխալ է, ուէ դրդման աստութիւն... իբրեւ ճշմարտութիւն ընդունելու չէ գիտուն մը ատապէկ կը դաւանի ըսելով, պէտք է նկատի առնել թէ, գիտունը նախքան այդ կարծիքը յայտնելը, ի՞նչ հոգեկան աւեր կրած է... իր էյութեան մէջ:

Ես ձեզի օրինակ, ինչ անլուր չարչարանքներէ յետոյ է որ այս շալվարը հագայ մտայ հոս. գետնին տակ կը փորեմ...: Գանձը իրականութիւն մըն է՞, ես անոր կը հաւատամ ըսելով:

Մուրատ. Խորհելու ատեն չէ, փորելու ատեն է: Վարդերես չփորե՞ս:

Վարդերես. Զէ պապամ, «սաղ գլուխս Աւետարանին տակ չեմ գներ»:

Տօքթոր. ի՞նչ ըսել կուզես:

Վարդերես. Քարայրին հողը իրարու միացած չէ, այլ, խաւ խաւ իրարու վրայ բարդուած են. քիչ առաջ խաւ մը հող փլաւ վրաս, ծայն չը հանեցի, հիմայ փորելու կը վախնամ յանկարծ կը փլի գլխուս:

Տօքթոր. Եթէ կռթնցուցած սոյններն չի բաւեր, գնա ուրիշ տախտակ մըն ալ բեր դիր որ չը փլի: Պատին խերը անիծեր է երկրաշարժը:

Վարդերես. Գիշերը չեմ քնացեր, երթամ տուն քընանամ, յետոյ: (կ'երթայ):

Տօքթոր. Քալէ գաւակս դուն ալ չես քնացեր գիշերը:

Մուրատ. Քնանամ, բայց հիմայ չէյիսր պիտի գայ, ստիպուած պիտի ելլեմ:

Տօքթոր. Ես ալ չուկան պիտի երթամ. դեղ մը կայ պիտի գնեմ օր, երբ գետինը լեցնենք դիւրին փորուի, իսկ երբ չէյիսր գայ, առանց թողելու որ փոսին մօտենայ հարցաւր իրեն թէ բանալիի նկար կողք քատենայ հարցաւր իրեն թէ բանալիի նկար կողք քատենայ փոսին որմէ՞կ կողմէն զտնուած է, եթէ գիտցաւ, ըսելէ թէ գանձին ուր տեղ ըլլալն ալ գիտէ: (Անոր ձեռքէն բռնելով) Քալէ երթանք:

Մուրատ. Հայրիկ, աջ աչքս կը խաղայ... ի՞նչ կը նշանակէ:

Տօքթոր. Աչքդ, կուրանալէ յետո՞յ ալ կը խաղայ:

Մուրատ. «Աչքը սրտին հայելին է»: սիրտս սիրա-

կանը կորսնցնելէն յետոյ իր խաղերէն ետ կեցա՛ւ օր։. աչքս իր լոյսը կորսնցնելէն յետոյ խաղալէն ետ կե- նայ. . . . (միասին կ'երթան)։

Տեսիլ Գ.

Սուլթան առանձին

Սուլթան. (Փռնը մը ծաղիկ բռնած կուգայ). շատ քաղաքներ պատեցայ, այս պարտէզի ծաղկին հոտը ու- րիշ է։ (կը հոտոտէ զանոնք) մըեա՛, մէկ գիշերուան մէջ այս որքա՛ն տեղ են փորեր։ (քտրայրին) նախապէս եկեղեցի մըն էիր ով սուրբ աւերակ, աղէկ կը հասկը- նաս աւերակ սրտիս հալէն. . . Մոցիդ գանձովը հարրս- տացուր այն ընտանիքը որ իմ պատճառովս թշուա- ռացաւ. Ո՞վ աւելի արժանի է պահած հարստութեանդ եթէ ոչ իմ նշանածս որուն սիրտը. . . քու գանձէդ ա- ւելի հարուստ է։ Եթէ այդ նուէրիդ արժանացնես մեզ կուխտեմ, նորոգել քեզ հին փառքովդ, օծել տալ խո- րանքդ և անուանել քեզ. ՄՈՒՐԱՏԱՍՏԱՍՏԱՍ ՍՈՒԼՔԱՆ սուրբ կարապետ։ (կացինը առնելով կը փորէ) եա Աս- տուած, յանկարծ գանձը երևան ելլայ, վազեմ միւժ- տէ տանիմ. (Փոսին վերի մասը կը փլի վրան). վա՛յ մայ րիկս. (պատը կրկին Փուլ գալով կը ծածկուի նէ հոյե- րուն ու քարերուն տակ)։

Տեսիլ Դ.

Մուրատ եւ Շէյխ փէրվանայ

Շէյխ. (մէկ ձեռքը խնկաման միւս ձեռքով ալ մու- րատին թեւէն բռնած կառաջնորդէ զայն քարայրէն ներս տարածուած ճիւղին քով). այս ճիւղէն անդին անցնիլ արտօնուած չեմ ըսել է, հը՛մ։

Մուրատ. թիւրիմացութիւն թող չ'ըլլայ. փոսին մօտենալդ արգիլեցի, փորձելու համար թէ. արձանագը- րութեան ուրկէ գտնուիլը պիտի կրնա՞ս գուշակել։

Շէյխ. (խնկամանը քարին վրայ դնելով խուկ կը

լեցնէ մէջը) խուկը ծխեմ, յետոյ։

Մուրատ. Օ՛խ, ինչ անուշ խուկ է, Հազար տա- րիններ է ի վեր խուկի երես չէր տեսէր այս եկեղեցին։

Շէյխ. Այո, կարօտը առաւ. Աւերակ դարցած սրտի մը կարօտը միայն յաւետեական է։ (կ'օր գիծ մը քաշելով մէջտեղը կը նստի) առ սա չուանը, լաւ մը կապէ զիս այս ճիւղին հետ։

Մուրատ. (կը կապէ զայն, ճիւղին հետ) մեր քա- հանաները ուրիշները իրենց մեղքի կապերէն կարձա- կեն, ընդհակառակը, չէյխերը իրենք զիրենք կապել կուտա՞ն։

Շէյխ. (մոգական շարժումները դադրեցնելով). ա- ման, քահանաներուն անունը մի տար, յետոյ չար ոգի- ները կը վախնան չեն գար. . . Իրաւ, իմ պատուիրա- ծէս աւելի փորած էք, ինչպէ՞ս չվնասուեցաք չար ո- գիներէն։ Ուէ աղօթք ըրի՛ք։

Մուրատ. Զարմանալի մարդ, ինչպէ՞ս գուշակեցիք։ «Առաւօտ լուսոյ» Սուրբ երգը ըսինք։

Շէյխ. հիմայ ոգիներու հետ պիտի խօսիմ, անոնց ներկայութենէն եթէ ահ ու դողի մատնուի՞ս, գլուխդ դղրդի. . . աչքերուդ արտեանունքները կամքէդ անկախ կերպով սկսին թոթռալ. . . նորէն ըսած երգդ երգելով շարունակէ վորեւի։

Մուրատ. փորե՛լ. (կացինը առնելով կը մօտենայ փոսին). կոյր հալովս ի՞նչպէս փորեմ։

Շէյխ. Անհրաժեշտ է փորելդ, քեզի նախաստճման ուածէ այդ գանձը։ Աղօթքս լմնցուցածիս պէս փոսին, որ կողմը որ ըսեմ փորէ։

Մուրատ. (կացինը օղին մէջ բարձրացուցած փոսին առջև կ'ըսպասէ)։

Շէյխ. (ոգեկոչութեան կըսկսի) «Իսմա ինզըրու, ըն-

նա վարիժէքում, վէ քարիքում ու ըզդիրիքում... պիւ
ամր ըլ չէյիս հաքիմ ալէյքում, խապուրանի ալէյիքէն
Ֆի՛է չէյ ու մաֆի... : Եկան, փոսին յատակը փո-
րեցէք կ'ըսէն :

Մուրատ. (կացինովը փոսին յատակը ծեծելով) Այս
տեղ է ԹԱՂՈՒԱԾ ԳԱՆՁԸ :

Շէյխ. Այո՛, այո՛, փորէ, յանուն Աստուծոյ. այդ
հողին տակ, աշխարհի ամէնաճոխ գանձը թաղուած է :
փորէ, փորէ. քու բախաք է. . . Դուն պիտի ժառանգես.

Մուրատ (կրկսի փորել փոսին յատակը՝ երգելով)
«գանձդ ողորթութեան, ԳԱՆՁԻԴ ԾԱՆԿԵԼՈՅ գտող զիս
արա...» (կացինը կը կառչի դիակին). վա՛յ, ՔԱՄ...ին
հանդիպեցաւ կացինը: (Քարը մէկդի քաշել կուգէ, եա-
րը կը հանդիպի ձեռքին). ամա՛ն, գերեզման է եղեր
վորած տեղերնիս :

Շէյխ. Ի՞նչ գերեզման, ծ՞օ :

Մուրատ. Այո ո՞վ, է, (ննջեալը հողին տակէն
դուրս քաշելով), Աստուած իմ :

Շէյխ. Ով է՞. լաւ օր քէօցեր ես չես տեսներ...

Մուրատ. (աչքին կապը արձակելով). եամա՛ն, թէր
կապուած է... Մեռածը եարս է : (Իրկու ձեռքերով կը
ցնդէ դիակը արթնցնելու համար...) Սուլթա՛նս Սուլ-
թա՛նս, ելիր գանձը գտնուեցաւ... ելիր թագը գլուխս
դիր, ելիր մարգարիտները վիզդ շարեմ : վա՛յ, օճա-
խք քէօ ըլլայ Աստուած, ես ասոր համար երկու ան-
գամ կուրացայ : (Սուլթանը շէյխին ցուցնելով). Եա՛,
չէյիս, ա՛յս է իմ բախտս...

Շէյխ. (Լալով) Կէյ վա՛խ, օղու ՄՈՒՐԱՏ էիր Պէ-
ՄՈՒՐԱՏ եղար :

Մուրատ. Իրաւ կ'ըսէիր, այս հողին տակ թաղուած
է հղեր, զոսկիէն աւելի թանկ գանձ ու հարստութիւն :
ԳԱՆՁը շնորհքի... ԳԱՆՁը, սիրոյ... և անճառելի գե-

ղեցկութեան...» : (սիրականը համբոյրներով կը ծած-
կէ. յետոյ ձեռքը գետինը ծեծելով), անգութ երկիր.
քու արգանդիդ մէջ ծածկածըդ այս չքնաղ եարիս պէս
գեղեցիկ վարդ դեռ քու կուրծքիդ վրայ բողբոջած չէ
մինչև այսօր... : Սուլթա՛ն քու պատկերդ ծօցիս մէջ
չէի դնէր որ քրտինքէս յանկարծ չի տժգունի երեսդ,
քեզ ինչպէ՞ս հողին ծօցը պիտի դնեմ... : (կերգէ).

Երնէկ այն օրն էր

Դիրկն էի պառկեր.

Օրօր ըսելով՝

Մազը կը հիւսէր...

Մազէն թէլ մ'ինկէր

Աչքիս՝ էր թաղուէր...

Արցունքըս սէլի

Պէս վար կը հոսէր...

Մուրատ Արցունք բեր

Այս օր լաց, Այն դեռ՝

Խորունկ թաղուածը...

Եարիդ մէկ մազն էր...

Շէյխ. Աման ոտքդ պագնիմ արձակէ ձեռքերս որ
զլխուս զարնեմ :

Մուրատ. Քիչ յետոյ երբ հայրս վերադառնայ և զիս
մեռած գտնէ, ըսէ իրեն թէ երբ ինք Սուլթանը թու-
նաւորեց իր դեղարանը հրդեհ ձգեցի, իսկ Աստուած
սիրականս ձեռքէս առնելուն համար պիտի երթամ իր
արքայութիւնը վառեմ : (դիակը գրկած կը մօտենայ
փոսին) «Կախարծէք իշխանք զգրունս ձեր՝ի վեր, համ-
բարձցին դրունք Յաւիտենից» և մտցնէ ԹԱՂՈՒՈՐԲ
ՍԻՐԱՆՈՐԱՅ... :

Շէյխ. Գթա երիտաւարդութեանդ, մեղք ես, հայ-

րիկիդ գթա: Մուրա՛տ:

Մուրատ. Ո՛չ, Աստուած ըսած է, «Ուր որ ԳԱՆՁՆ
 ձեր է անդ և ՍԻՐՏՔ ձեր եղիցին...»: Իմ ՍԻՐՏՍ ալ
 պէտք է թաղեմ ԳԱՆՁ իս հետ: Բայց, ասկէ յետոյ ով
 որ երկրաշարժին վրայ զարմանայ, անիծեալ ըլլայ:
 Հարկաւ կը շարժի երկիրը, երբ մեզի պէս ՊԵՄՈՒՐԱՏ
 սիրահարներու անմուրազ սրտերը կը ծածկէ իր ծօցին
 մէջ...: (Սիրականը գիրկը կը ծնրադրէ փոսին մէջ և
 ոտքի զօրաւոր հարուածով մը կը խորտակէ փոսին յե-
 նարան սիւնը: Փորուածքին վերի մասը փռելով զալով
 կը թաղէ սրիահարաց թագաւորները):

Շէյխ. (Անհնարին յուզումով ծունկի կը բարձրա-
 նայ և լայն ձեռքը վեր բարձրացնելով կաղաղակէ):
 Արհեստով Շէյխ եմ, բռնիկ ոտքերով կրակին վրայ կը
 քալեմ, ձեռքերովս կրակը կը բռնեմ առանց այրուելու
 բայց ՍԻՐՈՅ ԿՐՍԿԸ ԱՆՏԱՆԵԼԻ Է ԵՂԷՐ...:

ՎԵՐՁ

17758

2013

3p 20.4

ԳԻՆ 7 ՅՐԱՆՔ

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. ՕՏԱՐԸ Ողբերգութիւնն երեք արարուածով.
2. ԹԱՂՈՒԱԾ ԳԱՆՁ Ողբերգութիւնն հինգ »
3. Սիրայիւն Քառեակներ (անսիւյ).
4. Քերթուածներ, (անսիւյ).

Դիմել.

ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ԳՐԱՎԱՃՈՌՆԵՐՈՒՆ,
ԳԵՅՐՈՒԹ